

Univerzita Karlova v Praze

Fakulta sociálních věd

Institut politologických studií

Vladimír Šnidl

KSČM a otázka antisystémovosti

Diplomová práce

Praha 2009

Autor práce: **Bc. Vladimír Šnidl**
Vedoucí práce: **PhDr. Josef Mlejnek, Ph.D.**
Oponent práce:
Hodnocení:

Datum obhajoby: **2009**

Bibliografický záznam

ŠNÍDL, Vladimír: *KSČM a otázka antisystémovosti*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Fakulta sociálních věd, Institut politologických studií, 2009. 97 s. Vedoucí diplomové práce PhDr. Josef Mlejnek, Ph.D.

Anotace

Diplomová práce analyzuje postoj Komunistické strany Čech a Moravy (KSČM) k súčasnému politickému systému. Kládne si otázku, či je dnes ešte stále oprávnené charakterizovať túto stranu prívlastkom „antisystémová“. Pri hľadaní odpovedi práca skúma predovšetkým ideové doktríny KSČM, koaličný potenciál a vnútrostranícke mocenské pomery. Zistenia sú následne porovnávané s kritériami, ktoré pre antisystémový typ strany vymedzil Giovanni Sartori. Ako doplnok sa rozoberajú i možné konflikty politiky KSČM s českými zákonmi a ústavou.

Klíčová slova

Diplomová práce, KSČM, komunismus, Sartori

Annotation

Master thesis analyzes attitude of Communist Party of Bohemia and Moravia (KSČM) towards Czech political system. Paper tries to investigate whether party can be still conceived as anti-systemic. Research concentrates mainly on its ideological doctrines, coalition potential and atmosphere inside the party. Conclusions are compared with the criteria of anti-systemic party by Giovanni Sartori. The possible conflicts between party's policy and law and order are analysed as an addition.

Keywords

Master thesis, KSCM, communism, Sartori

PREHLÁSENIE

1.) Čestne prehlasujem, že som diplomovú prácu na tému ***KSČM a otázka antisystémovosti*** spracoval samostatne a použil len uvedené pramene a literatúru.

2.) Súhlasím, aby bola práca verejne prístupná pre účely štúdia a výskumu.

V Prahe, 21. mája 2009

Vladimír Šnidl

Obsah

Úvod	6
1. Metodológia	7
2. Vznik a vývoj KSČM.....	18
3. Vnútrostranícke pomery.....	28
4. Ideologické doktríny politiky KSČM.....	37
5. Koaličný potenciál strany.....	52
6. Systémovosť a ústavnosť KSČM.....	65
Záver.....	84
Summary.....	87
Zdroje.....	88

Úvod

V marci 2009 vyslovila česká poslanecká snemovna historicky prvú nedôveru vládne mu kabinetu. Následky tohto kroku boli okamžite zjavné. Štátu sa znížila schopnosť efektívne reagovať na priebeh hospodárskej krízy a oslabila sa aj jeho pozícia v rámci predsedníctva Rady Európskej únie. Hlasovanie o nedôvere by neprešlo bez podpory 26tich poslancov Komunistickej strany Čech a Moravy (KSČM). Išlo ale len o ďalšiu ukážku, akým potenciálom táto strana v súčasnosti disponuje.

Predčasné voľby, ktoré majú prebehnúť na jeseň 2009, dávajú komunistom reálnu šancu, že po dvoch dekádach znovu získajú podiel na moci. Nanajvýš aktuálnou sa teda zdá byť otázka, aký je ich postoj k ponovembrovému politickému režimu. Priniesť odpoveď je ambíciou tejto diplomovej práce.

Mojím zámerom je preskúmať, či je možné KSČM naďalej považovať za stranu antisystémovú. Teda za stranu, ktorá stojí v opozícii voči fundamentálnym princípom demokratického zriadenia. K odpovedi sa plánujem dopracovať predovšetkým na základe štúdia straníckych dokumentov ale i osobnými rozhovormi s významnými straníkmi. Zistené poznatky budem porovnávať so všeobecne uznávanými kritériami antisystémovej strany, ktoré definoval Giovanni Sartori.

Na úvod je potreba uviesť, že diplomová práca sa čiastočne odchyľuje od schváleného projektu. V ňom som sa zaviazal priniesť komplexný profil súčasnej KSČM. To znamená priblížiť i oblasti ako členská základňa, elektorát, či financovanie. Od tohto zámeru som ale po konzultácii s vedúcim diplomovej práce upustil a sústredil sa len na otázku antisystémovosti. Teda na tému, ktorá nebola pred dvomi rokmi, v čase písania projektu, tak aktuálna ako dnes. Čiastočným dôvodom odchýlenia bola ale tiež skutočnosť, že niektoré z uvedených oblastí boli medzitým spracované v iných politologických prácach¹. Mesto nich som sa pობrobnejšie zameril na výskum ideologických doktrín politiky KSČM, jej

1) Téma elektorátu sa napríklad vlni podrobne venovala bakalárska práca *Volební geografie KSČM do Poslanecké sněmovny* na FSV UK.

koaličného potenciálu, či vnútorných mocenských pomerov. Teda hlavných oblastí, ktoré sa týkajú postoja strany k súčasnému systému ale i jej prípadného vládneho angažmá.

Kapitola 1

Metodológia

Táto úvodná kapitola predstavuje metódu, akou bude vzťah KSČM k stávajúcemu politickému systému analyzovaný. Na prvom mieste priblížim zvolené teoretické východisko, ktoré predstavuje bázu celého výskumu. Na základe neho formulujem hlavnú výskumnú otázku a dopĺňujúce podotázky. Následne predstavím postup a načrtnem hlavné zdroje, ktoré budú v práci využité.

1.1. Výber teoretického rámca

Ako hlavný podklad výskumu využíva táto diplomová práca koncept „antisystémovej strany“ talianskeho politológa Giovanni Sartoriho. Tento pojem Sartori prvýkrát predstavil vo svojej štúdií *Parties and Party Systems* z roku 1976, kde s ním operuje pri klasifikácii súťaživých stranických systémov.

Sartoriho teória bola zvolená predovšetkým z dôvodu, že v oblasti výskumu systémovosti politických strán ide o známy a všeobecne uznávaný prístup. Navyše, sú to práve komunistické strany, ktoré Sartori uvádza ako jeden z prototypov antisystémových strán [SARTORI 2005: 117]. Ďalším dôvodom je s tým súvisiaca skutočnosť, že v českom politologickom prostredí sa označovanie KSČM termínom „antisystémová“ stalo už skoro nepísanou tradíciou. Ako však poukazuje Michal Kubát, viacero politológov užíva túto charakteristiku bez akéhokoľvek bližšieho vysvetlenia². Iní zase chápu antisystémovosť KSČM len v zmysle jej izolácie v stranickom systéme³, čo síce u Sartoriho tiež predstavuje relevantný, ale v podstate iba vedľajší motív. „V českém politologickém prostředí panuje

2) Kubát konkrétne vymenováva práce: Fiala, Hloušek (2003): *Stranický systém České republiky* (str. 47-48); Mrklas (2004): *Česká republika* (str. 113) IN *Politické a ústavní systémy zemí středovýchodní Evropy*; Pšeja (2005): *Stranický systém České republiky* (str. 145) a Vodička, Cabada (2003): *Politický systém České republiky* (str. 226)

3) Konkrétne: Cabada, Šanc (2005): *Český stranický systém ve 20. století* (str. 169) a Fiala et al. (1999): *Komunismus v České republice* (str. 277)

jakási bezradnosť v definovaní této strany, resp. neexistuje v této věci shoda,“ tvrdí v tejto súvislosti Kubát [KUBÁT 2006: 548]. On sám zostáva jedným z mála, ktorý sa domnelej antisystémovosti KSČM venoval obširnejšie, a to vo svojom príspevku na III. kongrese politológov v septembri 2006.

Podľa Michala Kubáta niet pochýb o tom, že KSČM je považovaná za stranu antisystémovú oprávnene [KUBÁT 2006: 548 - 556]. S jeho analýzou si však v dnešnej dobe už nie je možné vystačiť. Dôvodom je okrem iného prirodzený argument, že Kubátove takmer tri roky staré závery nemôžu zohľadňovať udalosti poslednej doby, ako prezidentskú voľbu 2008, vstup KSČM do vlády na krajských úrovniach ale i pád druhého Topolánkovho kabinetu. Teda momenty, ktoré výrazne ovplyvnili postavenie komunistov na politickej scéne. V tejto diplomovej práci je preto otázka antisystémovosti KSČM na báze Sartoriho teórie preskúmaná znova, a to na základe výrazne odlišného prístupu, než aký zvolil Michal Kubát (priblížený v kapitole 6).

Okrem Sartoriho konceptu by sa ako ďalšie možné teoretické východisko analýzy KSČM ponúkali takzvané tranzitologické teórie, známe aj ako teórie prechodov. Tie sa zaoberajú premenami nedemokratických režimov na režimy demokratické. Pozornosť sa v rámci nich sústreďuje aj na transformáciu (či netransformáciu) bývalých komunistických štátostrán na strany sociálno-demokratické. V tejto diplomovej práci ale teórie prechodov využívané nie sú z dôvodu, že v centre pozornosti stojí aktuálna problematika. Teda súčasný charakter KSČM, resp. jej postoj k systému, ktorý má hlavnú etapu tranzície už dávno za sebou.

1.2. Teória Giovanni Sartoriho

Ako už bolo uvedené, s konceptom antisystémovej strany pracuje Giovanni Sartori v rámci klasifikácie stranických systémov. Tento termín je spojený konkrétne so systémom označovaného ako *polarizovaný pluralizmus*. Ide o systém, pozostávajúci z viac ako piatich relevantných strán, medzi ktorými sa prejavuje výrazná ideologická vzdialenosť. Prvou a základnou podmienkou existencie polarizovaného pluralizmu je práve výskyt relevantnej antisystémovej strany [SARTORI 2005: 116 - 117].

Ako relevantnú chápe Sartori politickú stranu, ktorá disponuje buď *koaličným potenciálom* – tj. je schopná podieľať sa na minimálne jednej z možných vládnych väčšín – alebo *vydieračským potenciálom* – teda možnosťou využiť silu veta vo vzťahu k prijímaniu legislatívy [TAMTIEŽ: 108 - 109]. Stranu disponujúcou vydieračským potenciálom Sartori stotožňuje so stranou antisystémovou. A naznačuje, že takýto typ subjektu má zo svojej podstaty nulový koaličný potenciál⁴.

Antisystémovú stranu Sartori charakterizuje predovšetkým ako subjekt, ktorý „*podkopáva legitimitu režimu, voči ktorému stojí v opozícii*“. Jej pôsobenie má teda na stávajúci režim *delegitimizačný dopad*, a to i v prípade, že jej aktivity sú obmedzené len na verbálny aspekt. Takáto strana - ako píše Sartori – je predovšetkým stranou komunistického alebo fašistického strihu [TAMTIEŽ: 117 - 118]. To však nemusí platiť za každých okolností. Za antisystémovú stranu bola totiž označovaná napríklad aj Liga severu, usilujúca o autonómiu regiónov v severnom Taliansku [STRMISKA 2002]. V českom prostredí bola zase takáto charakteristika často používaná v prípade extrémne pravicového subjektu Sdružení pro republiku – Republikánska strana Československa (SPR-RSČ) [ČALOUD et al. 2006: 9]

Sartori sám však zdôrazňuje, že pojem antisystémovej strany nie je úplne jednoznačný. Vo svojej teórii rozlišuje medzi jeho širokou a úzkou definíciou.

Pri *úzkej definícii* je za antisystémovú považovaná len strana, ktorej protirežimný postoj vychádza z určitej ideológie. Tú označuje prívlastkom *cudzorodá (extraneous ideology)*, pretože jej základné princípy sú nezlúčiteľné so základnými princípmi stávajúceho systému (*oppositon of principle*). Prevažuje tak jeho *úplné odmietanie*. Antisystémová strana v úzkom ponímaní by teda v prípade, že by k tomu mala prostriedky, nezmenila len vládu, ale i samotný *system vlády* [SARTORI 2005: 117 - 118].

Naopak, pri *širokej definícii* môže byť za antisystémovú označená aj strana, ktorej politika nie je opretá o žiadnu ideológiu. Tá voči režimu nevystupuje principiálne, ale len ohľadne konkrétnych problémov (*opposition on issues*). Jej postoj je charakterizovaný ako *protest* [TAMTIEŽ: 117 - 118].

4) Sartori však netvrdí priamo, že antisystémová strana má nulový koaličný potenciál. V novom anglickom vydaní jeho práce sa doslova uvádza, že „*vydieračská strana sa spravidla zhoduje so stranou antisystémovou - inak by bola chápaná s najväčšou pravdepodobnosťou (in all likelihood) v rámci pravidla 1*“ (pravidlo, že relevantná strana musí disponovať koaličným potenciálom) [SARTORI 2005: 109].

Sartori však dodáva, že zďaleka nie vždy sa dá jasne určiť s akým typom antisystémovej strany máme dočinenia. Hranica medzi širokou a úzkou definíciou, resp. medzi protestnou a ideologickou opozíciou, totiž nie je empiricky zistiteľná. Napríklad protirežimné vystupovanie vedúcich stránkov môže byť motivované ideologicky, ale u radových členov naopak prevláda odpor založený na konkrétnych problémoch (napr. zlej sociálnej situácii)⁵ [TAMTIEŽ: 117].

Jasný rozdiel medzi oboma typmi antisystémovej strany sa však podľa Sartoriho dá vypožorovať v dĺžke ich existencie. Trvanlivosť protestných strán - teda strán, ktoré sú „menej anti“ - býva totiž veľmi krátka. Naproti tomu strany, ktorých odmietanie režimu je založené na protirežimnej, resp. cudzorodej ideológii, majú predpoklad byť podstatne trvanlivejšími [TAMTIEŽ: 117].

Pri svojom charakterizovaní antisystémovej strany Sartori rovnako tak upozorňuje, že takýto typ strany nie je možné zamieňať so stranou revolučnou. Revolučná strana je síce zo svojej podstaty tiež antisystémová, čo ale obrátene platiť nemusí. Antisystémová strana sa tak nemusí za každú cenu usilovať o uchopenie moci násilnou cestou [TAMTIEŽ: 118]. Naviac Sartori zdôrazňuje, že „antisystémová“ v žiadnom prípade neznamená „mimo-systémová“ (*outside the system*). Takýto typ strany totiž môže pôsobiť rovnako zvonku systému (napríklad pomocou infiltrácie), tak v jeho rámci. Konkrétnym príkladom sú práve komunistické strany, ktoré podľa Sartoriho síce fungujú podľa pravidiel svojho systému (napríklad KSČM je riadne registrovaná ministerstvom vnútra), čo ale neznamená, že neusilujú o jeho zvrhnutie [TAMTIEŽ: 118].

Doterajšiu charakteristiku antisystémovej strany Sartori ešte doplňuje vo svojom druhom klasickom diele *Comparative Constitutional Engineering* z roku 1994. Tam pridáva rozdelenie antisystémových strán do troch skupín – extrémistické, extrémne a izolované. Tieto kategórie však už Sartori popisuje len veľmi stručne. Za *extrémistickú* je považovaná

5) Napríklad Michal Kubát rozdelenie antisystémových strán podľa širokej a úzkej definície spochybňuje. Podľa jeho názoru je skutočne antisystémovou len tá strana, ktorej odpor je založený na ideológii. Naopak, označiť za antisystémovú i stranu „odcudzenú“ či „protestnú“ je podľa neho sporné. Odcudzená či protestná strana totiž „*môže byť politicky veľmi radikálna, izolovaná a také zvyšovať polarizáciu stranického systému, ale nemusí sa nutne stavať proti systému ako celku*“, tvrdí Kubát. Podľa neho by preto za antisystémovú mala byť považovaná iba strana, ktorá odpovedá Sartoriho úzkej definícii. Naopak antisystémovú stranu širokom ponímaní navrhuje označovať ako stranu „extrémnu“ [KUBÁT 2007: 117 - 118].

strana, ktorá presadzuje (aspoň v rétorike) revolučné dobytie moci. K *extrémnej* je uvedené len toľko, že sa nachádza na jednom z krajných koncov stranického spektra. A nakoniec *izolovaná* strana je definovaná ako strana, ktorá je neakceptovateľná pre drvivú časť verejnej mienky [SARTORI 2001: 79 - 80].

Oveľa zásadnejší je ale ďalší Sartoriho predpoklad týkajúci sa volebnej podpory. Podľa jeho názoru sú antisystémové strany špecifické v tom, že u nich nedochádza k presunu hlasov od iných politických subjektov. Toto pravidlo sa konkrétne prejavuje pri druhom kole v dvojkolových volebných systémoch. V rámci neho si postupujúci kandidáti delia hlasy od tých kandidátov, ktorí vypadli. Pre antisystémovú stranu ale toto druhé kolo predstavuje akúsi pascu. K jej kandidátom sa totiž podľa Sartoriho už nepresúvajú žiadne nové hlasy. Pre ostatných voličov, než jej vlastných, sú totiž a priori neakceptovateľní. Kandidáti antisystémovej strany tak dosahujú najlepšie výsledky v prvom kole, zatiaľ čo v kole druhom automaticky prehrávajú s nominantmi ostatných strán [SARTORI 2001: 80].

Zmienkou o dvojkolových voľbách zároveň končí výpočet základných znakov antisystémovej strany. Zostáva sa ešte zmieniť o samotnom systéme, voči ktorému takýto typ strany vystupuje. Sartori ho nijako detailnejšie nešpecifikuje, a preto je možné uviesť len jeho najzákladnejšiu črtu. Tou je súťaživý charakter jeho stranického systému. Na základe toho je možné aspoň konštatovať, že antisystémová strana stojí v opozícii voči demokratickému zriadeniu, ktoré chce nahradiť zriadením nedemokratickým. Na tejto interpretácii sa zhoduje i väčšina politológov⁶ [KUBÁT 2007: 113].

6) Michal Kubát však upozorňuje, že antisystémová strana nemusí nutne vystupovať len voči demokratickému systému. Podľa jeho názoru, je možné súťaživý typ stranického systému a nájsť i v systémoch ako je „pseudodemokracia“ či „semidemokracia“, ktoré sú súhrne označované ako „hybridné režimy“. Strana, ktorá vyznáva „antipostoj“ voči takémuto režimu môže byť podľa Kubáta tiež stranou antisystémovou, čo ale neznamená, že je zároveň i stranou antidemokratickou. Žiadny empirický príklad takejto odchýlky ale vo svojej štúdii neuvádza [KUBÁT 2007: 113].

1.3 Výskumné otázky

Keďže v centre pozornosti práce stojí vzťah KSČM k politickému systému a výskum sa opiera o Sartoriho koncept „antisystémovej strany“, hlavná výskumná otázka znie:

Do akej miery spĺňa dnešná KSČM kritériá, aby mohla byť označená za stranu antisystémovú?

Rozlúsknutie tejto otázky je kľúčové pre pochopenie celého pôsobenia KSČM na dnešnej politickej scéne. Vzťah akejkoľvek strany voči systému totiž určuje nielen jej politiku pri legislatívnom procese, či perspektívu podieľať sa na moci v štáte, ale zároveň i vypovedá o povahe strany ako takej.

Okrem hlavnej výskumnej otázky bude táto diplomová práca operovať i s dvoma pomocnými výskumnými otázkami. Tá prvá sa zameria na hlavné ideologické doktríny politiky KSČM vo vzťahu k systému. Jej konkrétna formulácia je nasledovná:

Je politika KSČM založená na cudzorodej ideológii?

Druhá podotázka sa týka koaličného potenciálu. Ten síce nepredstavuje hlavné kritérium pre posudzovanie antisystémovosti, avšak v rámci komplexného skúmania ho nie je možné opomenúť. Ako už bolo zmienené, podľa Sartoriho teórie nemá antisystémová strana žiadneho relevantného partnera, ktorý by bol ochotný s ňou spolupracovať na vládnej úrovni. Je ale zrejmé, že pre dnešnú KSČM by takáto charakteristika už neplatila. Vyplýva to zo samotnej skutočnosti, že predseda najsilnejšej opozičnej strany opakovane prehlasuje, že by si s komunistami vládnu spoluprácu „*uměl představit*“. Preto sa ani druhá pomocná otázka nezameriava len na to, „*či má KSČM koaličný potenciál*,“ ale:

Ako sa vyvíjal koaličný potenciál KSČM a aká je jeho dnešná podoba?

1.4 Postup skúmania a štruktúra práce

Po dokončení popisu metodológie priblížim ako prvé vznik a vývoj KSČM. Ten vzhľadom na rozsah práce nezabíha do prílišných podrobností. Zvýšená pozornosť je venovaná len interpretácii volebných úspechov či neúspechov strany, ako i jej chovaniu behom posledného volebného obdobia. Ďalšia kapitola sa potom zameria na pomery vo vnútri KSČM. Skúmané budú jednotlivé názorové frakcie a vplyv, ktorý majú ich predstavitelia na celkové smerovanie strany.

Tieto úvodné kapitoly predstavujú, s určitou nadsádzkou povedané, akýsi predvýskum. Teda bázu, ktorá približuje základné relevantné parametre strany. Samotná systémovosť začína byť skúmaná až od štvrtej kapitoly. Ako prvá je diskutovaná otázka týkajúca sa hlavných ideologických východísk politiky KSČM vo vzťahu k systému. Ide konkrétne o programový zámer vybudovať socializmus a nekritický postoj k obdobiu vlády KSČ. Skúmanie týchto doktrín bude prebiehať v dvoch rovinách – jednak na základe oficiálnej stránickej politiky a jednak podľa toho, ako sa k nim stavajú jednotlivé názorové prúdy.

Nasledujúca časť sa zameria na koaličný potenciál KSČM. Približená bude cesta komunistov z niekdajšej izolácie a to od úrovne komunálnej, cez krajskú až po parlamentnú. Samostatne bude rozobratý postoj ČSSD k prípadnej vládnej spolupráci s KSČM a naopak i ochota komunistov túto možnosť využiť.

Ťažiskovou časťou diplomovej práce je šiesta kapitola. V rámci nej budú na KSČM aplikované Sartoriho kritériá antisystémovej strany. V tejto súvislosti využijem odpovede na predošlé výskumné otázky. Výsledok aplikácie bude následne porovnaný so závermi politológov, ktorí sa tejto téme venovali v minulosti. V druhej časti kapitoly sa pozornosť zameria na vzťah politiky KSČM k českým zákonom a ústave. V tomto prípade výskum opriem o dokument *Závěrečná zpráva Dočasné komise senátu pro posouzení ústavnosti KSČM*, obsahujúci desiatky indícií, ktoré majú dokazovať údajne protiprávny charakter komunistickej politiky. Tieto indície sa pokúsim posúdiť na základe doterajšej súdnej praxe. Zámerom je priblížiť oblasti, v ktorých sa pôsobenie KSČM dostáva do konfliktu s českým právnym poriadkom.

V samom závere kapitoly budú zosumarizované všetky dovtedajšie zistenia a formulovaná odpoveď na základnú výskumnú otázku.

1.5. Zdroje informácií a ich kritika

Zdroje, z ktorých pri výskume KSČM čerpám je možné rozdeliť do piatich základných skupín:

- a) politologická literatúra
- b) pramene
- c) informácie z médií
- d) osobné rozhovory
- e) iné

1.5.1. Politologická literatúra

Základ politologickej literatúry tvoria dve spomínané publikácie Giovanni Sartoriho, o ktoré sa opiera celý teoretický rámec. Ďalším významným zdrojom je text Miroslava Mareša z monografie *Rudí a růžoví*, ktorý je využitý v kapitole o vzniku a vývoji KSČM. Analýza koaličného potenciálu zase čerpá predovšetkým zo štúdie Lubomíra Kopečka a Pavla Pšejí, uverejnenej v *Politologickej revue* a z článku Petra Justa v periodiku *Parlament, vláda a samospráva*.

Z textov, ktoré sa obšírnejšie zaoberajú systémovosťou KSČM rozoberám v poslednej kapitole už spomínaný príspevok Michala Kubáta na kongrese českých politológov, sociologickú štúdiu Daniela Kunštáta z CVVM a diplomovú prácu Jakuba Křešničky z FSV UK. Ich závery porovnávam so zisteniami, ku ktorým som dospel pri vlastnom výskume.

Okrem vymenovaných prác ale v mojej práci využívam i celý rad ďalšej literatúry, či už periodickej alebo knižnej. Na mnohých miestach sa objavujú hlavne postrehy Adama Drdy a Petra Dudka z publikácie *Kdo ve stínu čeká na moc*. V tomto prípade síce nejde o vedeckú literatúru, ale vzhľadom na to, že obaja autori sú rešpektovanými novinármi, je možné brať ich knižku ako relevantný zdroj informácií.

1.5.2. Pramene

Hlavné pasáže diplomovej práce sa opierajú o takzvané primárne zdroje. Za účelom výskumu systémovosti KSČM boli využité predovšetkým oficiálne stránicke dokumenty

(programy, stanoviská Výkonného výboru, zjazdové materiály) a komunistický denník *Haló noviny*. Analýza vzťahu KSČM k českému právnemu poriadku zase vychádza jednak zo spomínanej správy senátnej komisie, ďalej nálezu federálneho Ústavného súdu z roku 1992 a nálezu Najvyššieho správneho súdu z roku 2009. Keďže o týchto zdrojoch mi nie je známe, že by boli pri politologickom skúmaní doteraz využité, dovoľm si ich stručne priblížiť.

Záverečná zpráva Dočasní komise senátu pro posouzení ústavnosti KSČM je materiál obsahujúci niekoľko tisíc strán, ktorý koncom októbra 2008 schválilo plénum hornej komory. Obsahuje celkovo 76 indícií, ktoré majú dokazovať porušovanie zákona zo strany členov KSČM či strany ako celku. Dokument bol postúpený na ministerstvo vnútra, ktoré má rozhodnúť, či na jeho základe spíše návrh na zrušenie KSČM. Túto správu je ale nutné brať s istou dávkou opatrnosti. Za jej vznikom totiž stojí hlavne senátor Jaromír Štětina a dnes už bývalý senátor Martin Mejstřík, ktorí na úsilí o zákaz KSČM postavili veľkú časť svojej politickej kariéry. Každopádne však ich materiál predstavuje jedinečný súhrn príkladov, ktoré môžu dokazovať protizákonný, či dokonca protiústavný charakter politiky KSČM. Zároveň nepriamo sumarizuje tiež argumenty, ktoré sa v tejto súvislosti často objavujú i v politologickej literatúre.

Druhým dôležitým prameňom je nález Ústavného súdu ČSFR zo 4. septembra 1992. Týkal sa žaloby 83 vtedajších komunistických poslancov, ktorí požadovali odstrániť z novely trestného poriadku paragraf zakazujúci propagáciu komunizmu. Súd žalobe vyhovel a v odôvodnení formuloval stručný návod, ako je možné trestať hlásanie komunistickej ideológie.

Ďalším významným prameňom je rozhodnutie Najvyššieho správneho súdu zo dňa 4. marca 2009. Jeho senát vtedy zamietol návrh vlády na rozpustenie Dělnické strany. Išlo o vôbec prvý prípad, kedy český súd rozhodoval o rozpustení strany kvôli jej ideológii. Rozsudok zároveň priblížil i okolnosti, za akých je možné politickú stranu zakázať. Zaoberal sa napríklad otázkou, či je prípustné, aby strana spochybňovala politický systém, či je možné stranu trestať za excesy jednotlivých členov, prípadne či je relevantné jej pôsobenie v minulosti.

1.5.3. Informácie z médií

Informácie z médií sa v diplomovej práci využívajú prevažne ako doplnok. Sú zväčša spravodajského charakteru a pochádzajú zo všetkých typov médií – printových, audiovizuálnych i internetových. Tieto zdroje som sa rozhodol využívať jednak preto, že vďaka nim je možné sledovať napríklad priebeh stranických zjazdov, politických vyjednávanií, či anabázu káuz, kedy sa komunistickou stranou zaoberali policajné orgány. Zároveň sa v nich ale dajú dohľadať i relevantné výroky vedúcich stránkov. V prípadoch, kedy to bolo možné, citujem radšej rozhovory z audiovizuálnych médií, aby sa predišlo riziku, že výroky boli len parafrázované, či vytrhnuté z kontextu. V tejto súvislosti ale samozrejme beriem ohľad na to, že takéto výroky boli určené širokej verejnosti a teda nemuselo ísť o skutočný názor dotyčného politika. Mediálne informácie sú preberané predovšetkým z databáze agentúry *Newton IT* (mediasearch.newtonit.cz).

1.5.4. Osobné rozhovory

Významný zdroj informácií predstavujú osobné rozhovory s predstaviteľmi KSČM. Tie mi umožnili podrobnejšie odlišovať jednotlivé názorové skupiny, ktoré v strane pôsobia, čiastočne osvetliť mocenské pomery a celkovo i dokresliť súčasnú podobu strany. Oproti interview, ktoré zástupcovia KSČM poskytujú v médiách, majú osobné rozhovory tú výhodu, že v rámci nich je možné pýtať na veci, ktoré súvisia priamo s témou diplomovej práce. Navyše u dotazovaných komunistických poslancov bolo zjavné, že pri rozhovore so študentom politológie majú tendenciu hovoriť otvorenejšie, než pri vystúpeniach pred novinármi. Ich výroky sú však samozrejme brané len ako ich osobný pohľad a nie ako stanovisko strany.

Za účelom tejto práce bolo celkovo uskutočnených päť rozhovorov: s poslancami KSČM Jiřím Dolejšom, Václavom Exnerom a Vladimírom Koníčkom, ďalej s pracovníkom odborného zázemia strany Josefom Hellerom a politológom Vladimírom Handlom. Všetky boli v dĺžke od jednej do dvoch hodín. Rozhovory nie sú v práci uvádzané v celej svojej podobe, ale citované sú len výňatky z konkrétnych pasáží v rámci príslušnej témy.

Dlhoročný poslanec a miestopredseda strany Jiří Dolejš je hlavným predstaviteľom skupiny takzvaných modernistov. Osobný rozhovor s ním sa zamerával predovšetkým na

priblíženie názorov tohto prúdu na dlhodobé programové ciele a vzťah k obdobiu vlády KSČ.

Dolejšove postoje porovnávam s výpoveďami poslanca a bývalého miestopredseda strany Václava Exnera. Ten je v KSČM naopak považovaný za ústrednú postavu ortodoxnej skupiny, hoci jeho pozícia v posledných rokoch sa oslabuje.

Poslanec Vladimír Koníček je jedným z dvoch komunistov, ktorí v poslaneckej snemovni zastávajú post predsedu výboru. Zároveň stojí mimo hlavné stranické štruktúry i názorové skupiny. Ako respondent bol vybraný preto, že disponuje v strane pomerne významným postavením, ale zároveň je u neho predpoklad, že má od názorových stretov čiastočný odstup.

Josef Heller v KSČM pôsobil niekoľko rokov ako tajomník Teoreticko-analytického pracoviska a dnes je vedie skupinu politických analytikov. Ako zdroj informácii bol vybraný z dôvodu, že sa dlhodobo podieľa na príprave programových dokumentov (vrátane chystaného volebného programu 2009). Rozhovor s ním ale smeroval i k osvetleniu vnútrostraníckych pomerov, o ktorých má ako dlhoročný pracovník Ústredného výboru dobrý prehľad. Sám sa považuje za modernistu a preto i jeho výpovede musia byť chápané v tomto kontexte.

Posledným respondentom je Vladimír Handl, pôsobiaci na FSV UK a na Ústave mezinárodných vzťahů. Medzi jeho hlavný odborný záujem patria strany krajnej ľavice, predovšetkým KSČM. Jeho postrehy sú využívané ako doplnok v rámci takmer všetkých skúmaných oblastí.

1.5.5. Iné zdroje

Poslednou skupinou zdrojov sú tie, ktoré nepatria ani k jednému z predošlých typov. Ide predovšetkým o volebné výsledky či prieskumy verejnej mienky, ktoré sú citované podľa internetových stránok Českého statistického úřadu a príslušných výskumných agentúr.

Kapitola 2

Vznik a vývoj KSČM

KSČM sa v politickom prostredí Českej republiky stala jedinou právnou i relevantnou nástupkyňou *Komunistickéj strany Československa* (KSČ) – subjektu, ktorý v bývalom Československu viac ako štyri dekády disponoval monopolom na vládnutie. Korene KSČM teda fakticky siahajú už do dvadsiatych rokov minulého storočia, kedy došlo k oddeleniu KSČ od vtedajšej sociálnej demokracie. Avšak udalosti, ktoré mali priamy dopad na jej dnešný charakter, započali až v takzvanej nežnej revolúcii. Preto aj táto diplomová práca sleduje vývoj KSČM až od novembra 1989.

2.1. Zrod KSČM

V druhej polovici osemdesiatych rokov patrila Komunistická strana Československa k najrigidnejším komunistickým stranám v celom sovietskom bloku. V jej vedení na rozdiel napríklad od jej poľského, či maďarského prot'ajšku nedochádzalo k takmer žiadnej reflexii spoločenských či medzinárodnopolitických zmien. Výraznejšiu odozvu v KSČ nenašli ani myšlienky takzvanej perestrojky. Dôvodom bola predovšetkým skutočnosť, že vtedajšia elita sa z veľkej časti dostali k moci vďaka odmietaniu liberalizačného vývoja z obdobia takzvaného Pražského jara a akýkoľvek ústup od normalizačných doktrín by znamenal popretie ich dovtedajšej politickej identity [MAREŠ 2002: 84 - 85].

V týždňoch nasledujúcich po potlačení študentskej demonštrácie na Národní třídě sa vedenie KSČ dostalo do vleku udalostí, ktoré nebolo schopné výraznejšie ovplyvniť. V decembri 1989 prebehol v Prahe narýchlo zvolaný Mimoriadny zjazd KSČ. Jeho delegáti prijali akčný program, deklarujúci snahu premeniť KSČ na moderný demokratický subjekt. Strana sa na zjazde dištancovala od stalinského modelu fungovania a odsúdila deformácie

marxizmu [MAREŠ 2002: 88]. V dokumente *Prohlášení k občanům ČSSR* sa delegáti formálne ospravedlnili za niektoré svoje chyby a zločiny z predošlej éry (viac kapitola 4).

Trochu v tieni týchto aktivít zostalo rozhodnutie delegátov zjazdu začať proces vytvárania územnej organizácie KSČ v českej časti federácie. Tým sa mala odstrániť dlhoročná disproporcía, spôsobovaná existenciou Komunistickej strany Slovenska (KSS). Nová územná organizácia dostala označenie *Komunistická strana Čech a Moravy*. Koncom marca 1990 sa konal jej ustanovujúci zjazd a za prvého predsedu bol zvolený Jiří Machalík. V tej dobe už boli zo strany vylúčení najväčší exponenti dovtedajšieho režimu a do vedenia sa postupne dostávali osoby z nižších štruktúr (napr. Miroslav Grebeníček). Po marcovom zjazde bola samotná KSČ už len organizáciou, ktorá zastrešovala dve národné komunistické strany [MAREŠ 2002: 88 - 89].

2.2 Zápas o podobu

Prvých slobodných volieb v júni 1990 sa ešte česká a slovenská odnož účastníci spoločne pod značkou KSČS⁷. Zisk necelých 14% hlasov bol pre ne relatívnym úspechom. Vo voľbách síce podľa očakávania jednoznačne zvíťazili opozičné sily, ale komunisti si zabezpečili parlamentné prežitie a tým i miesto medzi relevantnými stranami. V Českej časti federácie sa komunistická strana dokonca stala druhým najsilnejším subjektom [ČSÚ 1990]. Zo zostavovania nového kabinetu však boli komunisti prirodzene vylúčení a tak po viac ako štyridsiatich rokoch prišli o podiel na moci.

V polovici októbra 1990 sa v Olomouci uskutočnil formálne prvý zjazd KSČM. Nevýrazného predsedu Machalíka vystriedal na ňom proreformne naladený režisér Jiří Svoboda. V tom čase sa už naplno prejavovala nejednotnosť v otázke budúceho smerovania. Na jednej strane stálo Svobodove krídlo, ktoré usilovalo o celkovú transformáciu KSČM na subjekt sociálno-demokratického typu. Tomu sa zase bránili predstavitelia ortodoxného prúdu, ktorí naopak usilovali o zachovanie stávajúcej ideovej profilácie (viac kapitola 3) [BASTL, GONDA 2002: 220]. Spor sa týkal predovšetkým samotného názvu strany, v rámci ktorého požadovali reformátori vypustenie slova „komunistická“. K tejto otázke sa

7) Písmeno „S“ bolo do pôvodnej skratky doplnené na žiadosť slovenskej strany.

nakoniec v koncom roka 1991 uskutočnilo vnútrostranícke referendum. Zúčastnilo sa ho 82% z vtedajších viac 350tisíc členov. Zhruba tri štvrtiny z nich hlasovali v prospech zachovania názvu [MAREŠ 2002: 90].

Ani referendum však pokračovanie vnútrostraníckych nezhôd nezastavilo. Pred parlamentnými voľbami 1992 si Svobodovo krídlo presadilo vytvorenie volebnej koalície s marginálnym hnutím *Demokratická levice ČSFR* pod spoločným názvom *Levý blok*. Vedenie strany tým jednak vyslalo signál o prekonaní dovtedajšej politickej izolácie KSČM a jednak dokázalo obmedziť používanie vlastného názvu bez výraznej zmeny identity [MAREŠ 2002: 91]. Výsledky druhých ponovembrových volieb napokon potvrdili pre KSČM pozíciu relevantnej strany. V rámci Českej národnej rady dokonca posilnila z 13,24% na 14,05% hlasov [ČSÚ 1992].

Niekoľko mesiacov po voľbách prebehol II. zjazd KSČM. Za predsedu bol opäť zvolený Svoboda, v tom čase sa zotavujúci z dodnes nevyjasneného pokusu o atentát. Delegáti na zjazde zároveň schválili nový program strany, ktorý dodnes tvorí základ komunistickej programatiky (viac kapitola 4). Vnútrostranícke spory však i naďalej pokračovali a po polroku došlo k zvolaniu mimoriadneho III. zjazdu do Prostějova. Jiří Svoboda, vedomý si, že jeho modernizačná politika neuspela, už nekandidoval. Za nového predsedu bol zvolený bývalý učiteľ dejín robotníckeho hnutia Miroslav Grebeníček. Svoboda stranu opustil a spolu s ním i väčšina stúpcov reformného krídla⁸ [BASTL, GONDA 2002: 221; MAREŠ 2002: 92-94].

Svobodov neúspech pri snahe o modernizáciu má niekoľko dôvodov. Jedným z nich je zrejme osobnosť jeho samého. Do vrcholnej politiky sa tento filmový režisér dostal až začiatkom roka 1990. Chýbalo mu teda jednak povedomie o metódach straníckeho boja a jednak, ako sa neskôr ukázalo, i rozhodnosť pri presadzovaní svojich zámerov. Na druhej strane však vhodné podmienky pre modernizáciu nevládli ani vo vnútri samotnej strany. Už pred Svobodovým nástupom ju totiž opustili státisíce, spravidla neortodoxných členov. „*Úbytek členství, který KSČM potkal, neznamenal jako v Polsku, Maďarsku, či na Slovensku odchod konzervativních členů, neochotných následovat reformátory, ale spíše odliv těch, na*

8) Predstavitelia modernizačnej tendencie po odchode z KSČM založili dva alternatívne ľavicové subjekty. Oba však vo voľbách 1996 prepadli. Neskôr sa zlúčili do subjektu s názvom *Strana demokratického socializmu* (SDS) [MAREŠ 2002: 94]. Tá v marginálnom postavení funguje dodnes..

kterých se Svoboda, pokud chtěl stranu vést reformní cestou, mohl spoléhat“, poznamenali k tejto téme novinári Adam Drda a Petr Dudek [DRDA, DUDEK 2006: 37].

2.3. Koniec existenčných hrozieb

Výsledky vnútrostraníckeho boja zo začiatku deväťdesiatych rokov znamenali, že sa KSČM očistila od zástancov ne-komunistickej transformácie. V nasledujúcom období sa uzavrela do seba a sústredila sa na zachovanie tradičnej komunistickej identity [HANDL 2005]. Vývoj zavŕšený na mimoriadnom Prostějovskom zjazde však mal v konečnom dôsledku dopad i na celú politickú scénu. Zakonzervovanie modernizácie KSČM totiž umožnilo rozmach inému ľavicovému hráčovi – Českej strane sociálne demokratickej (ČSSD). Ako píše vo svojej štúdii Daniel Kunštát: *„Není náhodné, že počátek vzestupu voličské popularity ČSSD spadá právě do r. 1993, kdy tehdejší výměna proreformního vedení KSČM a vítězství neokonzervativního křídla v čele s M. Grebeníčkem naznačila zablokování sociálně demokratizačního procesu“* [KUNŠTÁT 2004]. ČSSD Miloša Zemana sa svojím radikálnym vystupovaním zakrátko stala pre komunistov rozhodujúcim konkurentom v boji o ľavicového voliča. Naopak, ostatné subjekty ľavicovej orientácie tým výrazne utrpeli a skončili v marginálnej pozícii. Spečatili to voľby do poslaneckej snemovny 1996, v ktorých KSČM a ČSSD monopolizovali celý politický priestor od stredu doľava. Pre komunistov tak skončili opäť relatívnym úspechom⁹. Síce u nich došlo k značnému poklesu podpory (o zhruba štyri percentové body, resp. 300tisíc voličov [ČSÚ 1996]), ale podarilo sa im obhájiť parlamentnú pozíciu a to tentokrát už i pri existencii ďalšej ľavicovej sily. Týmito voľbami tak pre KSČM definitívne končí „boj o prežitie“. Začalo byť navyše zrejmé, že minimálna transformovanosť strany prináša benefity v podobe početného a pevného voličského jadra. Potvrdili to i predčasné voľby 1998, v ktorých si KSČM mierne polepšila (11% hlasov) a zostala treťou najsilnejšou stranou [ČSÚ 1998]. Úspešnosť dovtedajšieho kurzu ocenili rok na to i delegáti V. zjazdu, ktorí v čele znovu potvrdili Miroslava Grebeníčka.

9) V týchto voľbách strana po prvýkrát kandidovala sama pod značkou KSČM. Koalícia *Levý blok* zanikla v máji 1994.

2.4. Hviezdna hodina

Voľby do PS 2002 znamenali pre KSČM doteraz najväčší úspech. Strana, ktorá bola ešte pred desiatimi rokmi všeobecne odsudzovaná k postupnému zániku, získala 18,51% hlasov (nárast o sedem percentových bodov) [ČSÚ 2002]. Jedným z dôvodov bola nízka volebná účasť (58%, oproti 74% v roku 1998), ktorá tradične nahráva práve komunistom a ich disciplinovanému voličskému jadru. Komunisti si však polepšili i v absolútnych číslach (nárast o viac ako 200tisíc voličov oproti roku 1998), čo je možné pričítať jednak tomu, že ČSSD išla do volieb z pozície vládnej strany, a jednak frustrácii voličov z predošlého obdobia tzv. opozičnej zmluvy. Napríklad politológ Jacques Rupnik k tomu poznamenal: „*Najednou byl dojem, že dvě velké strany se rozdělily o stát a zavíraly oči před věcmi jakými byly podezřelé privatizace. Komunistům se pak podařilo přilákat protestní hlasy, protože se prezentovali jako ti jediní čistí, kteří s tím nemají nic společného*“ [RUPNIK 2007].

Po voľbách 2002 síce KSČM zostala naďalej v opozícii, ale jej postavenie sa významne posilnilo. Prejavilo sa to už pri obsadzovaní parlamentných postov. Komunisti po prvýkrát získali svojho miestopredseda snemovny i predsedu výboru. Následne behom prezidentskej voľby rozhodli o zvolení Václava Klauša za prezidenta, ktorý ich neskôr oficiálne povýšil na akceptovateľného partnera k spolupráci (viac kapitola 5). Ďalší úspech si KSČM pripísala v júni 2004. V prvých voľbách do Európskeho parlamentu získala šiestich europoslancov, čo bolo najviac po víťaznej ODS [ČSÚ 2004a]. O rok neskôr prebehol jej VI. zjazd. Post predsedu strany opäť obhájil Miroslav Grebeníček, avšak naznačil, že vo funkcií už nemusí zostať celé volebné obdobie. Nakoniec po niekoľkých mesiacoch ohlásil svoj odchod (viac kapitola 3). Jeho miesto zaujal bývalý podnikový právnik Vojtěch Filip, ktorý stranu následne viedol do volieb 2006.

2.5. Voľby 2006: návrat z výšin

Do štvrtých snemovných volieb išla KSČM so zámerom udržať rekordný zisk z roku 2002. Predseda Filip ešte krátko pred nimi vyhlasoval, že stranu podporí až dvadsať percent

voličov [LN 2006a]. Ambicióznemu cieľu komunisti prispôsobili aj svoju volebnú kampaň, ktorej sa v porovnaní s predošlými voľbami dostalo výrazných zmien. KSČM vôbec po prvýkrát využila služby najatej reklamnej agentúry¹⁰. To sa následne prejavilo hlavne vo využití billboardov, ktoré boli doposiaľ zavrňované ako zbytočná a príliš nákladná metóda¹¹. Ďalšou novinkou sa stali inzeráty v médiách. Tie si strana zaplatila napríklad na portáli *Aktuálně.cz* ale tiež i v študentskom časopise *Sociál* na FSV UK. Tradičným nástrojom kampane naopak zostali tisíce členov, ktorí obchádzali i malé obce, kam sa iné strany už väčšinou nedostali [MATUŠKOVÁ 2006: 80]. Naproti tomu i sami komunisti sa stali jednou z ústredných tém kampane. Predovšetkým ODS sa snažila voličov získať zdôrazňovaním hrozby ich opätovného nástupu k moci.

Samotné voľby skončili pre KSČM sklamaním. Optimistické predpoklady sa nepotvrdili a strana sa oproti roku 2002 prepadla o šesť percentových bodov. Výsledok 12,8% znamenal stratu zhruba 200tisíc hlasov, teda celej štvrtiny voličov. Následkom toho prišla o pätnásť poslaneckých mandátov [ČSÚ 2006]. Vedenie strany ale napriek stratám nepriznalo, že by šlo o neúspech. „*Udrželi jsme přece pozici třetí nejsilnější politické strany,*“ komentoval výsledky predseda strany Filip. Za prepadom podľa neho stála bipolarizácia predvolebnej kampane, v ktorej sa pozornosť médií i voličov sústredila predovšetkým na súperenie dvoch najsilnejších strán [LN 2006b]. Politológovia ako ďalšie dôvody neúspechu označili jednak výraznejší posun ČSSD doľava [KOPEČEK, PŠEJA 2007: 52] a naopak, i príklon samotnej KSČM k sociálnym demokratom [ČALOUŠ et al. 2006: 20]. Z hľadiska percentuálnej straty komunistom zrejme uškodila i volebná účasť, ktorá bola v roku 2006 nadpriemerná. Dá sa ale konštatovať, že v roku 2006 sa KSČM len vrátila do svojich predošlých pozícií. Podobný volebný zisk (medzi 600tisíc až 700tisíc hlasmi) totiž zaznamenala i v rokoch 1996 a 1998. Komunisti tak pravdepodobne stratili iba „bonus“ protestných voličov, ktorí sa k nim pred štyrmi rokmi priklonili v dôsledku vlády opozičnej zmluvy.

10) Meno agentúry odmietlo vedenie strany prezradiť s argumentom, aby ju medializovaná spolupráca s komunistami nepoškodila.

11) Predovšetkým práve kvôli využitiu billboardov si kampaň KSČM vyžiadala nebývalé náklady. Zatiaľ čo v roku 2002 minuli komunisti pred voľbami 6 miliónov korún, v roku 2006 to už bolo tridsať miliónov [LN 2006a]

2.6. Obdobie 2006 - 2009

Hoci voľbami 2006 prišli komunisti o zhruba tretinu dovedajších poslancov, ich mocenskej pozícií to vôbec neuškodilo. Práve naopak, vplyv KSČM paradoxne ešte viac narástol. Dôvodom bolo celkové rozloženie síl v Snemovni a s tým súvisiaca neschopnosť strán dohodnúť sa na vytvorení novej vlády. Komunisti začali byť po voľbách štandardne prizývaní k politickým rokovaniam, pričom sa niekoľkokrát dokonca sami ocitli blízko dohody o podpore vláde (viac kapitola 5). Posilnenie ich pozície sa znovu prejavilo i pri personálnom obsadzovaní parlamentných orgánov. KSČM získala tento raz už dva posty predsedov výborov (Vladimír Koníček v kontrolnom výbore, Zuzka Bebarová-Rujbrová v petičnom výbore) a predovšetkým vo vedení Snemovny bol znovu potvrdený Vojtěch Filip. Išlo pritom o značné prekvapenie, keďže pred samotnou voľbou ODS, lidovci i poslanci Strany zelených avizovali, že Filipa nepodporia kvôli medializovaným informáciám o jeho vedomej spolupráci s Štátnou bezpečnosťou [MFD 2006].

Filip ale nebol jediným poslancom KSČM, ktorého v tom čase „dostihla“ minulosť. Krátko po voľbách boli zverejnené svedectvá niekoľkých disidentov, že ich vo vedení v Minkoviciach týral novozvolený poslanec Josef Vondruška, ktorý tam dvadsať rokov pôsobil ako dozorca. Vondrušku neskôr začala stíhať polícia a v roku 2008 bol dokonca obžalovaný. Väčšina vedenia strany sa ho však zastala. *„Vytahují se tady téměř třicet let staré věci. A byly účelově vytaženy až v době, kdy se Josef Vondruška stal poslancem. To mi velmi silně zavání politickou kauzou,“* tvrdil napríklad v Haló novinách predseda poslaneckého klubu Pavel Kováčik [HALÓ NOVINY 2007]. Líder strany Filip dokonca prehlásil, že ak by mal čas, Vondrušku by osobne zastupoval ako advokát [ČT 2007].

Do problémov sa niekoľko mesiacov po voľbách dostalo aj občianske združenie *Komunistický svaz mládeže* (KSM), ktoré dlhodobo fungovalo ako súčasť KSČM. Ministerstvo vnútra ho rozpustilo kvôli problematickým pasážam v jeho programe (viac kapitola 6). Strana tým prišla o jedinou inštitúciu, ktorá mohla rozšíriť rady jej členov o mladšie ročníky. KSM bol založený ešte v roku 1991 ako náhrada za niekdajší Socialistický svaz mládeže. Spočiatku mal dokonca nakročené k tomu, aby sa stal masovou

organizáciou¹². Postupne sa však začal štiepiť a nakoniec sa jeho základňa ustálila na štyroch stovkách členov [FIALA et al. 2005: 1419 – 1420]. „KSM byl původně projekt, který měl straně získat nové příznivce a dát jí nový impuls. Ale už dlouho před rozpuštěním bylo zřejmé, že kvůli přílišné radikálnosti jeho členů tyto představy selhaly,“ povedal pri rozhovore politológ Vladimír Handl [HANDL 2009]. Hoci členovia „Komsomolu“ sa naďalej objavujú na rôznych verejných akciách, podľa poslanca Vladimíra Koníčka je ich súčasný vplyv v strane zanedbateľný. „Jsou akorát moc slyšet, protože na těch shromážděních dělají humbuk a média si toho všimají. Pak si také lidi myslí, že KSČM je stejně radikální jako oni. Přitom KSM po svém rozpuštění už k straně nepatří, i když pořád sídlí v její budově,“ uviedol pri rozhovore Koníček. Podľa neho sa organizácia po svojom zákaze rozpadla až na tri rôzne skupiny, ktoré sa vzájomne dohadujú predovšetkým o vydávanie periodika *Mladá pravda*. „Ty jejich hádky jdou ale mnohdy do osobní roviny, protože jeden z těch předsedů přebral druhému předsedovi manželku,“ dodal doslova Koníček [KONÍČEK 2009].

V priebehu roku 2006 začala na politickej scéne rezonovať téma radarovej základne, ktorú americká administratíva zamýšľala umiestniť na českom území. Parlamentné strany k tomuto zámeru pristupovali buď pozitívne (ODS a KDU – ČSL), alebo si k súhlasu kládli viac či menej splniteľné podmienky (Strana zelených, ČSSD)¹³. Komunisti sa postupne stali jedinými, ktorí k radaru proklamovali úplný bojkot. Ich vedenie to zdôvodňovalo hlavne národnými záujmami a údajným pacifizmom. „Důvodom, proč odmítáme jakoukoli americkou vojenskou základnu je hledisko bezpečnostní. Naše země nemá nepřátel. Jakmile by se ale na našem území objevila americká vojenská základna, mohli bychom se stát terčem jiné vojenské síly,“ vysvetľoval predseda Filip v septembri 2006 v Haló novinách [HALÓ NOVINY 2006b]. Za odmietavým postojom však v skutočnosti zrejme stál hlavne tradičný anti-amerikanizmus strany. Komunistickí poslanci k radaru nakoniec predložili ústavný návrh zákona o jednorázovom referende. Pod ten sa podpísalo i niekoľko poslancov za ČSSD. Väčšina Snemovny ale návrh koncom októbra 2007 podľa očakávania zamietla [PRÁVO 2007a].

12) Podľa výpovedí prvého predsedu KSM Petra Šimůnka pre denník Právo dosahoval počet členov v začiatkoch až jedenásť tisíc. Veľkú časť z nich mali tvoriť deti niekdajších funkcionárov KSČ [PRÁVO 2006] Pracovník odborného zázemia KSČM Josef Heller ale tieto počty pri osobnom rozhovore označil za veľmi nadnesené [HELLER 2009].

13) V prípade zelených išlo hlavne o nutnosť začlenia radaru do štruktúr NATO, v prípade ČSSD bola navyše ešte aj podmienka vypísania referenda.

Popri antiradarovej kampani sa KSČM v priebehu volebného obdobia 2006 – 2009 držala i svojej klasickej opozičnej politiky. Komunisti spolu s ČSSD hlasovali proti takmer všetkým dôležitým zákonom vlády, či už išlo o rozpočet, reformu verejných financií, alebo i vznik Ústavu pro studium totalitních režimů. Ich tradične vyhranený postoj k Európskej únii sa zase premietol do odporu voči tzv. Lisabonskej zmluve, kedy sa paradoxne dočasne spojili sily s ODS (dvakrát sa im v snemovne podarilo odložiť prejednávanie zmluvy). V každom prípade však práve radarovú základňu možno označiť za hlavnú tému, ktorá dodala komunistickej, posledné roky stagnujúcej politike, výrazné oživenie. Odpor k jeho výstavbe navyše mohol strane prilákať aj mnoho nových voličov, hlavne medzi mladšími ročníkmi. Prieskumy totiž hlásili, že jasná väčšina verejnosti radar odmieta¹⁴. Nakoniec však komunistom podľa výskumov voličských preferencií téma radaru veľmi nepomohla. Počas celého obdobia si totiž strana zachovávala svoju stabilnú podporu medzi 10timi až 13timi percentami¹⁵.

Dlhodobý postoj voličov ku KSČM mohol v máji 2008 ovplyvniť jej VII. zjazd. Avšak ani na ňom podľa očakávania nedošlo k žiadnym modernizačným zmenám. V čele strany zostalo len čiastočne obmenené Filipovo vedenie (viac kapitola 3). Stagnujúcu podporu strany napokon dokumentovali aj voľby do krajských zastupiteľstiev na jeseň 2008. Strana si v nich oproti roku 2004 síce polepšila o viac ako 20tisíc nových voličov, ale v percentuálnom pomere sa komunisti prepadli skoro o štvrtinu (z 19,7% na 15%). Veľmi podstatnú úlohu v tomto zrejme opäť zohrala volebná účasť, ktorá bola v porovnaní s predošlými krajskými voľbami zhruba o tretinu vyššia. Tieto výsledky sa následne premietli do straty 43 zastupiteľov. [ČSÚ 2004b][ČSÚ 2008].

Posledné krajské voľby teda nemohli byť v rámci KSČM považované za úspech. Napriek tomu však jej pozícia, podobne ako v prípade snemovných volieb 2006, sa znovu posilnila. Volebný víťaz ČSSD sa s ňou totiž v dvoch krajoch dohodol na vládnej koalícii a v ďalších štyroch na podpore menšinovej vlády (viac kapitola 5). Navyše v marci 2009 prišlo už spomínané hlasovanie o vyslovení nedôvery vláde, ktorým KSČM ovplyvnila chod štátu v doteraz bezprecedentnej miere. V nasledujúcich týždňoch sa komunisti znovu ocitli

14) Podľa prieskumu CVVM z februára 2009 odmietalo prítomnosť radarovej základne až 70% ľudí [CVVM 2009a].

15) Vyplýva to z šetrení agentúr CVVM a STEM. Podľa agentúry Median je podpora KSČM len niekde na úrovni šiestich percent. Údaje agentúry Factum Invenio neboli brané do úvahy, keďže na rozdiel od predošlých troch neprebíhajú v mesačnej periodicite [STEM 2009][CVVM 2009b] [MEDIAN 2009].

na dosah podielu na výkonnej moci. I keď k nemu nakoniec nedošlo je jasné, že téma ich návratu do vlády bude znovu veľmi akcentovaná i v predvolebnej kampani 2009.

Kapitola 3

Vnútrostranícke pomery

Podobne ako v ktoromkoľvek inom politickom subjekte, prebiehajú i v rámci KSČM názorové konflikty a mocenské strety. Tie síce nie sú tak zásadnej povahy ako u iných parlamentných strán, napriek tomu sú však na celkovom zovňajšku strany jasne patrné. Navyše v súvislosti s postupnou cestou komunistov z izolácie je možné predpokladať, že sa tieto vnútrostranícke pohyby ešte viac zintenzívnia.

Cieľom nasledujúcej pasáže je priblížiť jednotlivé mocenské skupiny vo vnútri KSČM a následne určiť, ktorá z nich má rozhodujúci vplyv vo vedení. Keďže mi v čase písania nebola známa žiadna politologická štúdia, ktorá by túto tému dostatočne mapovala, vychádzal som predovšetkým z osobných rozhovorov s predstaviteľmi strany a informácií z médií.

3.1. Ideové a mocenské strety do nástupu Filipovej éry

Bezpochyby najbúrlivejšie obdobie prežívala KSČM v prvej etape svojej existencie. Svobodove proreformné krídlo viedlo celé tri roky zápas s takzvanými neokomunistami o samotnú ideovú podstatu strany. V centre pozornosti stála otázka, či sa KSČM transformuje do sociálne-demokratickej podoby, alebo či zostane na svojej komunistickej pozícii. Do tohto názorového stretu navyše vstupovalo ešte tvrdé jadro strany okolo bývalého tajomníka pražskej KSČ Štěpána a obávaného exministra vnútra Obziny, ktoré usilovalo o úplný návrat k prednovembrovým pomerom [BASTL, GONDA 2002: 221; MAREŠ 2002: 92 - 94]. Miestopredseda strany Dolejš k tomu pri osobnom rozhovore poznamenal: *„Štěpán nebyl radikální proto, že by snad věřil tomu marxismu-leninismu. On se jen domníval, že takhle může ve straně uspět. Jenomže už nedomyslel, jaké reakce by jeho politika mohla vyvolat u veřejnosti, která v té době z velké části volala po našem zákazu“* [DOLEJŠ 2009]. Sám Jiří Svoboda na vtedajšiu vnútrostranícku atmosféru po rokoch spomínal: *„V lednu 1993 jsem na*

mítinku v Ostravě napadl bývalé funkcionáře v čele se Štěpánem, že se vracejí do strany a chtějí ji ovládnout. Naznačil jsem, že bychom je mohli odpudit změnou názvu. Nato ale celá hala vstala a začala křičet: Ať žije KSČ!“ [REFLEX 2004].

Rozuzlenie vnútrostraníckych bojov priniesol až mimoriadny III. zjazd, ktorý prebehol v polovici roku 1993 v Prostějove. Svoboda už na predsedu kandidovať odmietol a Štěpán s Obzinom boli vylúčení. Novému Grebeníčkovmu vedeniu sa tým podarilo situáciu upokojiť, hoci za cenu následného odchodu desaťtisícov proreformných členov, či viacerých poslancov. V ďalšom období sa strana zamerala na vlastnú konsolidáciu a konflikty ustúpili do pozadia. *„Platila jakási dohoda o příměří, která byla způsobena nervozitou z blížících se voleb 1996. Šlo totiž o první volby v nichž jsme kandidovali sami jako KSČM a navíc v čase vzestupu sociální demokracie. Nebylo tudíž vůbec jasné jak dopadneme,“* spomínal Dolejš. Avšak vzostup Zemanovej ČSSD podľa neho opäť vyvolal spory o budúce smerovanie strany. *„V roce 1993 jsme se sice zbavili sociálních demokratů a stalinistů, ale oni postupně vyrostli znova. A to z velké části z lidí, kteří – fotbalově řečeno – nestihli přestupový termín. Tedy nestihli včas odejít a uplatnit se v jiné straně,“* dodal Jiří Dolejš [DOLEJŠ 2009]. Toto nové kolo sporov však už ani zďaleka nepripomínalo vyostrený mocenský zápas zo začiatku deväťdesiatych rokov. Navyše formujúce sa názorové prúdy nemali na rozdiel od minulosti ani žiadnu inštitucionálnu podobu. Prostějovský mimoriadny zjazd totiž zrušil existenciu platforiem, ktoré pôvodne dávali vnútrostraníckym diskusiám určitý režim.

Na verejnosti sa signály o novej nejednotnosti jasne prejavili až v posledných rokoch Grebeníčkovvej éry. Prvý významnejší konflikt vyvolala otázka postoja k referendu o pristúpení Českej republiky do Európskej únie. Vedenie strany k nemu vydalo všeobecné doporučenie, aby voliči vstup nepodporili. To sa však stretlo s kritikou u dvoch miestopredsedov strany, Miloslava Ransdorfa a Jiřího Dolejša, ktorí sa vyslovili (a neskôr i hlasovali) v prospech začlenenia [ŠARADÍN 2003]. Podobné rozpory nastali i v postoji k NATO. V júli 2003 šestica poslancov v čele s Dolejšom a Ransdorфом podporila v parlamente jeho rozšírenie o štáty strednej a východnej Európy. Argument znel, že sa tým oslabí vplyv USA. Skupina si ale za to vyslúžila verejnú kritiku od predsedu Grebeníčka, ktorý ich postoj označil za *„naivní“* [PRÁVO 2003b].

O rok neskôr sa v emotívnej atmosfére, aspoň na dovtedajší komunistický štandard, odohral VI. celostranícky zjazd. Predseda Grebeníček v snahe obhájiť post pred ním intenzívne obchádzal regionálne organizácie a zaisťoval si podporu. Protikandidát Ransdorf

ho následne verejne obvinil, že miestnym funkcionárom ponúka miesta v straníckom vedení ako protihodnotu za ich hlasy [MFD 2004a]. Ransdorf nakoniec utrpel výraznú porážku. Kreslo predsedu znovu získal Grebeníček, pričom v hlasovaní len s malým náskokom predbehol ďalšieho protikandidáta, Vojtěcha Filipa. V tejto súvislosti sa ihneď objavili dohady, že medzi Filipom a Grebeníčkom došlo k dohode o postupnom odovzdaní moci. Podľa nej mal staronový predseda vydržať vo funkcii už len do volieb 2006 a následne dobrovoľne odstúpiť v prospech Filipa [MFD 2004b]. Podľa politológa Vladimíra Handla sa Grebeníček ešte snažil udržať si pozíciu razantným vystupovaním proti modernizačným tendenciám. „Očekával, že se mu tím dostane podpory od tradicionalistické členské základy. Začal dokonce hrozit svým odchodem. Jenomže s touto aktivitou přišel na jaře, kdy stranické organizace moc nefungují. Nakonec své ultimátum už nemohl vzít zpět,“ uviedol Handl [HANDL 2009].

Grebeníček svoj odchod verejne oznámil v septembri 2005. Podľa neoficiálnych informácií ho k tomu tlačilo hlavne užšie stranícke vedenie, ktoré chcelo mať pred parlamentnými voľbami v čele nového lídra. Sám Grebeníček to čiastočne pripustil. „Jestliže byl někdo terčem militantního antikomunismu, může se v předvolební kampani a v době jistého sblížení stran hlásících se k levici stát přítěží,“ vyhlásil pri svojej rezignácii [MFD 2005c]. Ústredný výbor na jeho miesto zvolil miestropredsedu snemovne Filipa. Tomu sa hneď dostalo prezývky „Grebeníček s lidskou tváří“. Filip mal totiž na rozdiel od konzervatívnejšieho Grebníčka povest' pragmatika, a teda aj lepšie predpoklady pre vyjednávanie s ČSSD. Sám Grebeníček sa ešte niekoľko mesiacov pred tým na jeho adresu vyjadril: „S touhle tváří můžeme dělat zázraky“ [MFD 2004b].

3.2. Súčasnú vnútrostranícku líniu

Od Filipovho nástupu sa v KSČM podľa viacerých politológov i politických komentátorov ustálili tri rozdielne prúdy: na jednej strane rigidní stalinisti, na druhej strane modernisti a uprostred takzvaní pragmatici. S týmto rozdelením sa v osobných rozhovoroch

stotožnili aj všetci oslovení predstavitelia KSČM. Určité nezhody sa týkali len samotných termínov, ktorými sú jednotlivé skupiny pomenované¹⁶.

3.2.1. Stalinisti

So stalinistickým prúdom je tradične najviac spájaný dlhoročný miestopredseda KSČM Václav Exner. Jeho pozícia však bola oslabená koncom roku 2006, kedy bol z vedenia odvolaný kvôli zodpovednosti za nevýhodné zmluvy o predaji hlavnej budovy strany¹⁷. Namiesto Exnera sa hlavným predstaviteľom stalinistov postupne stáva poslanec a vlašajší neúspešný kandidát na predsedu Stanislav Grospič. Zo známejších tvári je k nim možné priradiť ešte predsedkyňu pražských komunistov Martu Semelovú a expredsedu KSČM Grebenička. „*Grebeniček se k stalinistům začal hlásit zhruba od roku 1999, ovšem hlavně proto, aby si udržel pozici ve straně,*“ podotkol v tejto súvislosti Josef Heller z odborného zázemia strany [HELLER 2009].

Stalinisti sa vyznačujú radikálnou rétorikou, vyzdvihovaním domnelých pozitív prednovembrového režimu (ale i ostatných komunistických režimov) a naopak relativizáciou ich zločinov. V tom sa zásadne rozchádzajú s modernistami. Odlišný postoj ďalej majú i k otázke spoločenského vlastníctva, ktoré predstavuje základ komunistickej programatiky (podrobne kapitola 4).

Václav Exner definoval hlavný charakteristický znak „svojho“ prúdu ako orientáciu na dlhodobé programové ciele a naopak nechut' k prílišnej angažovanosti sa v aktuálnych témach. „*Nejsme taková 'plašani' (ako modernisti). Otázky posuzujeme z dlouhodobého pohledu,*“ uviedol Exner pri osobnom rozhovore [EXNER 2009]. Poslanec a miestopredseda strany Dolejš naproti tomu predstaviteľom stalinistov vytýka istú účelovosť. „*Ve stárnoucí členské základně roste stále víc nostalgie za minulým režimem. A oni na tom získávají body, protože mluví jazykem, kterému ti starší členové rozumějí,*“ uviedol Dolejš [DOLEJŠ 2009].

16) Názvy „stalinisti“, „modernisti“ a „pragmatici“ boli zvolené okrem iného preto, že ich v tejto súvislosti používajú i samotní komunisti. Jedná sa však len o „pracovné“ názvy, ktoré nemožno brať úplne v pôvodnom význame slova. Predovšetkým označenie „stalinisti“ nie je myslené pejoratívne a ani neznamená, že by dotyčná skupina využívala Stalinove politické praktiky. Naráža skôr na jej nekritické ľpenie na mnohých komunistických doktrínach. Predstavitelia tohto prúdu sú inak často označovaní aj ako „staromilci“ či „konzervatívni marxisti-leninisti“. Modernisti zase v ortodoxných kruhoch KSČM dostali nálepku „revizionistov“.

17) Pri osobnom rozhovore dokonca Exner naznačil, že nie je isté, či zostane poslancom aj ďalšom volebnom období.

Okrem vzťahu k minulosti a programu sa stalinistický prúd s modernistami rozchádza i v zahraničnej politike, predovšetkým vo vzťahu k Európskej únii. U stalinistov totiž i po máji 2004 prevažuje veľmi rezervovaný, ba až odmietavý postoj k českému členstvu. Podľa poslanca Koníčka však v tejto otázke už nemajú ujasnenú žiadnu alternatívu. „*Když se jich na schůzi zeptáte jak by chtěli z té Unie vystoupit a vyjmenujete jim důsledky, které by to mělo, tak znejistí a uvědomí si, že až tak moc proti ní nejsou. Jenomže přijde druhá schůze a znovu budou říkat, že jsou pro vystoupení,*“ uviedol Koníček [KONÍČEK 2009].

Ďalšiu deliacu líniu predstavuje stanovisko k možnému podielu KSČM na moci. Stalinisti k nemu zaujímajú podstatne negatívnejší postoj ako modernisti. Poslanec Václav Exner sa pri rozhovore vyjadril, že so vstupom do vlády by súhlasil len pokiaľ by sa tým strane otvorila možnosť realizovať svoje základné programové tézy. „*Není pro nás výhodné být ve vládě, kde by jsme měli možná jednoho ministra bez portfeje a působili bychom tam jako 'fackovací panák'. Nechceme opakovat stejnou chybu jako komunistické strany ve Francii a Itálii,*“ povedal Exner [EXNER 2009]. Jiří Dolejš dokonca vyslovil názor, že stalinisti by vstup do vlády nepodporili za žiadnych okolností. „*To je pro ně jak pokušení ďáblovo. Oni i parlament vnímají jako komunisté za první republiky jen jako tribunu pro hlásání ideologie a možná tak ještě pro přednášení nějakých sociálně populistických návrhů,*“ vyhlásil Dolejš [DOLEJŠ 2009].

3.2.2. Modernisti

Proti stalinistickému prúdu stoja v KSČM modernisti, ktorí majú v niektorých oblastiach blízko k sociálno-demokratickej orientácii. K nim je priradovaný hlavne miestopredseda strany Dolejš, mostecký senátor Vlastimil Balín a europoslanec Ransdorf. Prapôvodným konceptom modernistov bola Ransdorfová filozofia neokomunizmu. Tá hlásala návrat ku koreňom komunistických ideí o spravodlivej spoločnosti, ktorá by ale nemala byť ľuďom vnucovaná násilím [DRDA, DUDEK 2006: 61].

Modernisti sa na rozdiel od ortodoxného krídla vyznačujú pomerne kladným vzťahom k Európskej únii. V programových otázkach presadzujú malú úlohu štátneho vlastníctva a majú oveľa kritickejší pohľad na éru prednovembrovej KSČ (viac štvrtá kapitola). „*Zatímco staromilci (resp. stalinisti) se pořád vracejí zpátky a chtějí tu minulost znovu interpretovat, modernisti se víc dívají dopředu a o minulosti by nejraději už nemluvili,*“ poznamenáva

k tomu Koniček [KONIČEK 2009]. Václav Exner zase vidí hlavnú charakteristiku modernistov v tom, že sa v politike viac orientujú podľa „módnych“ tém. *„Mají potřebu zapojovat se do různých aktuálních problémů bez ohledu na to, zda tyto problémy budou aktuální i za tři měsíce,“* uviedol Exner [EXNER 2009].

3.2.3 Pragmatici

Tretím vnútrostraníckym prúdom, o ktorom by bolo zrejme prisilné povedať, že je aj prúdom názorovým, sú pragmatici. Ide spravidla o vysokých funkcionárov v čele s Vojtěchom Filipom, či predsedom poslaneckého klubu Kováčikom. *„Jsou to mocnější praktici, kteří vědí jaké šance do budoucna by jim dala spolupráce s ČSSD. Jejich názory jsou pružné a podle potřeby proměnlivé – i když jen do té míry, aby to členskou základnu neúnosně nepopudilo,“* píše vo svojej knihe novinári Adam Drda a Petr Dudek [DRDA, DUDEK 2006: 62]. Názorovú nestálosť pragmaticov zdôraznil aj Václav Exner: *„K tématům se stavějí podle toho, co na to budou říkat lidi nebo za co je eventuálně pochválí v novinách. Program pro ně takový význam nemá“* [EXNER 2009].

Pragmatici teda nie sú žiadnou výraznou ideovou skupinou, ale lavírujú medzi modernejším a rigidným krídlom. Ich vystupovanie pritom často môže pôsobiť schizofrénnym dojmom. *„Aby to předseda zvládal ukočírovat, tak na shromáždění musí říct nejdřív něco pro důchodce na lavičkách a pak zas něco pro modernisty. Aby si z toho každý mohl vzít to svoje,“* uviedol k pragmaticom poslanec Koniček [KONIČEK 2009]. Jiří Dolejš k tomu dodáva: *„Oni na jednu stranu používají ten starý slovník, aby ukonejšili stařečky v členské základně, ale zároveň si hýčkají i modernizátory, které zas mohou použít na získávání nových voličů“* [DOLEJŠ 2009]. Túto taktiku nakoniec nepriamo priznávajú i sami predstavitelia pragmaticov. Vcelku otvorene o tom niekoľko týždňov pred voľbami 2006 hovoril predseda poslancov Kováčik. *„Jestliže Jiří Dolejš je symbolem mladého, progresivního člověka, vysoce vzdělaného odborníka, který přitahuje pro KSČM lidi z vysokoškolsky vzdělaných mladších odborníků, tak Václav Exner je zase člověk uvážlivější, starší, který přitahuje to spektrum lidí, kteří prostě nechtějí plivat na svoji minulost,“* tvrdil Kováčik v interview na Frekvenci 1 [FREKVENCE 1: 2006a].

3.3. Rozloženie síl

Aktuálne mocenské pomery v KSČM jasne demonštroval priebeh VII. zjazdu v máji minulého roku. O post predsedu sa vtedy uchádzali traja relevantní kandidáti: doterajší predseda Filip, modernista Miloslav Ransdorf a proortodoxný Stanislav Grospič. Tých dopĺňala ešte poslankyňa Soňa Marková, ktorá však bola od počiatku považovaná za outsiderku.

Niekoľko týždňov pred zjazdom to pritom vyzeralo, že jediný, kto môže reálne ohroziť suverénnu Filipovu pozíciu, je expredseda Grebeníček. Ten pôvodne tiež zvažoval kandidatúru, ale na poslednú chvíľu ju odmietol a na zjazd nakoniec nedorazil. Na vysvetlenie len nechal v Haló novinách publikovať otvorený dopis predsedovi Filipovi, v ktorom jeho vedenie podrobil kritike. *„V poslední době obrazně řečeno mám větší problémy navazovat kontakty se současným vedením KSČM, než s plejádou závojenek olovových. Není žádným tajemstvím, že ona otrávenost ze svérázných praktik současného vedení se zdaleka netýká jen mé osoby,*“ písal Grebeníček [HALÓ NOVINY 2008a]. Podľa úvah, ktoré sa následne objavili v médiach, mohla za jeho odstúpením stáť taktika zabrániť štiepeniu hlasov ortodoxných delegátov. Tí sa totiž teraz mohli koncentrovať len na podporu Stanislava Grospičova [HN 2008b].

Taktiež Grospič vo svojom kandidátskom prejave skritizoval súčasnú stranícku politiku a to hlavne za údajne zmierlivý postoj k Európskej únii. *„Vztah k EU se proměnil z eurokritického, takzvaného měkkého ne, na současné eurooptimistické,*“ prehlasoval Grospič [HALÓ NOVINY 2008b]. Naopak, podľa názoru, ktorý na zjazde prezentoval druhý kandidát, europoslanec Ransdorf, je politika vedenia stále až príliš nemoderná. *„Současná reprezentace KSČM funguje tak trochu jako trabant - sice poslouží, ale nenadchne,*“ uviedol vo svojom prejave. Ani jednému z nich sa však Filipovou pozíciou otriast' nepodarilo - Grospič dostal 70 a Ransdorf len 22 z celkových 275 hlasov. Naopak, dovtedajšiemu predsedovi sa u delegátov dostalo až sedemdesiat percentnej podpory [HALÓ NOVINY 2008b].

Posledný zjazd teda ukázal jasnú prevahu Filipovho pragmatického krídla. Značnú prehru utrpeli stalinisti, ktorí nakoniec v desaťčlennom predsedníctve nezískali ani jedného zástupcu. *„Tu jejich porážku způsobil do značné míry Grebeníček tím, že se odmítl sjezdu*

zúčastnit," uviedol k tomu Vladimír Handl [HANDL 2009]. Modernisti zostali v najužšom vedení zhruba na svojich pozíciách. Predovšetkým Jiří Dolejš obhájil významný post miestopredseda pre odborné zázemie, pod ktorý spadá napríklad vytváranie programu.

Aké je rozloženie síl na ďalších straníckych úrovniach sa z dostupných zdrojov nedá presne určiť. Na základe výpovedí respondentov možno ale odhadnúť, že pragmatici dominujú okrem predsedníctva aj v ďalších rozhodujúcich štruktúrach. Jednoznačnou prevahou disponujú predovšetkým v takmer stočlennom Ústrednom výbore (ÚV), čoby najvyššom straníckom orgáne v období medzi zjazdmi. Modernisti i stalinisti v ňom podľa Vladimíra Handla majú len desaťpercentné zastúpenie [HANDL 2009]. Pracovník odborného zázemia Heller dokonca uvádza, že v ÚV je dnes už len pár stalinistov, zoskupených okolo predsedkyne pražskej rady Semelovej [HELLER 2009]. Podobne tak pragmatici zrejme prevažujú aj v poslaneckom klube. Vyplýva to aspoň z rozhovoru s poslancom Vladimírom Koníčkom. *„Tam miesto ideológie prevažuje takřikajíc realistické pojetí politiky,*“ uviedol [KONÍČEK 2009].

Naproti tomu u stále ešte početnej členskej základne¹⁸ sa dá predpokladať príklon k ortodoxnému prúdu. V osobných rozhovoroch to tvrdili Dolejš, Koníček i Heller. Naznačil to aj Václav Exner: *„V členské základni je pořád mnoho lidí, kteří byli podobně teoreticky připraveni ako já,*“ [EXNER 2009]. Tento záver by zároveň odpovedal i poznatkom, ktoré sú o členskej základni KSČM verejne známe. Ide predovšetkým o skutočnosť, že priemerný vek člena je vyšší ako sedemdesiat rokov, a že viac ako 92% z nich pôsobilo v KSČ [KSČM 2008a: 43]. Na druhej strane je ale pravdepodobné, že už len vzhľadom na vekové zloženie nebude väčšina členskej základne príliš akcieschopná. Poslanec Vladimír Koníček, pôsobiaci aj ako okresný predseda v Uherskom Hradišti, v tejto súvislosti povedal: *„Na schůzích těch základních organizací se sejde tak deset sedmdesátiletých členů a možná jeden pětapadesátiletý. A hlasitě mluví o tom jaké velké změny se musejí udělat. Když tam ale někdo řekne 'dobře chlapi a kdo to teda udělá' tak ten radikalismus okamžitě zmizí*“ [KONÍČEK 2009]. KSČM navyše každým rokom „z biologických dôvodov“ prichádza

18) Posledný aktuálny údaj, ktorý bol k dispozícii pre diplomovú prácu uvádzal 77 115 členov k 31. decembru 2007. Na základe toho, že priemerný ročný úbytok bol v poslednej dobe necelých šesťtisíc členov sa dá usudzovať, že stav členskej základne sa v súčasnosti pohybuje okolo čísla sedemdesiat tisíc [KSČM 2008: 43].

o zhruba stopäťdesiat základných organizácií¹⁹, pričom mnoho z tých zostávajúcich sa už zvykne schádzať len niekoľko krát do roka [KSČM 2008a: 43].

Prevaha stalinistov v členskej základni sa podľa výpovedí respondentov príliš neprejavuje ani v rozložení síl na regionálnej úrovni. Podľa Josefa Hellera sú vedenia takmer všetkých okresných organizácií ovládané pragmatikmi. Výnimku vraj tvorí len Česká Lípa a niekoľko pražských obvodov. *„Vůbec nejhorší situace je na Praze I. V té se shromáždili ti nejtvrdší stalinisté, složení z bývalých politruků, učitelů z Vysokých škol politických nebo funkcionářů KSČ“*²⁰. *Na jejich akcích se dokonce objevují názory o tom, že bychom se měli vrátit se k Stalinovým tezím o zostřování třídního boje,*“ uviedol Heller. Silné pozície stalinistov v Prahe sa podľa neho prejavujú i na podobe Haló novin - pražskí komunisti vraj majú určitý vplyv na ich personálne obsadenie. Dodáva však, že na úrovni celostraníckych štruktúr je ich pozícia takmer bezvýznamná [HELLER 2009]. Jiří Dolejš v tejto súvislosti ešte uviedol, že pozícia pragmatikov v poslednej dobe posilnila hlavne v regiónoch, kde KSČM vstúpila do krajských vlád. *„Místní členové dobře vědí, že s nějakými stalinistickými výroky by na krajském zastupitelstvu ničeho nedosáhli. Zvláště ne v situaci, kdy si ČSSD může vybírat, s kým tam utvoří koalici,*“ uviedol pri rozhovore Dolejš.

Zhrnutie

Z troch skupín, ktoré je možné v rámci KSČM identifikovať, majú rozhodujúcu moc takzvaní pragmatici. Ich hlavní predstavitelia sa vyznačujú orientáciou na riešenie praktických politických otázok, zatiaľ čo nejaké hlbšie ideové predstavy im chýbajú. Dá sa navyše predpokladať, že v prípade podielu KSČM na vláde - a teda i podielu na benefitoch, ktoré sú s tým spojené – bude táto skupina ešte viacej posilovať.

Naopak vplyv oboch ideových prúdov na smerovanie strany je veľmi obmedzený. Takzvaní stalinisti síce disponujú prevahou medzi starnúcou členskou základňou, ani to však ich dlhodobému oslabovaniu nedokáže zabrániť. Naposledy to ukázal vlnajší celostranícky zjazd, ktorý skončil ich jasnou porážkou.

19) K 31. decembru 2007 mala KSČM 4190 základných organizácií [KSČM 2008: 43].

20) V KSČM nie je príslušnosť člena ku konkrétnej straníckej organizácii podmienená jeho trvalým bydliskom v danej lokalite.

Kapitola 4

Ideologické doktríny politiky KSČM

Politika väčšiny strán sa aspoň v obmedzenej miere opiera o konkrétnu ideovú základňu. Z nej sú odvodené dlhodobé ciele, o dosiahnutie ktorých sa strana usiluje (resp. aspoň tvrdí, že usiluje). Tieto ciele a ich súlad či nesúlad s hodnotami režimu, v ktorom strana pôsobí, môžu byť zároveň tým najzákladnejším ukazovateľom jej systémovosti. Sartori v tejto súvislosti hovorí o takzvanej „cudzorodej“ ideológii, ktorej základné princípy sú nezlúčiteľné s princípmi demokratického fungovania spoločnosti.

V tejto kapitole sa pokúšam odpovedať na otázku, či je Sartoriho cudzorodá ideológia príznačná aj pre KSČM. Problémom v tomto smere je, že súčasní českí komunisti, podobne ako iné strany, žiadnu komplexnú ideológiu nemajú (v zmysle uceleného filozofického a historického výkladu sveta). V rámci ich programu a praktickej politiky je však stále možné nájsť niekoľko výrazných ideových doktrín. Ako objekt výskumu boli vybraté dve, o ktorých sa domievam, že sú pre otázku antisystémovosti najdôležitejšie. Prvou je dlhodobý programový cieľ vybudovať socializmus, teda (de facto utopický) systém, ktorého základné princípy nemusia byť v súlade so súčasným demokratickým zriadením. Druhou doktrínou je nekritický postoj strany k prednovembrovému režimu. Vzhľadom na skutočnosť, že tento režim sa vyznačoval nedemokratickým až zločineckým charakterom, môže v tomto prípade ísť o ďalší významný indikátor jej antisystémovosti. Na politike KSČM je samozrejme možné pozorovať aj ďalšie ideologické východiská (nacionalizmus, antiamerikanizmus), tie však už nie sú pre otázku jej vzťahu k súčasnému zriadeniu tak zásadné.

Predchádzajúca kapitola dokázala, že KSČM nie je vo viacerých podstatných otázkach jednotná. Preto i predstava socializmu a vzťah k minulosti bude analyzovaný nielen na oficiálnej programovej úrovni, ale i podľa toho, ako sa týmito témami stavajú jednotlivé skupiny, resp. ich hlavní predstavitelia.

4.1. Pojatie socializmu

Základným dlhodobým cieľom komunistickej politiky je vybudovanie socializmu. Teda systému, ktorý má nahradiť doterajší kapitalizmus. Táto ideová doktrína je to hlavné, čo KSČM odlišuje od ostatných parlamentných subjektov a robí z nej naďalej, v pôvodnom slova zmysle, stranu komunistickú.

4.1.1. Socializmus podľa stranického programu

Základom súčasnej programatiky KSČM je dokument prijatý na jej II. zjazde v decembri 1992. Oproti dovtedy platnému programu sa líšil výraznejším príklonom k tradičným komunistickým tézám, čo súviselo s pozvoľným získavaním prevahy zástancov ortodoxného kurzu. Tento tzv. Kladenský program bol o polroka neskôr potvrdený i na prelomovom III. zjazde v Prostějove a zostáva stále v platnosti [FIALA et al. 2005: 1416].

Kladenský program sa explicitne hlási k filozofii Karla Marxa a Fridricha Engelsa ako i k činnosti prvého predsedu KSČ Bohumíra Šmerala. Za svoj hlavný cieľ v ňom komunisti považujú vybudovanie modernej socialistickej spoločnosti, teda spoločnosti „*svobodných, rovnoprávných občanů, společnosti demokratické, samosprávné, politicky a hospodářsky pluralitní, prosperující a sociálně spravedlivé* [KSČM 1992: 38]. V tejto súvislosti sa program vymedzuje voči súdobému kapitalistickému zriadeniu, ktoré je identifikované ako sústava umožňujúca, „*aby jedna část obyvatelstva žila na úkor jiné* [TAMTIEŽ: 37]“. Text dokumentu však už výslovne neuvádza, či by kapitalizmus mal byť odstránený v celej svojej podstate. Skôr sa tomu dá rozumieť tak, že socializmus má kapitalistický systém len doplniť a vylepšiť. Program navyše pripúšťa zachovanie jeho hlavných predpokladov - tržnej ekonomiky²¹ a súkromného vlastníctva. V prípade trhu má dôjsť iba k „*usměrňování* (jeho) *živelnosti*“, inými slovami k regulácii. A naopak u vlastníctva (v zmysle vlastníctva výrobných prostriedkov) sa predpokladá doplnenie jeho súčasných foriem o vlastníctvo označované ako „*samosprávní*“. Jeho podoba ale už nie je bližšie špecifikovaná. Text ďalej uvádza, že „*proces změny vlastnických vztahů musí respektovat potřebu plurality a rovnoprávnosti vlastnických forem, od ekonomického pronájmu podniků samosprávným*

21) Komunisti argumentujú, že tržná ekonomika nie je vynálezom kapitalizmu. Trh sa podľa nich v spoločnosti vyskytoval už dávno pred ním [DOLEJŠ 2009; EXNER 2009].

zaměstnaneckým kolektivům přes družstva, komunální vlastnictví, zaměstnanecké akcie až po soukromé vlastnictví v malém i velkém podnikatelském měřítku“ [TAMTIEŽ: 40]. Inými slovami, že prípadný socializmus by na jednej strane uchoval súkromné podnikanie, na druhej strane by zaviedol, či podporoval vlastníctvo na úrovni zamestnancov, družstiev či obcí. Naopak o štátnom vlastníctve sa program explicitne nezmieňuje (s výnimkou náznaku odmietavého postoja k privatizáciám).

Program zároveň uvádza, že socialistické zriadenie, o ktoré sa strana usiluje, by sa podstatne líšilo od niekdajšieho „reálneho socializmu“. Ten je charakterizovaný ako „*autoritársky a idealům socializmu vzdálený systém*“. A jeho porážka je prezentovaná ako dôsledok „*faktického opuštění socialistických a komunistických myšlenek, neschopnosti hledat a prosazovat vlastní cesty postupu a umožnit všem občanům, aby se na tomto procesu skutečně podíleli*“ [TAMTIEŽ: 37]. V programe sa ďalej zdôrazňuje úsilie o zachovanie demokracie. Tá má byť dokonca pozdvihnutá na vyššiu úroveň ako demokracia „*socialistické občanské společnosti, ve které se zastupitelská, účastnická a přímá demokracie vzájemně doplňují a zprostředkují*“ [TAMTIEŽ: 39]. Ako konkrétne by mala demokracia v predstavách KSČM vyzerat’ a predovšetkým akými prostriedkami strana zamýšľa inštalovanie socialistického zriadenia, sa už v texte neuvádza.

Základné parametre Kladenského programu potvrdili a čiastočne doplnili i ďalšie programové materiály. V poslednej dobe išlo predovšetkým o „*Dlouhodobý program KSČM*“, prijatý na VI. zjazde v máji 2004, ktorý vytvoril akúsi mustru pre komunistickú programatiku v 21. storočí. Tento dokument s podtitulom „*Naděje pro Českou republiku*“ znovu podčiarkuje náväznosť na marxistickú filozofiu a reprodukuje úsilie o vybudovanie socializmu, ktorý má tento raz už priamo „*vystřídat*“ kapitalizmus. Definícia socializmu má stále takmer rovnakú podobu ako v dokumente z roku 1992 („*nová, pokrokovější společensko-ekonomická formace*“). Posun je ale cítiť v otázke vlastníctva. V texte sa spomína hlavne vlastníctvo „*spoločenské*“, ktorému je v rámci zamýšľaného socializmu prisudzovaná „*klíčová úloha*“. Z textu vyplýva, že jeho formou môže byť vlastníctvo družstevné a zamestnanecké. Avšak podrobnosti, čo sa pod jedným či druhým termínom myslí, opäť v programe nie sú. Znovu je ale prezentovaný dôraz na presadzovanie cieľov demokratickou cestou: „*KSČM odmítala a odmítá takovou praxi, která připouští nebo ospravedlňuje omezování demokracie, diskriminaci nebo represí za názory a vytváří podmínky pro kult osobnosti*“ [KSČM 2004].

V rovnakom duchu ako program z roku 2004 sa niesol i volebný program 2006. Ten akurát volil trochu odlišné formulácie - napríklad, že sa KSČM nezmieruje s realitou kapitalistickej spoločnosti (miesto *vystřídání kapitalizmu*). Oproti predošlým dokumentov už bolo ale zamlčané, že strana presadzuje spoločenskú formu vlastníctva a že pri svojich cieľoch vychádza z marxizmu [KSČM 2006].

Naopak, atribút spoločenského vlastníctva bol opäť vyzdvihnutý v dokumente *Jiný svět je možný*, ktorý schválil zatiaľ posledný VII. zjazd v máji 2008. V tomto prípade sa nejedná o program, ale skôr o akýsi doplnkový materiál, ktorý znovu rozvíja základné dlhodobé ciele. Spoločenské vlastníctvo je tu prezentované ako „*ekonomická základna socializmu*“. Z textu je zároveň znovu zjavná tradičná marxistická terminológia, a to predovšetkým pri identifikovaní samotného zmyslu socializmu – jeho zavedenie má vraj prekonať súčasné „*pozůstatky odcizení práce a zvyšovat zájem lidí o výsledky jejich práce tím, že se lidé budou cítit skutečnými spoluvlastníky*“ [KSČM 2008b].

4.1.2. Pojatie socializmu podľa vnútrostraníckych skupín

Predstava, ako by mal socializmus vyzerat', je jednou z hlavných štiepných línií medzi vnútrostraníckymi skupinami. Zásadný rozpor panuje hlavne okolo podoby spoločenského vlastníctva, ktoré síce program označuje za kľúčový predpoklad socializmu, ale nijako bližšie ho už nepopisuje.

Najmenej vyhranený postoj k otázke spoločenského vlastníctva majú pragmatici. Tí sa touto témou v podstate ani nezaoberajú. Ako už bolo povedané, pragmatici sa vo svojej politike orientujú len na aktuálne problémy, akými sú napríklad radarová základňa, poplatky v zdravotníctve, či dôchodková reforma, zatiaľ čo k dlhodobejším cieľom sa spravidla nevyjadrujú. „*Pragmatikům schází nějaká jasná dlouhodobá vize. Vojtěch Filip sice dokáže svou politikou vyjednat komunistům třeba koaliční potenciál ale v programové rovině zvládá jen reprodukovat nějaké obecné fráze,*“ uviedol pri rozhovore politológ Vladimír Handl [HANDL 2009]. Podobný názor prezentoval i Josef Heller z odborného zázemia strany: „*Teoretickým základům se pragmatici vůbec nevěnují. Když jsou na ně dotazováni, tak si občas jen vybaví nějaké poučky z marxisticko-leninských školení, které před lety absolvovali*“ [HELLER 2009]. Vystupovanie predovšetkým Vojtěcha Filipa v médiach tomu nasvedčuje. Napríklad v interview pre Haló noviny pred dvoma rokmi na otázky ohľadne

možného znárodňovania odpovedal: „*Nemáme v pláne znárodňovať. Osobne nabyté, vlastní práce získané vlastníctvom, ktoré je, jak zdôraznili svého času Marx s Engelsem, 'základom všeobecnej osobnej slobody, činnosti a samostatnosti', ctíme. I to si lze přečíst v našem programu. Jsme dokonce pro velké soukromé vlastníctví výrobních prostředků, pokud bylo nabyto poctivě*“ [HALÓ NOVINY 2006a]. Inokedy zase len zdôrazňoval, že komunisti presadzujú zachovanie všetkých foriem vlastníctva. Snáď najkonkrétnejšie sa Filip k tejto téme vyjadril na straníckom seminári vo februári 2009. Pri svojom preslove menoval ako konkrétny príklad spoločenskej formy vlastníctva americké podniky ESOP²². Podľa Filipa ide o efektívny model správy, čo vraj potvrdila i súčasná ekonomická kríza [HALÓ NOVINY 2009a]. Avšak vzhľadom na to, že s konceptom ESOP operuje v KSČM skupina modernistov, je možné predpokladať, že predseda strany sa v tomto prípade len inšpiroval ich úvahami.

Modernisti majú otázku vlastníctva vcelku podrobne prepracovanú. V prvom rade zavrhnú vlastníctvo štátne, ktoré sa podľa nich v minulosti neosvedčilo [DOLEJŠ 2009]. Spoločenské vlastníctvo je v ich prípade stotožňované s vlastníctvom zamestnaneckým. Ide o model, ktorý umožňuje zamestnancom spoluvlastniť časť svojho podniku a tým mať podiel na jeho zisku. [HELLER 2009]. Josef Heller, ktorý je jedným z hlavných autorov tohto konceptu uvádza ako príklad zamestnaneckého vlastníctva jednak už spomínané podniky ESOP v USA a jednak španielsku skupinu Mondragón²³. Za akýsi archetyp sa ale vraj dá považovať i niekdajší družstevní agrokombinát Slušovice. Pri rozširovaní tejto vlastníckej formy by mal podľa Hellera zohrávať kľúčovú úlohu trh. „*Lenin, Marx a Engels se mýlili v tom, že socialismu má nejdřív předcházet politická revoluce. Samosprávné vlastníctví má podle nás vyrůst již z lůna kapitalizmu,*“ hovorí. V predstavách modernistov tak majú zamestnanecké samosprávy pozvoľna porážať súkromné podniky v konkurenčnom boji, pretože sa vraj ukážu ako oveľa ziskovejšie. Komunistická strana by spoločne s ďalšími ľavicovými hráčmi mala tento proces ovplyvniť a to napríklad daňovým

22) *Employee stock ownership plan* (ESOP) je forma vlastníctva, v rámci ktorej dostávajú radoví zamestnanci od štátu pôžičky na nákup akcií svojho podniku, na základe čoho sa stanú jeho spolumahajiteľmi. Tento model sa objavil v päťdesiatych rokoch ako cesta na odvrátenie hroziaceho bankrotu mnohých podnikov na americkom Stredozápade.

23) Mondragón vznikol koncom päťdesiatych rokov v rovnomennom baskickom meste ako spoločnosť vlastnená svojimi zamestnancami. Postupne prerástol do korporácie (*Mondragón Corporación Cooperativa*) zahŕňajúcej desiatky samostatných družstiev z rôznych odvetví. V súčasnosti ide o najväčšiu obchodnú skupinu v Baskicku, ktorej súčasťou je napríklad výrobca domácich spotrebičov Fagor, reťazec diskontov Eroski, či sociálna poisťovňa Lagun Aro.

zvýhodnením zamestnaneckých podnikov, alebo vytvorením špeciálnych fondov, kde by si tieto podniky mohli požičovať. Ako však Heller priznáva, konkrétna stratégia v tomto smere vypracovaný nie je. „*Tohle je naše slabina. Nemáme to propracováno, protože si nemůžeme dovolit zaplatit mladé odborníky, kteří by se tím mohli zabývat,*“ uviedol pri rozhovore [HELLER 2009].

Podstatne odlišným spôsobom sa k otázke vlastníctva stavajú predstavitelia tzv. stalinistického prúdu. Tí zamestnanecké samosprávy buď zavrhujú alebo ich vnímajú len ako doplnok iných foriem. Poslanec Václav Exner dokonca označuje straníkov, presadzujúcich zamestnanecké vlastníctvo za dogmatikov. „*Mnoho z těch jejich návrhů je nerealizovatelných. Například prosazovat zaměstnanecké vlastnictví také u podniků jako jsou banky je nesmysl,*“ povedal pri osobnom rozhovore. Stalinisti na rozdiel od modernistov spájajú spoločenské vlastníctvo predovšetkým s vlastníctvom štátnym. „*Státní vlastnictví by se mělo posílit v oblasti těžby nerostných surovin, vodní energetické soustavy a dále ve strategických podnicích jako jsou například zbrojovky,*“ priblížil Exner. V týchto odvetviach je štát podľa neho efektívnejším vlastníkom než súkromný sektor. V českej praxi by ale realizácia takýchto predstáv znamenala, že by štát znovu musel prevziať vlastníctvo v mnohých podnikoch, ktoré boli v predošlom období sprivatizované. Václav Exner to pripustil a vymenoval viacero možných postupov. „*Stát může v nějakém odvětví založit vlastní firmu, kterou zvýhodní natolik, že dokáže následně porazit konkurenci. Dále může jít o vyvlastnění s finanční náhradou, ale i o vyvlastnění bez náhrady. Musí to být ale uskutečněno právní cestou a na základě demokratické shody ve společnosti,*“ dodal Exner. Ako príklad možného postupu uviedol prax zo súčasnej Číny: „*Na čínském venkově vytváří obce s místními firmami společný holding. A každá firma, pokud chce získat státní podporu, má podmínku do takového holdingu vstoupit.*“ Podľa Exnera ale nie je nutné, aby štát bol vždy stopercentným vlastníkom podniku. Inšpiráciu vidí opäť v Číne, konkrétne v pobočke belgického výrobcu elektroniky Bell v Šanghaji. V nej má okrem samotného Bellu podiel i čínsky štát a belgický štát. „*Vedení společnosti je pak tvořeno jednak manažery domovského Bellu a jednak funkcionáři čínské komunistické strany,*“ doplnil Exner [EXNER 2009].

Ako modernisti, tak aj stalinisti priznávajú, že v prípade vlastníctva nie je v KSČM zhoda. Pokusom o kompromis sa mal stať dokument *Socialismus pro 21. století*, ktorý bol predložený na poslednom zjazde. V jeho texte je zjavný vplyv oboch prúdov. Na jednu stranu používa miestami veľmi nápadný stalinistický slovník (napríklad „*v soudobém*

kapitalismu se prosazuje globální nadvláda superburžoazie“), odkazuje na myšlienky Lenina a hovorí o údajnej čiastočnej úspešnosti sovietskeho modelu socializmu. Na druhej strane zase podčiarkuje význam tržných vzťahov a konkurencie. Viacero pasáží tak nie je príliš zrozumiteľných a predovšetkým v ňom znovu chýba jasná odpoveď na to, čo sa má rozumieť pod termínom „*společenské vlastnictví*“ [KSČM 2008c: 1 - 5]. Dokument *Socialismus pro 21. století* bol nakoniec delegátmi vlašajšieho zjazdu len „*vzatý na vedomie*“. To znamená, že sa má dopracovať a predložiť znovu na ďalšom zjazde.

Pre zaujímavosť sa ale dajú zmieniť výsledky pripomienkovania, ktoré prebehlo k tomuto dokumentu na úrovni regionálnych organizácií. Vo vyhodnotení diskusie z marca 2008 sa totiž uvádzajú pochybnosti, či sú vôbec členovia schopní sa k teórii socializmu vyjadrovať. „*Převládá skeptické stanovisko, podle kterého se členská základna o tyto otázky nezajímá, nerozumí jim, není schopná je posoudit (vzhledem k rozsahu a nesrozumitelnosti dokumentu či vzhledem k tomu, že se dosud forma vnitrostranické diskuse nepoužívala), nebude dokumenty číst či hodnotit, ...*“ uvádza sa v hodnotiacej správe [KSČM 2008d: 1].

Zhrnutie

Zámer vybudovať socializmus, ktorý KSČM pokladá za svoj základný ideový cieľ, vychádza z pôvodnej marxistickej filozofie. Podľa programu má táto formácia vystriedať súčasné kapitalistické zriadenie a tým zabrániť, aby jedna spoločenská trieda naďalej žila na úkor druhej. Súčasní komunisti ale zdôrazňujú, že ich predstavy socializmu sa zásadne líšia od jeho poňatia v dobách KSČ. Zachovaná by tak mala zostať napríklad tržná ekonomika či súkromné podnikanie. Podobne aj samotné inštalovanie socializmu nemá ísť cestou „*diktatúry proletariátu*“, ale prostredníctvom demokracie.

Veľká nejasnosť v strane panuje v otázke spoločenského vlastníctva, ktoré má byť kľúčovým znakom socializmu. Modernisti ho chápu ako zamestnanecké vlastníctvo podnikov, ktoré sa vraj postupne rozšíri vďaka svojej ekonomickej výhodnosti. Naopak pre stalinistov je spoločenské vlastníctvo predovšetkým vlastníctvom štátnym, ku ktorému sa

môže dospieť i za cenu vyvlastňovania²⁴. Tretia skupina, ktorá má zároveň rozhodujúcu pozíciu vo vedení, sa otázkou vlastníctva, resp. ani socializmom ako takým príliš nezaobrá.

4.2 Vzťah k minulosti

KSČM nie je jedinou stranou v strednej a východnej Európe, ktorá sa stala priamou pokračovateľkou niekdajšej štátostrany. Je však jednou z výnimiek, ktorá za svojou minulosťou neurobila, resp. nechcela urobiť, onú povestnú hrubú čiaru. Táto skutočnosť je jednou z hlavných príčin medzi verejnosťou vcelku rozšíreného názoru, že súčasná komunistická strana sa od tej minulej v mnohom neodlišuje.

4.2.1. Postoj k minulosti na oficiálnej úrovni

Základným dokumentom týkajúceho sa obdobia pred novembrom 1989 je *Prohlášení k občanům ČSSR*, schválené delegátmi mimoriadneho zjazdu KSČ v decembri 1989 (teda ešte pred formálnym vznikom KSČM). Strana v ňom vyjadrila „*doznání všech chyb, omylů, všech deformací proti lidskosti a demokracii*“, ktoré sa odohrali v predchádzajúcom období. Zároveň verejnosti ponúkla svoje ospravedlnenie: „*Omlouváme se naši mládeži i všem občanům, kteří byli postiženi neoprávněnými represemi, omlouváme se dětem těch rodičů, které trpěly postihy ještě v dalších generacích.*“ Diel zodpovednosti bol pripísaný i členskej základni, ktorá zločinom nedokázala zabrániť. Na druhej strane sa však KSČ v texte prihlásila i k domnelým pozitívam svojej vlády, lepšie povedané k všetkému „*čeho bylo dosaženo v průběhu národně demokratické revoluce i při výstavbě socialismu v naší vlasti*“ [KSČ 1989]. Ako v tejto súvislosti poznamenal vo svojej štúdii politológ Stanislav Balík, „*ani v této chvíli zřejmě největšího sebeponížení ve vlastních dějinách se KSČ od výsledků své vlády zcela nedistancovala*“ [BALÍK 2004a].

Odsúdenie svojej predovembrovej politiky komunisti zopakovali ešte o niekoľko týždňov neskôr pri výročí prevratu z roku 1948. V dokumente publikovanom vo vtedajšom Rudom práve prehlásili: „*Dnes se chceme co nejrozhodněji distancovat od*

24) Bokom bola ponechaná otázka, do akej miery sú predstavy jednej či druhej skupiny reálne uskutočniteľné, keďže to priamo nesúvisí s témou diplomovej práce.

nedemokratického upevňování stalinistického modelu socialismu po únoru 1948 a všech pozdějších deformací způsobených monopolem moci jedné strany“ [KSČ 1990].

Tieto dva dokumenty predstavovali a predstavujú vôbec najrazantnejšie vymedzenie sa komunistov voči predošlému režimu. V ďalšom období už nič podobné nezaznelo a to ani v prvých rokoch existencie KSČM, ktoré sa niesli v znamení snáh o jej transformáciu. *„Po vítězství neoortodoxního směru v červnu 1993 zaujímala strana (vo vztahu k minulosti) stále odtažitější postoj. Nejprve se namísto přiznání viny začalo používat sousloví ‚závažné omyly a systémové chyby‘, aby z nejnovějších programových dokumentů odkaz na vlastní problematickou minulost vymizel docela,“* dodal vo svojej štúdii Stanislav Balík [BALÍK 2004a]. Jasným dokladom tohoto posunu sa stalo napríklad v roku 1998 stanovisko k päťdesiatemu výročiu februárového prevratu. V prípade charakteru minulého režimu sa miesto priznania *„neoprávněných represí“* či *„deformací proti lidskosti“*, o ktorých sa ešte písalo v decembri 1989, sa spomína už len *„zneužívání moci“*. A konštatuje sa, že tento režim *„ochudil původní pojetí socialismu o dimenzi politických práv“*. Naopak, oveľa viac sa v texte akcentujú, ba dokonca neúmerne preháňajú, jeho domnelé pozitíva: *Byl vybudován sociální stát, který všem občanům umožňoval solidní životní úroveň, který vždy měl prostředky na bezplatnou zdravotní péči i vzdělání, na bytovou výstavbu a podporu mladých rodin* [HALÓ NOVINY 1998].

V deväťdesiatych rokoch tak už vo vzťahu KSČM k minulosti jasne prevládol alibizmus, snaha odvrátiť pozornosť od jeho zločinov, či dokonca zľahčovanie ich významu. To sa prejavilo napríklad na postoji komunistických poslancov príslušným zákonom. Ešte začiatkom deväťdesiatych rokov komunisti odmietli podporiť lustračný zákon, ktorý znemožňoval prominentom bývalého režimu a spolupracovníkom Štátnej bezpečnosti zastávať funkcie vo verejnej správe. *KSČM jej odmítla jednak proto, že se týká celé řady jejich členů, jednak proto, že je symbolem alespoň částečného oficiálního odmítnutí minulosti,“* poznamenal v tejto súvislosti Stanislav Balík [BALÍK 2004a]. Následne v roku 1993 komunistickí poslanci hlasovali (a neskôr i podali ústavnú sťažnosť) proti *Zákonu o protiprávnosti komunistického režimu v letech 1948 až 1989*, ktorý minulý režim odsúdil ako *„zločinný, nelegitimní a zavrženíhodný“*. Neskôr KSČM odmietla podporiť zákon o odškodnení osôb zavlčených do sovietskych táborov nútených prác, či odškodnenie obetí sovietskej okupácie. V roku 2002 zase jej poslanci nehlasovali za návrh, aby sa výročie popravy Milady Horákovovej stalo významným dňom obetí komunistického režimu.

Samostatnú pozornosť si zaslúži postoj komunistov k otázke archívov ŠtB. Strana hlasovala jednak proti zákonu, ktorý umožnil zverejnenie jej zväzkov (2002), tak i proti vzniku *Ústavu pro studium totalitních režimů* (2007), ktorý má činnosť ŠtB intenzívne skúmať. V týchto dvoch prípadoch však u komunistov nešlo ani tak o nejakú obhajobu Štátnej bezpečnosti, ale pravdepodobne len o snahu zamedziť otváraniu minulosti. Tá môže byť totiž krajne nepohodlná nielen pre mnoho jej členov ale – ako ukázala aféra s Vojtěchom Filipom, čoby agentom „Falmerom“ – i pre niektorých vedúcich straníkov.

Inú sondu do témy vzťahu KSČM k minulosti ponúkajú jej postoje k významným prednovembrovým udalostiam. Veľké kontroverzie napríklad začiatkom roku 2008 vyvolalo ďalšie stanovisko k výročiu februárového prevratu. Za formuláciu „*KSČM se hlásí k revolučnímu základu Února 1948*“ dokonca komunisti čelili trestnému oznámeniu (viac kapitola 6). Z kontextu však vyplýva, že oným „*revolučným základom*“ sa v stanovisku myslí vtedajšie vystupovanie komunistov voči údajným snahám „*zbohatlických vrstev strhnout politickou moc do svých rukou*“. Každopádne je ale zrejme, že oproti už spomenutému stanovisku z roku 1998 ide o ešte ďaleko menší kritický odstup. V prehlásení sa dokonca už ani nehovorí o „*zneužívání moci*“ a demokratickom deficite, ale len o „*tragických deformacích první formy socialismu*“ [KSČM 2008e]. Ďalším príkladom je stanovisko, ktoré vydal Ústredný výbor k štyridsiatemu výročiu okupácie Československa vojskami Varšavskej zmluvy. V jednej z mála kritickejších pasáží sa uvádza: „*Tento nedemokratický krok (invázia) doslova šokoval väčšinu občanů ČR, včetně mnoha tehdejších členů KSČ*.“ Z textu ale nevyplýva, že by KSČM okupáciu jednoznačne a bez výhrad odsudzovala. Podobne ako sa v ňom neobjavuje žiadna zmienka o spoluzodpovednosti neskorších normalizačných elít. Naopak, v dokumente sa zdôrazňuje, že „*násilný vstup vojsk posloužil spíše ku prospěchu země kapitalistické orientace*“ [KSČM 2008f]. O dva mesiace neskôr zaujalo vedenie KSČM pomerne triezvy postoj k prvej Československej republike pri príležitosti 90teho výročia jej vzniku. V stanovisku Ústredného výboru sa uvádza: „*Tento stát byl založen na sociální nerovnosti a nebyl schopen dosáhnout ani skutečné rovnoprávnosti národů a národností, které v něm žily. Vyznačoval se ale poměrně vysokou demokratickou kulturou a řadil se mezi hospodářsky vyspělé země Evropy*“ [KSČM 2008g].

Inou oblasťou vzťahu KSČM k minulosti sú jej väzby na niektoré kontroverzné organizácie. Ide hlavne o *Klub českého pohraničí*, združujúci bývalých príslušníkov Pohraničnej stráže. Členovia tohto klubu sa napríklad objavujú na komunistických

volebných kandidátkach a strana túto organizáciu dokonca i materiálne podporuje²⁵ [NOVÁKOVÁ 2008: 37]. KSČM tým nepriamo legitimizuje zbor, ktorého jedným z poslání bolo brániť československým občanom v útekoch na západ – i za cenu vraždy.

4.2.2. Prednovembrový režim podľa vnútrostraníckych skupín

Ako už bolo naznačené, vzťah KSČM k svojmu „prenatálnemu“ štádiu je ďalšou z oblastí, na ktorej sa jasne vymedzujú hranice medzi vnútrostraníckymi prúdmi. Zatiaľ čo stalinisti vnímajú obdobie vlády KSČ pozitívne a snažia sa ho stále reinterpretovať, u modernistov je zjavný značný kritický odstup. Medzi nimi prirodzene stoja pragmatici, ktorí by sa hlbšiemu hodnoteniu minulosti najradšej vyhli. Zároveň si ale podľa Jiřího Dolejša uvedomujú, že ich stalinisti svojimi výrokmi môžu poškodzovať [DOLEJŠ 2009].

Pragmatici teda v prípade témy minulého režimu opäť lavírujú. Na jednej strane relativizujú niekdajšie zločiny a vyzdvihujú údajné pozitíva, aby vyšli v ústrety členskej základni, v ktorej dá predpokladať k minulosti kladný vzťah (92% členstva v KSČ). Na druhej strane sa ale nepúšťajú do žiadnych ostrejších výrokov, ktoré by sa im mohli ďalšie roky pripomínať v médiách. Prístup pragmatikov sa dá dokumentovať na postojoch predsedu Vojtěcha Filipa. Jeho taktika by sa dala označiť za snahu odvádzať pozornosť od podstaty veci. Napríklad stíhanie Karla Vaše, bývalého prokurátora v zmanipulovanom procese s Heliodorom Píkom, Filip v roku 2002 označil za nešťastnú kauzu, ktorú vyvolala politická objednávka prezidenta Havla. „*Dostali jsme se do stádia, kterému se v padesátých letech říkalo zostřený třídní boj,*“ prehlásil k prípadu. Ohľadne samotnej Píkovej popravy už ale nezaujal žiadny jasný postoj [HALÓ NOVINY 2002]. Niečo podobné sa opakovalo v už spomínanom prípade poslanca Vondrušky. I vtedy Filip hovoril len o údajne nejasných motívoch vyšetrovania, zatiaľ čo samotnú tému týrania politických väzňov nechal stranou. Za ďalší príklad môže slúžiť jeho vzťah k Pohraničnej strážii. Ešte v lete 2001 pricestoval Filip do západočeských Pobežovic na oslavy päťdesiateho výročia zákona o štátnej hranici, ktorých sa zúčastnilo aj mnoho bývalých pohraničníkov. O rok neskôr, krátko po svojom zvolení do vedenia Snemovny, k tomu na Českej televízii uviedol: „*Pokud jsem se zúčastnil oslavy, tak si myslím, že patří čest i těm, kteří tam padli jako pohraničníci, protože i oni měli*

25) K príslušníkom Pohraničnej strážie patrili dokonca aj súčasní poslanci KSČM Petr Braný a Zdeněk Maršíček.

své oběti.“ Tému obětí na strane tých, ktorí zahynuli pri pokuse o emigráciu opäť opomenul [ČT1: 2002].

Najväčšou ochotou pomenovať a odsúdiť zločiny bývalého režimu sa v KSČM vyznačujú modernisti. Miestopredseda strany Dolejš pri osobnom rozhovore dokonca pripustil možnosť, že by sa strana za minulosť znovu verejne ospravedlnila. Takýto akt by ale podľa neho našiel v strane podporu len vtedy, pokiaľ by bolo jasné, že prinesie zisk – napríklad podiel na moci. *„K té případné omluvě by se mělo přistoupit pokud by to byla například podmínka ČSSD pro spolupráci. Myslím, že v téhle té pragmatické rovině by tu omluvu přijali i naši členové,“* uviedol pri rozhovore Dolejš [DOLEJŠ 2009].

Naopak, pre stalinistov je ďalšie verejné ospravedlnenie neprípustné. Tí podľa Dolejša i pôvodné ospravedlnenie z decembra 1989 chápu len ako krok, ku ktorému sa pristúpilo, aby sa strana vyhla zákazu. *„Oni sice připouštějí, že v minulém režimu byly nějaké 'přehmaty' – což je jejich oblíbený výraz – ale že je to stejné, jako když v Americe zabíjejí černochoy,“* tvrdí s nadsádzkou Dolejš [DOLEJŠ 2009]. Zo stalinistického krídla sa názormi na minulosť „preslávila“ hlavne predsedkyňa pražských komunistov Marta Semelová. Tá krátko pred voľbami 2006 v Hospodářských novinách vyzdvihovala Gottwaldovu éru a tvrdila, že počas nej boli *„souzeni jen ti, co se opravdu provinili“* [HN 2006a]. Tým v podstate obhajovala vtedajšie komunistické zločiny. Avšak tento prístup je radikálny i na pomery stalinistov. Napríklad ich najznámejší predstaviteľ Václav Exner svoj postoj pri osobnom rozhovore formuloval v tom zmysle, že mu vadí súčasná jednostranná interpretácia - napríklad ak sa prednovembrové pomery zovšeobecňujú podľa toho, čo robila ŠtB. *„Ti co minulý režim takhle hodnotí si neuvědomují, že život má sedmdesát různých rozměrů. A vytrhnout jen jednu věc a podle ní ten režim charakterizovat, je strašně zkreslené,“* uviedol pri rozhovore Exner [EXNER 2009]. Pri niektorých svojich predošlých mediálnych vystúpeniach však prezentoval i o niečo tvrdší tón. Ako príklad môže slúžiť jeho rozhovor pre Haló noviny z februára 2004. V ňom sa najprv sa zmienil o *„vlastních chybách“*, kvôli ktorým bola KSČ v roku 1989 porazená. Následne prešiel do popisu súčasných pomerov: *„Nezaměstnanost, bezdomovectví, kriminalita, ztráta získaných práv a jistot, vojenské vnucování vůle silnějších, nezasloužený návrat majetku bývalým boháčům nebo jejich potomkům.“* Tie postavil do kontrastu s údajnou situáciou pred rokom 1990: *„Jistoty lidí, že o dosaženou úroveň nemohou přijít. Práce, bydlení, vzdělávání, zdravotnictví bez obav, že na ně nebudou mít. Mnoho nových a rozšířených podniků. Rozpočty zajišťující potřebné funkce*

společnosti.“ Výpočet ešte doplnil konštatovaním: „*Samozřejmě, že i v těchto oblastech nebylo vše ideální, protože takový není život vůbec*“ [HALÓ NOVINY 2004].

Rozdiely medzi jednotlivými vnútrostraníckymi skupinami sa dajú výborne ilustrovať na nedávnych postojoch k výročiam. Napríklad 110. výročie narodenia Klementa Gottwalda na jeseň 2006. Najkritickejší postoj k osobe prvého komunistického prezidenta vyjadril Jiří Dolejš. „*Jeho zenitem byl Košický vládní program. Proti tomu ale stojí naprosto nepřijatelné věci, jako je vývoj po roce 1948 a politické procesy, ve kterých nejde jen o Miladu Horákovou, Závěše Kalandru či Rudolfa Slánského,*“ povedal pre denník Právo [PRÁVO 2006b]. Naopak Václav Exner podľa agentúry ČTK Gottwalda hájil s tým, že šlo o významného štátnika. Dodal síce, že po februári 1948 nasledovalo „*problematické*“ obdobie politických procesov, ale za ich príčinu označil medzinárodné súvislosti [ČTK 2006]. Svoj postoj Exner následne demonštroval i účasťou na pietnom akte pri Gottwaldovom hrobe. Naproti tomu Vojtěch Filip pri rozhlasovom interview na otázku, či sa Gottwald choval ako zločinec, opäť odvádzať pozornosť: „*Určitě bych to nenazval chováním zločince. Kdybych takhle měl posuzovat řadu historických osobností, tak bych musel jako zločince označit i mnoho současných (myslené amerických) politiků.*“ Samotného pietneho aktu sa ale Filip odmietol zúčastniť s vysvetlením, že má iné povinnosti [FREKVENCE 1 2006c]. Ďalší príklad ponúka šesťdesiate výročie februárového prevratu. Dolejš pri tejto príležitosti na svojom internetovom blogu pripomenul, že KSČM sa začiatkom deväťdesiatych rokov jasne dištancovala od stalinistických praktík po roku 1948 [AKTUÁLNĚ 2008]. Václav Exner sa zase pripojil k slávnostnému (oficiálne protivládnu) pochodu, organizovanom pražskými komunistami a Komunistickým svazom mládeže. Naproti tomu Vojtěch Filip v televíznej diskusnej relácii zopakoval známy komunistický argument, že prevrat prebehol ústavnou cestou a dodal: „*Řada lidí v roce 1948 získala šanci, jak nežít v předklonu nebo v pokleku a jak se mohla narovnat. To, že v padesátých letech došlo k deformacím té myšlenky, je realitou a podstatné je, abychom byli schopni ty chyby neopakovat*“. Samotného pochodu sa ale Filip odmietol zúčastniť s vysvetlením, že má iné povinnosti [PRIMA 2008].

Zhrnutie

Téma vzťahu k prednovemberovej minulosti je u komunistov značne živá. A je pravdepodobné, že sa do popredia dostane ešte viac v súvislosti s ich možným podielom na vláde. V súčasnosti stále platí, že sa KSČM voči činnosti KSČ dostatočne kriticky nevymedzila. Dokument *Prohlášení k občanům ČSSR* síce zostáva formálne v platnosti, ale strana sa jeho obsahu príliš nadrží. Svedčí o tom hlavne jej postoj k zločinom bývalého režimu, ktoré buď vôbec nepriznáva, alebo ich relativizuje. Na úrovni takzvaných stalinistov je dokonca ojedinele možné nájsť aj ich priamu obhajobu.

Naproti tomu je ale treba dodať, že postoj súčasných komunistov k minulosti je značne objektívnejší, než tomu bolo v časoch KSČ. Sovietska okupácia tak už dávno nie je vydávaná za „*bratskú pomoc*“, udalosti roku 1948 za „*vítazný február*“, či medzivojnové Československo za „*buržoáznu republiku*“.

3.2. Odpoveď na prvú výskumnú podotázku:

Je politika KSČM založená na cudzorodej ideológii?

Hlavné ideové doktríny KSČM, ktoré sú relevantné v rámci otázky systémovosti, nespĺňajú znaky Sartoriho „cudzorodej“ ideológie. Domnievam sa, že podstata socializmu, o ktorý sa strana usiluje, nie je v rozpore s princípmi demokratického zriadenia. A v prípade druhej skúmanej doktríny zase platí, že strana má síce k bývalému režimu kladný postoj, ale neobhajuje jeho nedemokratickú povahu.

Som si samozrejme vedomý, že „pod povrchom“ sa môžu skrývať aj iné názory a ciele, než tie, ktoré sú verejne proklamované. Avšak v rovine vedecky uchopiteľných poznatkov som nenašiel nič, čo by výrazne spochybňovalo hore uvedenú odpoveď.

K prvej skúmanej doktríne: KSČM vo svojom programe síce proklamuje snahu o systémovú zmenu, ide však o zmenu v rovine ekonomickej. Teda o nahradenie súčasného kapitalistického modelu zriadením označovaným ako socializmus. Z kapitalizmu však majú byť uchované jeho základné predpoklady – voľný trh a súkromné podnikanie. Naproti tomu

v politickej rovine by systém mal zostať nezmenený. KSČM sa totiž pri presadzovaní socializmu zaväzuje používať len demokratické metódy. Je samozrejme na mieste výhrada, že realizácia jej plánov by už z ich samotnej podstaty demokraciu narušila. Takéto tvrdenie však je len domnienkou, opierajúcou sa o historické skúsenosti s komunistickými stranami. Nedá sa ale jasne dokázať, že by to automaticky muselo platiť i do budúcnosti. Naopak, viacero príkladov zo zahraničia ukazuje, že realizovať razantné ekonomické zmeny sa dá aj bez významnejších zmien politických (Francúzsko za vlády Mitteranda). Problematickým sa v rámci KSČM javí len prístup tzv. stalinistov. Tí totiž pripúšťajú i možnosť rozsiahlejšieho vyvlastňovania bez náhrady, čo sú praktiky spravidla uskutočniteľné len v nedemokratických režimoch. Ako však ukázala predošlá kapitola, stalinisti nemajú reálny vplyv na smerovanie strany a ich názory teda nemožno stotožňovať s postojom strany ako celku.

K druhej doktríne: Vzťah KSČM k obdobiu vlády KSČ je síce značne problematický, nezistil som však, že by bol nezlúčiteľný s demokratickými princípmi súčasného systému. Skutočnosťou je, že strana má silnú tendenciu prednovembrové pomery skresľovať. Nedá sa ale povedať, že by vyzdvihovala ich nedemokratickú podstatu. A už vôbec sa nedá dokázať, že by dnešní komunisti chceli v Česku zaviesť režim po vzore KSČ, prípadne používať jeho metódy. To by ostatne ani neprichádzalo do úvahy, pretože inak by riskovali zákonný postih. Sporný je opäť iba prípad stalinistov. Niektorí z nich (Semelová) podľa informácií z médií obhajovali politické procesy z päťdesiatych rokov, teda štátom posvätené zločiny, ktoré sú s demokratickým zriadením nezlúčiteľné. I tento raz ale proti tomu stojí argument, že sa jedná o skupinu disponujúcou v strane len obmedzeným vplyvom. Vo vedení KSČM pritom stoja mocenski praktici, ktorí by sa témou minulosti už najradšej nezaoberali.

Kapitola 5

Koaličný potenciál

KSČM bola v českém politickom prostredí niekoľko rokov považovaná za stranu izolovanú. Avšak i pri povrchnom sledovaní mediálnych informácií je nepochybné, že sa z tejto pozície už dávnejšie vymanila. Predovšetkým vďaka ČSSD, ktorej vedenie opakovane deklaruje svoju ochotu podeliť sa s ňou o moc. Naproti tomu ostatné parlamentné strany stále ešte verejne deklarujú, že sú pre ne komunisti neakceptovateľní.

Témou tejto kapitoly je podrobnejší popis tejto situácie. Pozornosť je sústredená na momenty, v ktorých komunisti nadobudli svoj koaličný potenciál a to od úrovne komunálnej po úroveň celoštátnu. Samostatne sa rozoberie postoj ČSSD, pre možnú vládnú spoluprácu s KSČM a naopak i ochota komunistov túto spoluprácu zúžitkovať.

5.1. Koaličný potenciál na komunálnej a krajskej úrovni

Komunálna politika bola prvou, v rámci ktorej sa KSČM zbavila svojho izolovaného postavenia. Svoj koaličný potenciál a s tým súvisiacu výkonnú moc získavala postupne od najmenších obcí až po tie najväčšie. Tento trend je zjavný už od prvej polovice deväťdesiatych rokov. Napríklad často citovaná prípadová štúdia Stanislava Balíka ukázala, že v okrese Šumperk bola komunistická strana najčastejším partnerom pre ODS už od miestnych volieb 1994 [BALÍK 2004b]. „*Ujala se představa, že 'špatní komunisté' jsou ti, kteří sídlí v pražské ulici Politických vězňů, kdežto na venkově a v menších městech o komunismus moc nejde, tam jsou přeci důležitější každodenní potíže, opravy kanalizace, odklízení sněhu, stavba školy,*“ poznamenali v tejto súvislosti novinári Adam Drda a Petr Dudek [DRDA, DUDEK 2006: 96 - 97].

Prvým významným mestom, kde sa KSČM dostala k moci, boli České Budějovice. Po voľbách 1998 sa s ňou proti ODS spojili ľudovci, ČSSD i Unie svobody. Na základe toho obsadili komunisti dva posty v mestskej rade²⁶. Ďalší zlom nastal po komunálnych voľbách 2002. Vďaka nízkej volebnej účasti sa KSČM dostala do vedenia viacerých významnejších miest, hlavne v Moravskoslezskom kraji. Vôbec po prvýkrát od roku 1990 obsadila aj funkciu primátora a to v Havířove (koalícia s ČSSD) a Karvinej (koalícia s ČSSD a KDU-ČSL). Posty v mestskej rade získala dokonca i vo viac ako tristotisícovej Ostrave, kde sa spojila s ČSSD, ľudovcami a Sdružením nezávislých kandidátů. „*Není úkolem sociální demokracie tahat komunisty z ghetta, ale komunikace s nimi může mít význam pro všechny,*“ uviedol k ostravskej koalícii vtedajší predseda poslaneckej snemovny Zaorálek [RESPEKT 2002]. Predovšetkým vďaka dohode so sociálnymi demokratami obsadila KSČM časť mestskej rady tiež v Bohumíne, Znojme, Břeclavi, Frýdku–Místku, Brtnále, Českom Těšíne, či Orlovej. Naopak, vďaka podpore ODS sa dostala k výkonnej moci v Přelouči, Frýdlantu a Mohelnici [TÝDEN 2002]. Obe strany ale zároveň spolupracovali napríklad i v Třinci, Mladé Boleslavi, Jáchymove, či Přelouči.

ODS, čoby strana tradične hlásajúca antikomunismus, sa v tom čase podľa mediálnych informácií spojila s KSČM až v 17% svojich koalícií [LN 2003b]. Pritom jej vedenie už tri roky predtým na kongrese v Liberci takúto spoluprácu odsúdilo. Vtedajšie záverečné uznesenie vyzvalo „*všechny organizace ODS, aby učinily vše pro soustavnou izolaci komunistů ve svých regionech*“ [ODS 1999]. Avšak až koncom roka 2002 začali občianski demokrati túto situáciu nejakým spôsobom riešiť. Výkonná rada miestne organizácie verejne vyzvala, aby spoluprácu s KSČM ukončili. V opačnom prípade vraj môže dôjsť až k ich zrušeniu. Táto sankcia sa však nakoniec realizovala len v jedinom prípade (Dubí) [LN 2003a]. Niečo podobné sa neskôr opakovalo i po komunálnych voľbách 2006. Kongres ODS bol vtedy ešte tvrdší a v oficiálnom uznesení za spoluprácu s KSČM zakotvil automatický trest rozpustenia: „*Kongres ODS ukládá Výkonné radě ODS, aby místním sdružením, která na komunální úrovni koaličně spolupracují s KSČM, byla odebrána licence*“ [ODS 2006]. V tom čase sa v tejto situácii nachádzalo zhruba sedemdesiat organizácií. Ani tentokrát však

26) Do mestskej rady sa za KSČM dostali pomerne významní exponenti minulého režimu - bývalý generál Oskar Marek, svojho času pôsobiaci ako náčelník Hlavnej politickej správy Západného vojenského okruhu (resp. najvyšší armádny politruk) a Ivan Nadberežný, ktorý zase pracoval ako zástupca šéfredaktora periodika *Jihočeská pravda*, spadajúceho pod vtedajší Krajský výbor KSČ [MFD 1999]. V českobudějovickom zastupiteľstve zasadať doteraz.

naplňovanie uznesenia nebolo brané moc vážne a k rozpusteniu nakoniec došlo len v dvoch prípadoch. Neúspech na ďalšom kongrese nakoniec priznal i predseda strany Topolánek. *„Minulý rok jsme se rozhodli, že budeme pravidelně obětovávat princeznu, abychom uspokojili draka našeho svědomí. Ze 71 obcí, ve kterých se toto děje, se usnesení kongresu splnilo v pouhých deseti případech,“* uviedol vo svojom prejave. Zákaz však zostal naďalej formálne v platnosti [PRÁVO 2007b].

Ako vidno, najneskôr v roku 2002 sa KSČM na komunálnej úrovni vymanila z izolácie a aspoň v obmedzenej miere ju ako akceptovaného partnera berie väčšina relevantných strán. Z tohto pohľadu sa zdá byť ďalším prirodzeným krokom utvorenie krajských koalícií po jesenných voľbách 2008. Do nich komunisti vstúpili vďaka dohodám s ČSSD. To umožnil do značnej miery sám Jiří Paroubek, ktorý takúto spoluprácu svojim krajským organizáciám nepriamo odporučil. Krátko po oznámení výsledkov vyhlásil: *„Otvřeli jsme cestu k jednání především se středovými politickými subjekty. A samozřejmě, že jsme ani nemohli vyloučit koalice levicové.“* Zároveň pritom dodal, že si nevie predstaviť spoluprácu s ODS [NOVA 2008], čo v niektorých krajoch nedávalo inú možnosť, ako spojenie s komunistami (Plzeňský, Středočeský) [ČSÚ 2008]. K dohode o vládnej spolupráci nakoniec došlo v šiestich prípadoch. V Karlovarskom a Moravskoslezskom kraji komunisti získali priamo miesta v krajskej rade, zatiaľ čo v kraji Plzeňskom, Libereckom, Středočeskom a na Vysočine súhlasili s podporou jednofarebnej vlády ČSSD. *„Naplnili jsme dlouhodobý záměr přenést politickou sílu strany z obcí a měst na úroveň krajů. Občané dali najevo, že přestali věřit heslům o takzvané pravdě a lásce, která vítězí nad lží a nenávisť,“* vyhlásil následne Vojtěch Filip [HN 2008c].

Jedným z hlavných bodov koaličných dohôd sa stal plán na preplácanie regulačných poplatkov v krajských nemocniciach. Ten sa nakoniec od februára 2009 vo všetkých krajoch realizoval²⁷. Podľa informácií z médií sa tak zdá, že v spolupráca medzi KSČM a ČSSD prebieha v krajoch bez problémov. V rozhovore pre Haló noviny si ju pochvaľoval napríklad i stredočeský hejtman a poslanec ČSSD David Rath. *„KSČM hraje roli konstruktivní opozice ve Středočeském kraji a s jako takovou s ní vyjednáваме o všech důležitých*

27) Nie všade sa regulačné poplatky preplácajú rovnakým spôsobom. Napríklad v Moravskoslezskom kraji sa hradili len tridsaťkorunové z návštevu u lekára a výdaj liekov. V Karlovarskom sa to zase týkalo len ľudí s príslušným trvalým bydliskom. V niektorých krajoch ale preplácanie poplatkov v lekárňach neskôr zakázal súd.

otázkách rozvoje kraje. (...) Zatím žádné záporny ani rezervy jsem nikde neobjevil,“ prehlásil Rath [HALÓ NOVINY 2009b].

5.2. Koaličný potenciál na celoštátnej úrovni

Za prvú stranu ochotnú spolupracovať s ponovembrovými komunistami v parlamente možno označiť malé uskupenie *Demokratická levice v ČSFR*, ktoré s nimi pred voľbami 1992 vytvorilo volebnú koalíciu *Levý blok*. Tá sa ale po krátkej dobe rozpadla a zbytok deväťdesiatych rokov zostala KSČM v pozícii izolovanej strany. Jej príležitostným partnerom boli len republikáni Miroslava Sládka, s ktorými sa pokúšala blokovat' parlamentné schôdze [DRDA, DUDEK 2006: 97].

Na rozdiel od komunálnej úrovne sa parlamentní komunisti začali z izolácie dostávať až na sklonku volebného obdobia 1998 – 2002. Prvým významným momentom bola pozvánka na jednanie relevantných strán o spoločnom postoji k otázke tzv. Benešových dekrétov. Pri legislatívnom procese navyše miestami dochádzalo už i k spolupráci s ČSSD. Obe strany napríklad v máji 2001 zamietli zákon pravicových subjektov, ktorý mal zvýšiť vplyv obcí nad školami. Necelý rok na to zase spoločne schválili plošné prídavky na deti.

Hlavný vzostup ale umožnili voľby 2002, ktoré priniesli komunistom rekordný zisk a ľavicovým stranám prvýkrát parlamentnú väčšinu. Vedenie KSČM to chcelo využiť a vyjadrilo ochotu podporiť menšinovú vládu sociálnych demokratov. Zdôrazňovalo pritom hlavne vzájomnú programovú blízkosť²⁸. Vtedajší líder ČSSD Špidla však dal prednosť najtesnejšej väčšine s ľuďmi a Unii svobody, odkazujúc na tzv. Bohumínsku rezolúciu, ktorá spoluprácu s komunistami zakazovala [KOPEČEK, PŠEJA 2008: 18]. Izolovanosť KSČM však bola onedlho aj tak prelomená, a to keď bol predseda poslaneckého klubu Filip zvolený do vedenia snemovny. O rok neskôr sa dokonca komunisti vcelku nečakane zbavili izolovanosti aj v senáte. Vôbec po prvýkrát boli traja ich senátori začlenení do senátneho klubu. Ten spolu s niekoľkými nezaradenými vytvoril senátor a bývalý riaditeľ televízie Nova Vladimír Železný. Viac ako nejaká názorová blízkosť však v tomto prípade zrejme zohrala rolu účelovosť – každý klub totiž dostával na prevádzkové náklady tridsaťtisícový príspevok, na ktorý nezaradení senátori nemali nárok [ČTK 2003].

28) K variantu menšinovej vlády ČSSD s komunistickou podporou sa prikláňal i expredseda ČSSD Miloš Zeman [ZEMAN 2006: 190 - 192].

Významným míľníkom na ceste KSČM z izolácie sa stali začiatkom roku 2003 voľby prezidenta. Po tom, ako v prvej voľbe vypadol kandidát KSČM (bývalý vojenský prokurátor) Miroslav Kříženecký, sa jej podpora stala kľúčovou pre osud celého hlasovania. O komunistickú podporu sa postupne začali uchádzať všetci kandidáti s výnimkou Jaroslavy Moserovej. *„Zvlášť trapně si počínal někdejší chartista a předseda Senátu Petr Pithart, který se neváhal vykutáleně distancovat od svých starších názorů,“* poznamenali vo svojej knihe Adam Drda a Petr Dudek [DRDA, DUDEK 2006: 106 - 107]. Predseda strany Grebeníček sa medzi jednotlivými voľbami dokonca pochválil, že už takmer nestíha schôdzky s emisármi jednotlivých strán. A za svoju podporu začali komunisti zverejňovať požiadavky. *„Máme eminentní zájem na tom, aby padly poslední bariéry, které jsou kolem naší strany. KSČM nemá rovnoprávné zastoupení ani v parlamentních orgánech, ani v různých radách, výborech či komisích na úrovni obcí a měst,“* vyhlásil pred treťou voľbou vtedajší miestopredseda Stanislav Balín [MFD 2003]. Aj vďaka komunistickým hlasom nakoniec uspel kandidát ODS Václav Klaus. Ten o niekoľko týždňov ako prvý prezident pozval predsedu KSČM Grebeníčka spolu s ostatnými lídrami do zámku v Lánoch na jednanie o Európskej únii. *„Diskusi řídil prezident a dostával jsem prostor vždy, když jsem se přihlásil. Mohl jsem říci vše, co jsem považoval za nutné,“* popísal schôdzku Grebeníček v denníku Právo [PRÁVO 2003a].

Druhá a ešte významnejšia príležitosť rozhodovať o výkonnej moci sa komunistom naskytla na jar 2005. Vtedajší sociálnodemokratický premiér Stanislav Gross čelil tlaku ODS a lidovcov na svoje odstúpenie. Pred hlasovaním o vyslovení nedôvery sa uchýlil k oficiálnemu vyjednávaniu s komunistami, ktorí jediní mohli jeho vládu zachrániť. *„Nevidím důvod, proč by v demokracii mělo být jednání mezi politiky něčím potupným. Kolegové z KSČM v minulých volbách získali 41 mandátů ve Sněmovně a já nemohu 300 tisíc občanů²⁹ České republiky ignorovat,“* vysvetľoval svoje kroky Gross [MFD 2005a]. KSČM tak po prvý krát od svojho vzniku nadobudla skutočný koaličný potenciál aj na celoštátnej úrovni. Ten následne i zúžitkovala - jej poslanci sa hlasovania o nedôvere zdržali a tým umožnili vládnu kabinetu prežiť. Tuzemskí i zahraniční komentátori to vzápätí označili za nebyvalé posilnenie jej mocenského postavenia. *„KSČM má poprvé od konce totalitního režimu své předchůdkyně opět klíčové postavení uvnitř země,“* citovala ČTK

29) Gross mal zrejme na mysli 880 tisíc občanov, teda volebný výsledok KSČM z roku 2002.

napríklad nemecký denník *Die Welt* [ČTK 2005]. Predseda Grebeníček svoju ústretovosť ku Grossovi oficiálne vysvetľoval zámerom brániť návratu ODS k moci. V skutočnosti však bol v hre zrejme taktický úmysel KSČM nepokaziť si vzťahy so sociálnymi demokratmi. „*Pokud bychom tu vládu nepodrželi, tak by nám to ČSSD hned tak neodpustila a během dalších let by nemuselo dojít k žádné významnější spolupráci,*“ uviedol pri osobnom rozhovore Josef Heller [HELLER 2009]. Ani ústretovosť komunistov však Grossovu premiérsku pozíciu nezachránila a po strate podpory vo vnútri vlastnej strany nakoniec rezignoval.

Výhodnosť dobrých vzťahov s ČSSD sa komunistom prejavila už o niekoľko týždňov po nástupe Jiřího Paroubka, ktorý znamenal začiatok intenzívnej spolupráce. Tá v poslednom roku volebného obdobia vyústila do pravidelného schvaľovania zákonov, v ktorých sa prelínali spoločné ideové predstavy. Išlo napríklad o zákon zamedzujúci privatizáciu nemocníc či nový zákonník práce, posilňujúci úlohu odborov. Tie boli presadené nielen navzdory nesúhlasu koaličných partnerov ČSSD ale následne i prezidentskému vetu. „*V pomoci komunistů nevidím žádný problém. Na rozdíl od panů Topolánků a Kalousků nemám žádné účelové mindráky, když zákon, který je dobrý pro tuto zemi, je podpořen komunistickými zákonodárci,*“ odôvodnil svoj postoj Paroubek [HN 2006d]. Niekoľko mesiacov pred voľbami 2006 legitimizoval komunistov ešte viac, keď verejne pripustil, že by sa povolebná menšinová vláda ČSSD mohla opierať o ich podporu. Napríklad v rozhovore pre *Hospodářské noviny* zároveň naznačil, že zámerom sociálnej demokracie je „vychovať“ si z komunistov použiteľného partnera. „*Strašení komunisty dlouho nevydrží. Průzkumy, které jsme si nechali dělat, ukazují, že zhruba polovina lidí si myslí to, co já,*“ uviedol ďalej Paroubek [HN 2006c].

Skutočnosť, že i na parlamentnej úrovni sa KSČM zbavila izolovaného postavenia, sa naplno potvrdila v priebehu volebného obdobia 2006 - 2009. Už vo svojom emotívnom povolebnom prejave Paroubek nepriamo označil komunistov za partnera, s ktorým sa automaticky počítá pri zostavovaní vlády. V reakcii na priebežné výsledky a avízo prezidenta, že o novom kabinete začne vyjednávať s ODS, vyhlásil: „*Chtěl bych připomenout panu prezidentovi, že v tuto chvíli má podle propočtů levice 101 mandátů z 200, to je většina*“ [ČT 2006a]. Po šiestich týždňoch urobil ďalšie významné gesto prezident Klaus. Na jednanie o povolebnej situácii k sebe na hrad pozval Vojtěcha Filipa.

Išlo o vôbec prvý prípad, kedy český prezident viedol s predsedom komunistov oficiálne jednanie medzi štyrmi očami.

Zakrátko nadobudla akceptácia KSČM doteraz najväčších rozmerov. Koncom augusta lidovecký predseda Kalousek predbežne súhlasil s jej podporou pre projekt menšinovej vlády so sociálnymi demokratmi. Vysvetľoval to ako snahu zabrániť vytvoreniu veľkej koalície ODS a ČSSD, ktorá by sa mohla dohodnúť na novom volebnom zákone. *„Tím konceptem opoziční smlouvy by byla do budoucna významným způsobem ohrožena existence malých stran. Tedy i nás. Když bojujete o život, volíte mimořádné prostředky,“* prehlásil Kalousek v Českej televízii [ČT 2006b]. Jeho zámer ale vyvolal odpor vo vnútri KDU-ČSL a on sám nakoniec musel z postu predsedu odstúpiť.

K ďalšej legitimizácii parlamentnej KSČM prispeli prezidentské voľby, ktoré sa stali jednou z najsledovanejších udalostí celého volebného obdobia. Zatiaľ, čo ešte v roku 2003 mal vtedajší predseda ČSSD Špidla voči vyjednávaniu s komunistami značné zábrany, tento raz s nimi sociálni demokrati vyjednávali už niekoľko mesiacov pred prvou voľbou. KSČM si zároveň kládla aj oveľa väčšie podmienky - prezidentský kandidát mal napríklad verejne odmietnuť americkú radarovú základňu. Navyše, obaja hlavní uchádzači komunistov v kampani obhajovali. Bývalý emigrant Jan Švejnar napríklad hovoril (podobne ako pred tým Kalousek) o potrebe ich zapojenia do politického procesu. *„Podle programu, který nyní mají, se podobají socialistickým stranám v mnoha jiných zemích,“* argumentoval Švejnar [AKTUÁLNĚ.CZ 2007]. Podobne tak sa komunistov zastával i Václav Klaus. V diskusnej relácii na televízii Prima napríklad odmietol odpovedať na otázku, či by menoval komunistu ministrom. Zároveň vyhlásil, že dnešný boj s komunizmom považuje za smiešny. *„Takoví bojovníci to měli dělat před 20 nebo 30 lety,“* uviedol Klaus [PRIMA 2007]. Pritom šance oboch kandidátov na zisk podpory od KSČM boli od počiatku minimálne. Klaus bol neprijateľný, pretože šlo o nominanta vládnej ODS a Švejnara by zase zrejme neakceptovala veľká časť komunistického členstva. *„U nás je skupina lidí, která by kvůli silnému antiamerikanismu takovou volbu agresivně kritizovala,“* vyhlásil miestopredseda Dolejš ešte pred niekoľko týždňov hlasovaním [HN 2008a]. Komunisti tak prezidentskými voľbami opäť získali a to tentokrát i napriek tomu, že nakoniec nepodporili ani jedného z dvoch hlavných kandidátov³⁰.

30) Nominácia europoslankyne Jany Bobošíkovej pred druhou voľbou bola považovaná len ako taktický ťah komunistov, ktorý mal posilniť ich pozíciu pri vyjednávaniach s ČSSD.

Volebné obdobie 2006 – 2009 napokon nebývalo posilnilo pozíciu komunistov i pri legislatívnom procese. ČSSD postavila na vzájomnej spolupráci prakticky celú svoju opozičnú politiku. O komunistickú podporu sa navyše stále viac a viac uchádzala i vládna ODS – obe strany spolu dvakrát odložili hlasovanie o Lisabonskej zmluve, schválili zákon o elektronizácii štátnej správy, či zabránili zníženiu spotrebnej dane z benzínu a nafty. Poslanec a predseda kontrolného výboru Vladimír Koníček k tomu pri osobnom rozhovore povedal: *„Ty dvě hlavní strany, když chtějí něco prosadit, tak se pokaždé zajímají o názor KSČM.“* Podľa neho sa tak v prípade legislatívy už s KSČM vyjednáva ako s každou inou stranou. *„Rozdíl je jen v tom, že pak nás ty velké strany používají jako klacek na tu druhou. Když hlasujeme s ODS, tak ČSSD vystartuje, že se utvořila červeno-modrá koalice. A když zase hlasujeme s ČSSD, tak ODS začne strašit, že hrozí oranžovo-rudé nebezpečí,“* dodal Koníček [KONÍČEK 2009].

Zatiaľ posledným jasným signálom skutočnosti, že KSČM sa definitívne dostala z niekdajšej parlamentnej izolácie, bolo vyslovenie nedôvery Topolánkovej vláde koncom marca 2009. Prezident Václav Klaus po hlasovaní oznámil, že adept na nového premiéra mu bude musieť ako záruku priniesť 101 poslancekých podpisov. Jediné obmedzenie spočívalo v tom, že nemalo ísť o podpisy takzvaných prebehlíkov. Klaus tak explicitne nevytlúčil, že medzi poslancami, garantujúcimi podporu novému kabinetu, môžu byť aj komunisti (čo mu následne verejne vytkol predseda ODS Topolánek). Po niekoľkých dňoch navyše Jiří Paroubek vyhlásil, že by privítal, aby KSČM dostala možnosť „konzultovať“ mená kandidátov na nových ministrov. *„Umím si představit, když my sociální demokraté nabídneme třeba pět nebo deset odborníků, a pak komunisté řeknou: Ano, tito dva tři lidé mají naši důvěru, tak by se mohli podílet na řekněme vyjádření důvěry takovéto vládě,“* uviedol Paroubek na Českej televízii [ČT 2009]. Kvôli nezhodám predovšetkým v ODS sa však realizácia takéhoto plánu nakoniec nekonala. Na zostavení tzv. preklenovacej vlády sa oficiálne podieľali len ODS, ČSSD a Strana zelených.

5.3. Postoj ČSSD k vládnej spolupráci s KSČM

Za jednu z hlavných prekážok spolupráce ČSSD s komunistami býva tradične považované tzv. Bohumínske uznesenie. Ide o dokument schválený na zjazde v roku 1995, v ktorom sa explicitne vylučuje „*politická spolupráca*“ s KSČM, Sládkovými republikánmi a niekoľkými ďalšími ľavicovými subjektami [JUST 2007]. Mnoho sociálnych demokratov však tento krok neskôr označilo za chybu. Časť z dôvodu, že spoluprácu s komunistami považovali do budúcna za prirodzenú a časť naopak kvôli domnienke, že „Bohumín“ umožnil ich vzostup. K druhej skupine patril i bývalý minister kultúry Pavel Dostál, ktorý k uzneseniu po rokoch v Literárnych novinách poznamenal: „*Tímto elitárskym usnesením byly čerstvé reformní proudy demokratické levice hozeny do jednoho pytle s ortodoxními komunisty. (...) Sociální demokraté tak vlastně přispěli k porážce potenciálních spojenců a vytvořili podmínky k posilování komunistů, neboť ty se dneska mohou prohlašovat za jedinou autentickou levici*“ [LTN 2004].

Skutočnosťou však je, že uznesenie z Bohumína sa v ČSSD nikdy dôsledne nedodržovalo. Napríklad už pred druhým kolom senátnych volieb 1996 dával vtedajší predseda Miloš Zeman voličom najavo, aby v obvodoch, kde sa stretnú kandidáti KSČM a ODS podporili radšej komunistu [DRDA, DUDEK 2006: 104]. Pritom text uznesenia fakticky zakazuje akúkoľvek „*politickú*“ spoluprácu, bez ohľadu na to či ide o koalíciu na obecnej úrovni, alebo napríklad pri schvaľovaní zákonov. V strane sa ale postupne ujal výklad, že sa tým myslel len zákaz spolupráce na vládnej úrovni³¹. Po nástupe Jiřího Paroubka sa táto interpretácia zúžila dokonca len na zákaz vstupu oboch strán do spoločnej vlády (v zmysle rozdelenia sa o ministerské kreslá). Možnosť komunistickej podpory menšinovej vláde ČSSD sa tým ale už nevylučovala.

Zrejme poslednou prekážkou, ktorá by v dnešnej dobe ešte mohla sociálnym demokratom brániť vo vládnej spolupráci s KSČM, je verejná mienka. Na veľkú časť ich voličov by totiž často prezentovaná hrozba „*návratu komunistů k moci*“ mohla pôsobiť značne negatívne – už len kvôli symbolike dvadsiateho výročia od nežnej revolúcie. Ešte na jar 2006 vypracoval hlavný analytik ČSSD Oto Novotný interný dokument s názvom *Volební strategie ODS a jak ji čelit*, v ktorom definoval tri podmienky, za akých by mohla

31) Takúto interpretáciu po krajských voľbách 2008 ponúkol dokonca i predseda KSČM Filip [IHNEC.CZ 2008].

byť KSČM označená za stranu „*plně integrovanou do systému*“. A teda ako partnera, ktorého by mohla akceptovať i verejnosť. Prvou podmienkou bolo jasné ospravedlnenie sa za zločiny bývalého režimu a dištancovanie od KSČ. Druhou prihlásenie sa k ponovembrovému vývoju a obhajoba súkromného vlastníctva. A za tretie napokon i súhlas KSČM s členstvom v NATO a v Európskej únii [JUST 2007]. S týmito podmienkami sa neskôr stotožnilo i vedenie ČSSD. Po posledných krajských voľbách Jiří Paroubek na Českej televízii hodnotil, ako si v niektorých z nich KSČM vedie: „*Jedna z těch podmínek je, aby se, řekněme, s konečnou platností vyjádřili ke své zločinné minulosti v době komunistické diktatury. Myslím, že to mohou splnit. Dále, aby akceptovali naši zahraničně-politickou orientaci - oni něco udělali ve vztahu k Evropské unii, pokud jde o NATO, tak žádné změny nevidím*“ [ČT 2008b].

Na základe posledných mediálnych informácií sa ale zdá, že ani splnenie týchto podmienok už nie je relevantné. Vedenie sociálnej demokracie si totiž nechalo prieskumami verejnej mienky zistiť, do akej miery by voliči akceptovali KSČM i v jej súčasnej podobe. „*V dohledné době budeme mít nová data k tomu, kolika lidem vadí vláda s KSČM a kolika vadí menšinová vláda s podporou KSČM,*“ uviedol koncom apríla v Hospodářských novinách hlavný analytik ČSSD Oto Novotný. Rovnaký prieskum vraj strana uskutočnila už i po posledných krajských voľbách. Z neho podľa Novotného vyplynulo, že „*pokud jde o účast komunistů ve vládě, tak ta vadila drtivě většině lidí. Menšinová vláda s podporou komunistů, která by prosazovala program ČSSD, ale většině našich voličů nevadí*“ [HN 2009]. Navyše, aj podľa vystúpení vedúcich sociálnych demokratov to vyzerá, že strana na tieto scenáre postupne voličov pripravuje. Napríklad miestopredseda ČSSD a exminister financií Bohuslav Sobotka koncom apríla pre časopis Týden nepriamo uviedol, že už nie je dôvod sa KSČM obávať. „*Mají za sebou docela dlouhou karanténu, kterou v jiných postkomunistických zemích nedostali. Těch dvacet let podle mě snižuje riziko recidivy,*“ [TÝDEN 2009]. Ešte priamejší bol o niekoľko dní neskôr predseda Paroubek. V rozhovore pre Mladú frontu Dnes vyhlásil: „*Česká veřejnost si musí zvyknout na jednu věc - že nepovažujeme za možné spolupracovat na vládní úrovni s komunisty. Jejich podpora menšinové vládě je něco jiného*“ [MFD 2009].

5.4. Ochota KSČM využívat koaličný potenciál

Pozíciou naoko izolovaného politického subjektu doteraz komunisti rozhodne len nestrádali. Skutočnosť, že zostávajú jedinou relevantnou stranou, ktorá nikdy neniesla zodpovednosť za vládnutie, im pri voľbách prinášala významnú skupinu tzv. protestných hlasov [KUNŠTÁT 2008]. Teda voličov, ktorí ich nepodporili kvôli programu či ideológii, ale hlavne kvôli svojmu znechuteniu z vládnych reprezentácií. Je teda na mieste otázka, či KSČM vôbec o nejakú vládnu spoluprácu stojí.

Jednoznačná odpoveď bude prirodzene k dispozícii až vtedy, keď komunisti budú stáť pred reálnou možnosťou vládu buď zostaviť, alebo sa na nej podieľať. Z ich doterajšieho vystupovania však vyplýva, že by sa tomu príliš nebránili. Príkladom môže byť už len volebný program 2006, v ktorom si KSČM k novej koalícii so sociálnymi demokratmi pripravovala východziu pozíciu. Hneď v jeho úvode charakterizovala nadchádzajúce voľby ako stret pravice s „*levicovou politikou, spojenou s úsilím o zachovanie a rozvíjanie základných hodnot sociálneho štátu*“ [KSČM 2006]. Je pritom veľmi pravdepodobné, že onou spojenou ľavicovou politikou sa tu myslelo spojenectvo KSČM a ČSSD, ktoré sa krátko pred tým prejavilo napríklad v spoločnom schvaľovaní zákonov.

Podobne tak vyjadrujú záujem o vládnu spoluprácu s ČSSD niekoľko rokov i čelní predstavitelia KSČM. Napríklad po voľbách 2002 pripúšťal vtedajší predseda Grebeníček možnosť, že by komunisti obsadili posty ministra práce a ministra pre miestny rozvoj [MFD 2002]. Jeho nástupca Filip zase po voľbách 2006 najprv navrhoval vznik vlády „*národnej shody*“ za účasti všetkých parlamentných strán a neskôr predbežne súhlasil i s podporou koalície lidovcov a ČSSD [HN 2006e]. Záujem o podiel na moci Filip neskôr zopakoval v prejave na poslednom zjazde. Konkrétne uviedol, že KSČM by mala v nasledujúcom období „*přijmout větší odpovědnost na demokratickém vládnutí, na správě země, na řešení věci veřejných a na silnějším podílu zejména v regionální politice*“ [ČRO 2008]. V podobnom zmysle sa na jeseň 2008 vyjadril i predseda poslaneckého klubu Kováčik v Českej televízii. O novej vládnej spolupráci s ČSSD po voľbách povedal: „*Nevěřím tomu, že sociální demokracie podruhé udělá tu fatální chybu, co udělala, když promarnila mandát sto jedenáct levicových hlasů*“. A dodal, že komunisti sú „*lidé spolupráce*“ [ČT1 2008a]. Zatiaľ

naposledy vedenie KSČM záujem prejavilo po páde Topolánkovej vlády, kedy sa nebránilo možnosti „konzultovať“ s ČSSD návrhy nových ministrov.

Podiel na výkonnej moci navyiac pri osobných rozhovoroch pripustili i všetci dotazovaní predstavitelia KSČM (hoci Václav Exner mal k nemu zásadné výhrady). Napríklad predseda kontrolného výboru Koniček uviedol: *„Určitě není ve straně nálada, že bychom vstup do vlády měli odmítat. Liší se jen názory na konkrétní podmínky. Ale vstup do koalic na krajích je důkazem, že se vládní odpovědnosti nezřikáme“* [KONÍČEK 2009].

I na základe postoja ČSSD to ale vyzerá, že skôr ako o priamy vstup do vlády, by sa jednalo o komunistickú podporu menšinovej vláde. Čo by za to KSČM mohla získať naznačil pár dní voľbami 2006 Vojtěch Filip. V rozhovore pre Hospodářské noviny vyjadril záujem o posty v mediálnych radách a nevytlúčil ani možnosť, že by sa komunisti podieľali na vedení odborov na niektorých ministerstvách [HN 2006b].

5.5. Odpoveď na druhú výskumnú podotázku:

Ako sa vyvíjal koaličný potenciál KSČM a aká je jeho dnešná podoba?

Za určitý paradox je možné považovať, že KSČM nadobúdala koaličný potenciál bez toho, aby sa sama musela výraznejšie meniť. Dokonca sa ani nedá povedať, že by cesta komunistov z izolácie priamo súvisela s ich silou v parlamente. Svojej najväčšej prijateľnosti totiž dosiahli až po voľbách 2006, ktoré pre ne skončili neúspechom. Dá sa konštatovať, že ochota parlamentných strán držať KSČM v izolácii a štitenie sa jej podpory, klesá úmerne s tým, ako pribúdajú roky od novembra 1989.

Ako prvé získala KSČM koaličný potenciál na komunálnej úrovni (je možno otázka, či ho vôbec niekedy stratila). Druhou v poradí bola úroveň celoštátna. V rámci nej ho komunisti nadobudli v apríli 2005, kedy sa zdržali hlasovania o vyslovení nedôvery Grossovmu kabinetu a tým umožnili jeho ďalšiu existenciu. S takouto situáciou už Sartoriho teória priamo počíta³². No a na poslednej zostávajúcej úrovni, teda v krajoch, sa komunisti stali akceptovateľnými partnermi v roku 2008.

32) Sartori vo svojej knihe uvádza, že koaličný potenciál majú strany, ktoré buď vstúpia do vládnej koalície, alebo svojou podporou umožnia, aby vláda vznikla, či zotrvala vo funkcií [SARTORI 2005: 109]

V súčasnosti KSČM má koaličný potenciál len na komunálnej a krajskej úrovni. Na úrovni celoštátnej ním momentálne nedisponuje - nie je totiž súčasťou vládnej koalície a jej podpora nie je ani podmienkou pre jej existenciu. A zároveň s ČSSD, ktorá by ju ako jediný subjekt mohla akceptovať pre vládnu spoluprácu, nevytvára väčšinu. Je ale nepochybné, že z niekdajšej izolácie sa už definitívne vymanila. V legislatívnom procese s ňou totiž spolupracujú obe najväčšie strany a ako akceptovateľného partnera ju berie i prezident.

Kapitola 6

Systemovost' a ustavnost' KSČM

V úvode bolo spomenuté, že KSČM je tradične považovaná za stranu antisystémovú. Vnímajú ju tak nielen mnohí politológovia, ale nezriedka i média. Táto záverečná časť diplomovej práce má ambíciu dať jasnú odpoveď na to, či je takáto charakteristika stále oprávnená. A to jednak v rovine politologických argumentov a jednak vo vzťahu k ústavnému poriadku Českej republiky.

6.1. Vzťah KSČM k systému z hľadiska politológie

Kľúčovou otázkou pri skúmaní systémovosti politickej strany je, či by po eventuálnom zisku moci neusilovala o narušenie podmienok politickej súťaže. Teda, či je jej politika v súlade s demokratickou povahou systému. Všeobecne uznávanou metódou skúmania týchto okolností je koncept antisystémovej strany Giovanni Sartoriho. V tejto podkapitole priamo aplikujem ním stanovené kritériá na situáciu v KSČM. Závety, ktoré formulujem, budú následne konfrontované so zisteniami z politologických prác iných autorov.

6.1.1. Aplikácia Sartoriho teórie

Pri posudzovaní Sartoriho kritérií je ako prvé potreba objasniť, ku ktorému z dvoch typov antisystémových strán môže mať KSČM bližšie. Teda, či môže ísť skôr o subjekt, ktorého politika vychádza z určitej „cudzorodej“ ideológie a režim odmieta principiálne (antisystémová strana v úzkom ponímaní), alebo o subjekt, ktorý voči režimu vyjadruje iba protest (antisystémová strana v širokom ponímaní). Že by v prípade KSČM išlo len o stranu protestnú neprípadá podľa môjho názoru do úvahy. Na jej praktickej politike sa totiž obtiskujú jasné ideologické doktríny. Okrem už rozoberaného cieľa vybudovať socializmus a kladného vzťahu k minulosti, ide tiež o ľavicovú orientáciu (viditeľnú na postoji

k sociálnym či sociálne populistickým zákonom), ďalej nacionalizmus (odpor vstupu do EÚ³³, obhajoba Benešových dekrétov), antiamerikanizmus (odmietanie radarovej základne, nepriechodnosť Jana Švejnara ako prezidentského kandidáta), či proklamovaný pacifizmus (odpor k NATO a zahraničným vojenským misiám). Zároveň pre KSČM neplatí ani ďalší znak, ktorý je podľa Sartoriho príznačný pre protestný typ antisystémovej strany a síce „životnosť“. Sartori predpokladá, že protestné strany existujú len krátku dobu (hoci tento časový úsek bližšie nešpecifikuje). To ale nie je záležitosť českých komunistov, keďže tí sú spolu s KDU-ČSL politickým subjektom s najdlhším parlamentným zastúpením. A na rozdiel od lidovcov majú silný predpoklad, že na tom nič nezmenia ani najbližšie parlamentné voľby.

Zostáva teda otázka, či je možné KSČM považovať za antisystémovú stranu v úzkom ponímaní. Teda či sa jedná o stranu, ktorá by najradšej nezmenila len vládu, ale rovno i celý systém vlády. Myslím si, že ani takáto charakteristika v prípade komunistov neplatí – KSČM nepredstavuje ani antisystémovú stranu v úzkom ponímaní. Tento záver odvodzujem v prvom rade z odpovedí na predošlé výskumné otázky. Za prvé, hlavné ideologické doktríny KSČM vo vzťahu k režimu, nie sú doktrínami „cudzorodými“. Nespochybnujú totiž základy súčasného demokratického zriadenia. Druhým argumentom je, že KSČM už nadobudla koaličný potenciál (hoci ním momentálne nedisponuje). Nevzťahuje sa teda na ňu Sartoriho predpoklad, že s antisystémovou stranou by ostatné demokratické strany odmietali spolupracovať na vládnej úrovni (napríklad ako so Sládkovými republikánmi). Od roku 2005 sa navyše komunisti stali trvalou súčasťou legislatívneho procesu, takže v ich prípade už nie je možné ani hovoriť, že by šlo o tzv. vydieračskú stranu – teda stranu, ktorá dokáže len blokovat' prijímanie zákonov a ale na ich tvorbe sa už nepodieľa.

Nejasnosť ale panuje pri aplikovaní ďalšieho Sartoriho kritéria, týkajúceho sa presunu volebných hlasov pri dvojkolových volebných systémoch. Sartori uvádza, že kandidáti antisystémovej strany prehrávajú v druhom kole s kandidátmi demokratických strán, pretože nedokážu získať žiadne nové hlasy. V českom prostredí sa dvojkolový väčšinový systém uplatňuje pri voľbách do senátu. KSČM sa ich zúčastňuje spravidla vo všetkých obvodoch. Ak sa zameriame na jej volebné zisky, tak sa nedá tvrdiť, že by nedokázala v druhom kole zvíťaziť. Napríklad hneď v roku 1996 získali komunisti dva mandáty zo štyroch

33) Podľa Jiřího Dolejša súvisí antieurópsky postoj mnohých členov KSČM s tým, že celú EU považujú za organizáciu ovládanú Nemcami, z ktorých stále majú iracionálne obavy [DOLEJŠ 2009].

postupujúcich a v roku 1998 dva mandáty dokonca len z troch postupujúcich. Naproti tomu ale zase v dvoch voľbách nemali z troch postupujúcich žiadneho víťaza. A roku 2004 dokonca z deviatich postupujúcich len jediného. Aplikáciu tohto kritéria by som tak nechal bez záveru. Síce platí, že KSČM je podstatne úspešnejšia v prvom kole, na druhú stranu sa ale nedá ani jednoznačne tvrdiť, že by druhé kolo pre komunistov predstavovalo pascu, ako o tom pojednáva Sartori. Avšak aj keby sa v tomto prípade potvrdil jednoznačný záver, pre celkovú analýzu systémovosti by nemal kľúčový význam, keďže voľby do senátu sú kvôli nízkej volebnej účasti pomerne nereprezentatívne.

Po aplikovaní Satorioho konceptu tak je možné zhrnúť, že na KSČM sa jednoznačne nevzťahuje ani jedno zo všeobecne uznávaných kritérií antisystémovej strany.

6.1.2. Porovnanie s politologickými názormi na KSČM

Prvou politologickou prácou, s ktorou svoje zistenie budem porovnávať, je v úvode spomínaná štúdia Michala Kubáta z roku 2006. Autor v nej dochádza k záveru, že KSČM je stranou anisystémovou. „*Všetchny hlavní definiční znaky tohoto pojmu jsou na příkladu KSČM empiricky prokazatelné,*“ uvádza Michal Kubát [KUBÁT 2006: 554]. Podľa neho niet pochýb o tom, že KSČM podkopáva legitimitu režimu. „*Tato strana se totiž hlásí k leninské myšlence, že „buržoazní“ demokracie ve skutečnosti demokracií není, naopak „skutečnou“, „opravdovou“ demokracií je diktatura proletariátu,*“ píše Kubát. A s odkazom na publikáciu Adama Drdy a Petra Dudka *Kdo ve stínu čeká na moc* dodáva, že tieto znaky sa dajú vypožorovať „*v řadě dokumentů strany či prohlášení jejích lídrů*“. Predovšetkým má ísť o interné materiály a prehlásenia, ktoré sú určené len členom strany [TAMTIEŽ: 552]. Neuvádza však žiadny konkrétny príklad (v prípade citovaného zdroja neodkazuje na číslo strany), takže som tieto argumenty nemohol bližšie preskúmať. Pri mojom výskume som na žiadne podobné formulácie v stranických dokumentoch ani vo vyhláseniach vedúcich predstaviteľov nenarazil. Určité odkazy na leninismus sú patrné len v materiáli *Socialismus pro 21. století*, predloženom na poslednom zjazde. Ako však už bolo spomínané, v tomto prípade ide len o akúsi zmes priebežných modernistických a stalinistických ideí a nie je ho možné brať ako záväzný dokument.

Michal Kubát tiež zdôrazňuje, že ideológia KSČM má „*cudzorodý*“ charakter: „*Nejen svým názvem, ale i programovým aj. obsahem se evidentně, a tentokrát již neskrývaně, hlásí*

k ideologii, ktorá je vŕči existujúcimú politickému systému bytostnĕ cizí“, píše vo svojej štúdií [TAMTIEŽ: 553]. Tento záver však opäť bližšie nešpecifikuje, preto ho nemôžem konfrontovať s vlastnými zisteniami, ktoré sú odlišné.

Michal Kubát ďalej uvádza, že antisystémové postoje komunistov sa dajú vyčítať i „*při pozorném čtení oficiálních programových dokumentů*“ [TAMTIEŽ: 552]. V tomto prípade odkazuje na svoju publikáciu *Postkomunismus a demokracie* z roku 2003. V nej ako jeden z príkladov uvádza pasáž z vtedajšieho programu, kde KSČM proklamuje zámer vytvoriť legislatívne podmienky „*proti zneužívání sdělovacích prostředků k neoprávněnému nebo lživému osočování a skandalizaci občanů*“ [KUBÁT 2003: 100]. Podobnú tézu obsahuje i programový dokument z roku 2004 (strana v ňom „*požaduje zpřesnit podmínky působení hromadných sdělovacích prostředků, zejména veřejnoprávních*“ [KSČM 2004]). Tento bod sa dá chápať ako snaha o reguláciu médií, avšak kvôli jeho obecnosti to nie je možné tvrdiť s istotou. Ani tak by sa tým ale podľa môjho názoru antisystémovosť KSČM nedokazovala. Už len s ohľadom na skutočnosť, že o zásah do pôsobenia médií sa často pokúšajú i politickej strany považované za demokratické (žaloba Zemanovej vlády na šéfredaktora týždenníku *Respekt* v roku 2001, tzv. „náhubkový zákon“ z marca 2009, ktorý prešiel naprieč parlamentnými stranami, či tlačový zákon, ktorý na Slovensku presadil Smer Róberta Fica).

Ďalším znakom nedemocratickej povahy komunistického programu je podľa Michala Kubáta presadzovanie „*možnosti zániku mandátu poslance, který z nečestných důvodů přestal být členem politické strany, na jejíž kandidátní listiny byl zvolen*“. Michal Kubát to vníma ako snahu „*přejít od volného mandátu k nedemokratickému mandátu imperativnímu, který byl uplatňován v bývalých komunistických zemích a který ohrožuje nezávislost poslance nebo senátora*“ [KUBÁT 2003: 100]. Skutočnosťou je, že k tejto téme sa komunisti pravidelne vracajú. Naposledy v marci 2009 prišli s iniciatívou (prezentovanou ako opatrenie voči tzv. prebehlikom), aby o prípadnom odobratí mandátu mohol rozhodovať Najvyšší správny súd [KSČM 2009]. Podľa môjho názoru ide každopádne o návrh, ktorého presadenie môže mať významný dopad na fungovanie parlamentu, ale nejedná sa o to isté ako imperatívny mandát. V nedemocratických štátoch (ale i v prvej ČSR) bol totiž mandát majetkom priamo politickej strany, ktorá s ním mohla ľubovoľne nakladať. V tomto prípade by išlo skôr o posilnenie súdnej moci nad mocou zákonodarnou. To by ale nemuselo

automaticky znamenať narušenie demokratických pravidiel hry, keďže už dnes môže byť napríklad prezident odvolaný na základe rozhodnutia Ústavného súdu. Navyiac, opäť nejde o podozrenie, ktoré by týkalo len KSČM. Nezávislosť demokraticky zvolených zástupcov už na krajskej úrovni obmedzil sociálne demokratický poslanec David Rath, keď pred voľbami nechal kandidátom do zastupiteľstva podpísať záväzok, podľa ktorého by za prípadné opustenie strany platili štvormiliónovú pokutu.

K znakom antisystémovosti KSČM Michal Kubát radí tiež jej plán na revíziu privatizácie a reštitúcie [KUBÁT 2003: 100]. Ten sa však už v posledných programových dokumentoch nevyskytuje (resp. hovorí sa len o zastavení reštitúcie a zamedzení návratu cirkevného majetku [KSČM 2006]).

Celkovo sa domnievam, že s viacerými Kubátovými závermi sa dá súhlasiť, ale len v prípade tzv. stalinistov. Podľa môjho názoru sa však nedajú uplatniť na stranu ako celok. To je pritom podmienka, aby mohla byť KSČM označená za stranu antisystémovú. Sartori totiž vo svojom koncepte tiež vníma politickú stranu len ako celok a medzi jednotlivými názorovými prúdmi nerozlišuje.

Ďalšou štúdiou, ktorá sa zaoberala antisystémovosťou KSČM na báze Sartoriho teórie je postupová práca Jakuba Křešničku, obhájená v letnom semestri 2007 na Filozofickej fakulte UK. Autor v nej dochádza k podobnému záveru ako Michal Kubát a síce, že KSČM je stranou antisystémovou, keďže „*svou rétorikou a odsuzovaním spoločensko-hospodárskeho systému v podstate podkopáva legitimitu režimu*“, [KŘEŠNIČKA 2007: 46]. Uvádza, že táto skutočnosť vyplýva z proklamovaného cieľa nahradiť kapitalizmus socializmom. Ďalej argumentuje obdobím vlády KSČ, od ktorého sa súčasná strana nikdy úplne nedištancovala. Tým, že KSČM neodsúdila spôsob prevzatia moci v roku 1948 podľa autora „*v podstate schvaluje systém, na ktorého základě ČSSR fungovala*“ [TAMTIEŽ: 45]. Podľa môjho názoru by tieto závery čiastočne platili znova len v prípade tzv. stalinistov. Ako som bližšie rozvinul v štvrtej kapitole, plán na zavedenie socializmu tak, ako sa k nemu stavia strana ako celok, by nemusel nutne znamenať narušenie demokracie. Rovnako tak sa domnievam, že o KSČM sa nedá tvrdiť, že by schvaľovala nedemokratické praktiky minulého režimu.

Jakub Křešnička ako ďalší znak antisystémovosti zmieňuje postoj KSČM pri hlasovaniach o zákonoch týkajúcich sa minulého režimu. S tým by som si tiež dovolil polemizovať. Odmietavý postoj komunistov napríklad k návrhu zákona o odškodnení obetí

sovietskej okupácie síce vypovedá o ich alibistickom vzťahu k minulosti, ale nemožno to považovať za dôkaz antisystémovosti. KSČM má totiž ako každá iná parlamentná strana legitímne právo zaujať k návrhu zákona odmietavý postoj, bez ohľadu na to, aké má k tomu dôvody. Iná situácia by prirodzene nastala, ak by komunisti sami predložili návrh, ktorý by zásadným spôsobom menil demokratickú podstatu súčasného systému. K niečomu podobnému však v posledných rokoch nedošlo.

Domnelou antisystémovosťou KSČM sa podrobnejšie zaoberal aj analytik z CVVM Daniel Kunštát v sociologickej štúdií *Veřejná podpora KSČM po roce 1989* z roku 2004, ktorú po čiastočných úpravách zverejnil i v roku 2008. Svoje skúmanie síce neoprel priamo o Sartoriho teóriu, ale jeho pojetie antisystémovej strany je obdobné. Daniel Kunštát vníma KSČM ako stranu, ktorá tým, že neprešla „sociálnědemokratizační terapii“ predstavuje podvratný prvok stranícko-politického systému. Domnieva sa však, že „předem dané přijímání antisystémové identity KSČM jako konstantní veličiny je dosti sporné“. Kunštát okrem iného poukazuje na to, že vzťah KSČM k systému sa postupom doby vyvíja, pričom nie je možné prehliadnuť „známky určitého oslabování protirežimní orientace a zmenšování ideologické vzdálenosti od ČSSD“. Dodáva, že v prípade KSČM by bolo vhodnejšie namiesto konceptu antisystémovej strany aplikovať koncept „izolacionistické strany“. Ten podľa neho naznačuje odklon od antisystémovej strany k strane na režime participujúcej – teda strane, ktorá je voči režimu síce kritická, avšak nie principiálne odmietavá. V tejto súvislosti zároveň poznamenáva, že verejnosť ani ČSSD, čoby prosystémová ľavicová strana, „jednoznačně nereflektují KSČM jako extrémní formaci, a stejně tak konsensuálně neodmítají její případné vládní angažmá“ [KUNŠTÁT 2008].

So závermi Daniela Kunštáta prirodzene súhlasím, keďže sú blízke záverom diplomovej práce. Dovolil by som si ale polemizovať s konceptom „izolacionistickej strany“ a názorom, že KSČM predstavuje podvratný prvok stranícko-politického systému. Daniel Kunštát tieto charakteristiky uviedol ešte vo svojej prvej štúdií z roku 2004, pričom v citovanom článku z roku 2008 ich len zopakoval. Domnievam sa však, že dnes už sa s nimi nie je možné stotožniť. Izolacionistickou stranou KSČM prestala byť vo chvíli, keď na jej postoji závisela existencia Grossovej vlády. Od tej doby sa navyše podieľala i na schválení viacerých významných zákonov a pravdepodobný víťaz najbližších parlamentných volieb dlhodobo

deklaruje ochotu rozdeliť sa s ňou o moc. O KSČM sa tak už nedá hovoriť ako o podvratnom prvku stranického a politického systému.

6.1.3. Postoj KSČM k nedemokratickým režimom

V rámci snahy o komplexný výskum systémovosti KSČM považujem za nutné ešte priblížiť zahraničné aktivity strany a predovšetkým vzťahy k štátom, ktoré sa vyznačujú demokratickými deficitmi. Keďže tie sa na jej celkovej politike prejavujú len veľmi nepatrne, predstavuje táto pasáž už iba určitý doplnok doterajších záverov.

Medzi európskymi subjektmi komunistickej a krajne ľavicovej orientácie je KSČM značne rešpektovaná. To je dané jednak relatívne vysokým počtom jej poslancov v Európskom parlamente a jednak tým, že po cyperskej strane AKEL majú na domácej pôde najvýznamnejšiu pozíciu. Zahraničná politika českých komunistov sa však neobmedzuje len na Európu. Ako určitý relikť prednovembrovej éry je možné považovať styky KSČM s bývalými „spriatelenými“ krajinami socialistického Československa, resp. tamojšími politickými zoskupeniami. Napríklad formálnu zmluvu o spolupráci má KSČM podpísanú s Komunistickou stranou Kuby, či sýrskou stranou BAAS [ŠNÍDL 2006: 15]. O bohatých kontaktoch KSČM v rámci celého sveta svedčil i posledný zjazd v máji 2008. Na ten podľa Haló novin pricestovali zástupcovia až 38 zahraničných strán. Medzi inými napríklad zástupcovia hneď dvoch subjektov z Bieloruska, ďalej socialistickej strany Maroka, sýrskej BAAS či komunistických strán Izraela, Japonska, Kazachstanu, Turecka, Iraku a Libanonu. Navyše sa zjazdu zúčastnili aj predstavitelia viacerých ambasad a to napríklad čínskej, severokórejskej, bieloruskej, srbskej, palestínskej či dokonca britskej (nešlo však o diplomata, ale o pracovníka tlačového strediska) [HALÓ NOVINY 2008c]. Podobnú zostavu bolo možné vidieť aj tri roky predtým na konferencii k šesťdesiatemu výročiu konca druhej svetovej vojny, ktorú v Prahe zorganizovala KSČM spolu s frakciou GUE/NGL z európskeho parlamentu.

V rámci štúdia systémovosti KSČM sú ale zaujímavé predovšetkým jej nadštandardné vzťahy s komunistickými stranami v Číne a Severnej Kórei. Obe krajiny spolu s Vietnamom navštívila v júni 2005 delegácia vedená vtedajším predsedom snemovne Zaorálkom, ktorej sa zúčastnili i komunistickí poslanci Grebeníček a Exner. Predovšetkým Grebeníček sa stal

terčom kritiky, keď sa v Pchjongjangu pochvalne vyjadril o tamojšom režime. Na recepcii so severokórejskými funkcionármi mal podľa medializovaných informácií³⁴ prehlásiť: „*Korejský lid zaznamenal velké úspěchy v budování prosperující země a v dosažení soběstačnosti pod vůdcovstvím Korejské strany práce*“ [MFD 2005b]. Kladným postojom k nedemokratickým režimom sa ale vyznačuje i Grebeníčekov nástupca Filip. Ten sa napríklad veľmi ostro vyhraňuje voči aktivitám na podporu Tibetu. Naposledy v marci 2009, keď ministri za Stranu zelených vyvesili tibetskú vlajku na budove poslaneckej snemovne, prehlásil: „*Jejich politicky dementní vyvěšení vlajky na státním úřadu považují za porušení všech pravidel mezinárodního práva*“ [KSČM 2009]. Komunisti (podobne ako ČSSD) vysvetľujú odmietavý postoj k týmto aktivitám úmyslom zabrániť spochybňovaniu územnej celistvosti Číny. A podobne ako v prípade vzťahu k minulému režimu, je u nich zjavná snaha odvracať pozornosť od tém porušovania ľudských práv, prípadne i rovno lživo skresľovať. Napríklad v roku 2008 k násilným nepokojom v Tibete, ktoré si vyžiadali desiatky mŕtvych, predseda Filip uviedol: „*Ani ti, kteří vyprovokovali útoky na čínské obchody a demolovali je, se nechovali tak, jak se chová řádný občan.*“ Zároveň dodal, že čínska vláda sa v Tibete „*chová způsobem, který je pro jeho občany velmi výhodný, protože tam investuje a zvyšuje tam školství*“ [FREKVENCE 1: 2008].

Postoj KSČM k nedemokratickým režimom je teda značne problematický. Domnievam sa však, že jej antisystémovosť nedokazuje. Podobne ako v prípade vzťahu ku KSČ totiž komunisti neobhajujú priamo zločinné praktiky a netvrdia, že by chceli Českú republiku prebudovať napríklad po vzore KĽDR alebo Číny (hoci u stalinistov je čiastočná programová inšpirácia zjavná). Predovšetkým ale platí, že tieto postoje hrajú v politike KSČM len málo významnú úlohu. Vedenie strany k nim nevydáva žiadne oficiálne stanoviská a nespomínajú sa ani v programových dokumentoch. Ide skôr väčšinou len o aktivity, či vyhlásenia jednotlivých členov. Navyše sa dá znovu argumentovať, že podobné postoje nie sú blízke len KSČM. Napríklad slovenský premiér Fico sa netají snahou o prehlbovanie vzťahov s Kaddáfího režimom v Lýbií, Castrovou Kubou, Chavezovou Venezuelou, či Lukašenkovým Bieloruskom, pričom miestne pomery v oblasti ľudských práv spravidla odmieta komentovať. Podobná situácia je i u ČSSD. Napríklad predseda

34) Jeho slová neskôr čiastočne poprel Exner s tým, že išlo o správu severokórejskej tlačovej agentúry, ktorá publikovala len stručné zhrnutie celého preslovu [HALÓ NOVINY 2005]. Dolejš zase výrok označil za povinnú „*diplomatickou formulu*“ [MFD 2005b]. Sám Grebeníček však svoju pochvalu režimu KĽDR spätne nepoprel.

Paroubek v prípade potlačenia demonštrácií v Tibete v marci 2008 vyhlásil: „*Já myslím, že Tibet je po mnoho generací integrální součástí Číny, takže je věcí Číny, jakým způsobem ty věci řeší*“ [ČT 2008b].

Zhrnutie

Záverom politologickej úrovne skúmania je, že KSČM neodpovedá Sartoriho definícii antisystémovej strany. Dve diskutované politologické práce, ktoré dospeli k odlišnému záveru podľa môjho názoru mylne zamieňajú vyhlásenia a ideové predstavy ortodoxných komunistov s postojmi strany ako celku. Navyiac sa domnievam, že ako dôkazy domnelej antisystémovosti KSČM sa niekedy uvádzajú aj prejavy, ktoré je možné nájsť i u iných politických subjektov, bežne označovaných ako demokratické.

6.2. Vzťah KSČM k ústave a zákonom

Ambíciou tejto podkapitoly je preskúmať možné trecie plochy medzi aktivitami KSČM a právnym poriadkom Českej republiky. Záver, že strana nespochybňuje legitimitu demokratického zriadenia totiž ešte nemusí znamenať, že jej politika má aj zákonný a ústavný charakter. Demokracia síce vychádza z ústavy, avšak nepredstavuje jediný princíp, ktorý je v nej zakotvený.

Východiskom skúmania je *Závěrečná zpráva Dočasně komise Senátu pro posouzení ústavnosti KSČM*. Tá je doteraz najkomplexnejším materiálom, ktorý poukazuje na možný protiprávny charakter komunistickej politiky. Správu na jeseň 2008 schválilo plénum senátu (s konštatovaním, že zistenia sú „*znepokujující a závažné*“) a následne bola podstúpená na ministerstvo vnútra. To môže na jej základe predložiť do vlády návrh na zákaz KSČM, o ktorom by rozhodoval Najvyšší správny súd. Súd je zároveň jedinou inštitúciou, ktorá môže autoritatívne určiť, či sú zistenia senátnej komisie relevantné a teda či KSČM

skutočne porušuje zákony a ústavu. V súčasnosti je však krajne nepravdepodobné, že by k tomu dostal príležitosť³⁵.

Táto diplomová práca sa prirodzene nebude snažiť prípadné rozhodovanie súdu nejakým spôsobom predjímať, či nahradzovať. Mojim zámerom je len kriticky zhodnotiť najväznejšie senátne argumenty a na základe toho určiť konkrétne oblasti, v ktorých sa politika KSČM môže dostať (či dostáva) do konfliktu so zákonmi a ústavou.

6.2.1. Relevantné súdne nálezy

Hlavným podkladom pre zhodnotenie záverov senátnej komisie je rozsudok Najvyššieho správneho súdu v prípade návrhu na rozpustenie Dělnické strany. V rámci neho boli vôbec po prvýkrát nejakou súdnou inštanciou popísané konkrétne dôvody, ktoré by mohli viesť k zákonnému postihu politickej strany.

Podľa rozsudku zo 4. marca 2009 kladie Ústava ČR na politiku strán dve základné požiadavky: rešpekt k základným demokratickým princípom a odmietanie násilia pri presadzovaní svojich záujmov (5. článok ústavy). „*Politická strana může usilovat o změnu právního i ústavního pořádku, pokud jsou (resp. mají být) použité prostředky nenásilné, zákonné a demokratické a cílená změna je sama o sobě slučitelná se základními principy demokratického právního státu,*“ uviedol súd (bod 44) [NSS ČR 2009]. Naopak, k zákazu politickej strany by mohlo dôjsť, ak by ňou hlásané ciele nerešpektovali základné princípy právneho a ústavného poriadku, zásady demokracie či voľnú účasť na politickom živote. A podobne tiež, ak by jej aktivity mohli byť vykladané ako výzva k násiliu, prípadne rovno k povstaniu (bod 53). Pri posudzovaní týchto skutočností môže podľa súdu zohrávať úlohu i chovanie strany v minulosti. „*Může být např. důležité, zda a jakým způsobem se strana distancovala od svých dřívějších činů, jak se změnila její členská základna a zejména vedení, zda došlo k zásadnímu programovému posunu apod.*“ Súd ale zároveň zdôraznil, že hlavná je potenciálna hrozba do budúcnosti: „*Rozpuštění strany není jen reakcí na její chování v*

35) Správa senátnej komisie bola v čase písania diplomovej práce stále na ministerstve vnútra, ktoré si k nej nechalo vypracovať znalecké posudky od dvoch politológov a dvoch ústavných právnikov. Na základe nich má rozhodnúť, či spíše návrh na zrušenie KSČM, ktorý by predložilo vláde. Avšak vzhľadom na to, že ide o politicky nadmieru citlivú otázku - zvlášť v období pred voľbami - je takmer vylúčené, že by sa Fischerova (oficiálne apolitická) vláda mohla niečím podobným zaoberať. Už len s ohľadom na skutočnosť, že ministerstvo vnútra riadi nominant ČSSD, ktorá považuje komunistickú stranu za svojho najbližšieho spojenca.

minulosti, ale je především do budoucna naměřeným aktem bránící se demokracie proti reálně existujícímu nebezpečí“ (bod 56) [TAMTIEŽ].

Najvyšší správní soud ale zároveň dodal, že politickou stranu nie je možné postihnúť len kvôli jej kritike či dokonca spochybňovaniu právneho a ústavného poriadku. Túto tézu ilustroval i na konkrétnom príklade u Dělnické strany. Vláda ako jeden z dôvodov návrhu na jej rozpustenie uvádzala prehlásenie z októbra 2008, v ktorom strana „*vyhlasuje nulovou toleranci k polistopadovému politickému systému, po jehož odstranění již delší dobu voláme.*“ Dokonca s dodatkom, že v praxi to má znamenať „*rozpuštění stávajících parlamentních stran a prošetření všech jejich zločinů po roce 1989*“ (bod 81). Súd však tento argument neakceptoval, pretože slovné spojenie „*politický systém*“ vraj predstavuje neurčitý pojem. Volanie po jeho odstránení tak podľa súdu nemusí automaticky znamenať snahu o odstránenie základných princípov demokracie (bod 82) [TAMTIEŽ]. V rozsudku sa navyše uvádza, že dôvodom na rozpustenie strany nemusí byť ani to, ak sa v jej stanovách objavuje výraz „*revoluční*“. Pojem „*revoluce*“ sa dá totiž podľa súdu definovať aj ako podstatná zmena určitého systému a nemusí evokovať len použitie násilia. „*Užití tohoto pojmu samo o sobě, bez zasazení do širších souvislostí, nevyklučuje respektování základních demokratických principů,*“ uvádza sa v rozsudku (bod 53).

Súd ešte konštatoval, že pre prípad eventuálneho postihu je nutné vziať do úvahy aj mocenskú pozíciu strany a jej reálny potenciál uskutočniť svoje ciele. Musí skrátka existovať skutočné a bezprostredné ohrozenie demokracie. „*Přístup ke stejné straně se tak může lišit v návaznosti na její vlastní politické postavení a potenciál realizovat zamýšlené společenské změny, ale také podle objektivních vnějších podmínek, kterými mohou být např. stabilita demokracie v tom kterém státě nebo změna mezinárodních podmínek,*“ píše sa v rozsudku (bod 54). Navyše stranu vraj nie možné postihnúť len za jedno banálne porušenie práva, ale musí sa jednať „*o intenzivní porušení či ohrožení těchto hodnot*“ (bod 57). Zároveň na inom mieste ešte doplnil, že politický subjekt nemôže byť braný na zodpovednosť ani za „*excesy jednotlivců, kteří vystoupí jejím jménem*“ (bod 99) [TAMTIEŽ].

Druhým judikátom, na základe ktorého budem posudzovať politiku KSČM je nález federálneho Ústavného súdu zo 4. septembra 1992. Ten sa týka možného postihu komunistckej ideológie. Podľa súdu môže byť jej podpora či propagácia trestaná len vtedy,

ak je zameraná „na potlačenie práv a slobôd občanov alebo na prejavy vystupňovanej nenávisťi.“ Ako príklady uvádza snahu uchopiť moc násilím, vylúčenie slobodných volieb, uznávanie učenia o diktatúre proletariátu alebo vedúcej úlohe jednej strany. Naopak v rozsudku je zdôraznené, že nie je možné postihovať len „samotné učenie o beztriednej spoločnosti, ak by bolo sprevádzané snahou dosiahnuť uvedený cieľ demokratickou cestou a po jeho dosiahnutí uchovať demokraciu a politickú pluralitu“ [ÚS ČSFR 1992].

6.2.2. Zhodnotenie senátorských indícií

Závěrečná zpráva Dočasné komise Senátu pro posouzení ústavnosti KSČM obsahuje celkom 76 indícií, ktoré majú dokazovať porušenie zákona či ústavy. V tejto pasáži budú najvýznamnejšie z nich diskutované na báze jednak hore uvedených rozsudkov a jednak troch prípadov, kedy sa komunistická strana stala predmetom šetrenia policajných orgánov.

Najväčšiu skupinu indícií tvoria výroky či písomné prehlásenia predstaviteľov KSČM. Časť z nich je viac ako päť rokov stará (napríklad výroky expredsedu Grebeníčka) a tie by zrejme nepredstavovali príliš závažné argumenty. Z tých aktuálnejších sa potom dá uviesť napríklad výrok člena Ústredného výboru Milana Špása v Haló novinách v júli 2007: „Komunisté nejsou nebezpeční tím, že se nevzdali marxistických zásad (...) ale že je chtějí uskutečňovat“ (indícia 507). Ďalej citát redaktora Haló novin (a bývalého zástupcu šéfredaktora Rudého práva) Jaroslava Kojzara: „Lenin byl velkým myslitelem“ (508). Podobne tak sa zmieňuje výrok vedúceho oddelenia zahraničných stykov Hasana Charfo („jenom komunisté jsou schopni dovést do konce socialistickou revoluci, (...) marxismus-leninismus je spolehlivou ideologickou zbraní“ - indícia 520), miestopredseda pražskej rady KSČM Josefa Gottwalda („úkolom komunistické strany je vytvořit podmínky pro systémovou a revoluční změnu společnosti“ – indícia 507), či prejav Jiřího Horáka (jeho funkcia nebola uvedená) na konferencii k VŘSR („protože se vykořisťovatelé svého panství dobrovolně nevzdají, musí jim být odňato násilím“ – indícia 517). Tieto a ďalšie výroky podľa senatorov dokazujú predovšetkým podporu násilných metód ako prostriedku dosiahnutia politických cieľov, čo znamená porušenie 5. článku ústavy [SENÁT 2008]. Takéto konštatovanie však podľa môjho názoru predstavuje len jednu z možných interpretácií. Spomínané citáty totiž nie sú jednoznačné a nedá sa tvrdiť, že by v nich zaznela priama výzva na uchopenie moci

násilím. Výnimku predstavuje akurát posledný výrok Jiřího Horáka. Podľa Najvyššieho správneho súdu, však strana nemôže byť postihovaná za „excesy“ jednotlivých členov (hoci v rozsudku sa už nerozlišuje či exces predstaviteľa vedenia strany je to isté ako exces radového člena).

Štyri indície zo správy senátnej komisie sa týkajú priamo i výrokov predsedu KSČM Vojtěcha Filipa. Napríklad vo februári 2007 mal pripustiť možnosť presadzovania cieľov pomocou revolúcie. *„Je KSČM pripravena ideovĕ, teoreticky, ale zejmĕna politicky a vĕcnĕ vyvolat a postavit se do ĕela eventuálnĕch revoluĕnĕch procesů - ano ĕi ne?“,* pýtal sa v prejave pred ústredným výborom strany (indícia 504). O niekoľko mesiacov zase pre Haló noviny uviedol: *„Lenin byl (...) veskrze prodchnut humanismem“* (537). Alebo o rok neskôr prehlásil v Lidových novinách: *„Nikdy jsem necitoval Marxe, Lenina ani Engelse kvůli návratu k něĕemu, ale proto, že je ta myšlenka pravdivá i dnes. Dá se z ní vycházet a rozpracovat ji pro příští období“* (517). Tieto výroky senátori opäť vnímajú ako dôkaz, že KSČM neodmieta násilie [SENÁT 2008]. V tomto prípade je už možné uviesť názorný príklad, ako sa k podobným citátom stavajú české vyšetrovacie orgány. Prvý uvádzaný výrok z februára 2007 bol totiž na základe trestného oznámenia skúmaný protiextrémistickým oddelením policajného Útvaru pro odhalování organizovaného zločinu. Po necelých dvoch týždňoch však detektívi rozhodli, že nejde o podozrenie z trestného činu. Pri tejto príležitosti si polícia nechala vypracovať aj odborný posudok od Akadémie vĕd, kde sa uvádza: *„Nikde přímo ani v dokazatelných náznacích nehlásá národnostní, rasovou, náboženskou nebo třídní nenávisť ĕi zášť vůĕi jiným osobám“* [ĀTK 2007]. Vychádzajúc z tohto prípadu sa domnievam, že ani ostatné Filipové výroky porušenie zákona nedokazujú.

Vojtěchovi Filipovi sa v senátnej správe vytýka i jeho angažmá v ŠtB. Zvolenie Filipa za predsedu podľa senátorov dokladá prepojenie KSČM s represívnymi zložkami minulého režimu (indícia 526) [SENÁT 2008]. Slabinou tohto argumentu je podľa môjho názoru skutočnosť, že uvádza jedine príklad Vojtěch Filipa. Ten navyše figuroval „len“ ako spolupracovník. Iná situácia by zrejme nastala, ak by v ĕele KSČM pôsobilo viacero bývalých dôstojníkov ŠtB, ktorí represívnu ĕinnosť priamo riadili. O nieĕom podobnom sa ale správa nezmieňuje.

Jedna senátorská indícia sa týka aj komunistického listu *Dialog*. Podľa senatorov v ňom predstavitelia KSČM adorujú Stalina a vyzývajú k revolúcii (indícia 512) [SENÁT 2008]. Pred zhodnotením závažnosti tohto argumentu je vhodné toto periodikum bližšie predstaviť. Mesačník *Dialog* (oficiálny názov *Dialog, otázky, odpovedi*) je zrejme najextrémnejšie ľavicové periodikum, ktoré v ČR vychádza. Jeho texty pôsobia dojmom, ako by boli vystrihnuté z Rudého práva päťdesiatych rokov. Napríklad v poslednom vlašajšom vydaní sa o Stalinovi doslova píše: „Byl pevnou Leninovou oporou když byly kladeny základy socialismu. Po Leninově smrti přivedl pak výstavbu socialismu na šestině světa k vítězství. (...) Ruka se mu nezachvěla v boji s protivníky, se zběsilou kontrarevolucí a jejími pomáhači. Pod jeho vedením dokázala bolševická strana stmelit pracující lid Ruska k boji za svobodu od odvěkého vykořisťování a útisku“ [DIALOG 2008]. Tento mesačník vznikol v prvej polovici deväťdesiatych rokov. Podľa Josefa Hellera ho spočiatku na svoje náklady financoval istý bývalý prokurátor za pomoci jednej zo základných organizácií v obvode Praha 10. Na jeho vydávaní a textoch sa ale výrazne podieľal predovšetkým niekdajší vedúci katedry vedeckého komunizmu na Vysokej škole politickej Ivan Hruža. Časopis mal spočiatku celorepublikový rozmer a vznikali dokonca i *Kluby přátel Dialogu*. Po Hružovej smrti v roku 1996 však začal upadať. Grebeníčkovce vedenie sa od neho priamo dištancovalo a jeho materskej základnej organizácii bola odobratá licencia. „Od té doby s nimi strana oficiálně nemá nic společného,“ tvrdí Josef Heller. Podľa neho sa skupina okolo mesačníku následne koncentrovala v „stalinistickom“ obvode Praha 1. Zhruba pred dvomi rokmi prevzal vydávanie *Dialogu* Milan Havlíček, majiteľ nakladateľstva Orego, ktoré má na KSČM úzke väzby. V súčasnosti sa mesačník predáva hlavne na straníckych akciách, kde ho distribuuje niekoľko postarších členov. Heller dodáva, že jeho hlavným dopisovateľom je Jan Fojtík³⁶, niekdajší poslanec a ideový tajomník ÚV KSČ, ktorý bol v roku 1990 zo strany vylúčený. K ďalším autorom patrí niekoľko bývalých učiteľov marxizmu-leninizmu a príslušníkov SNB [HELLER 2009]. Na základe týchto informácií, ktoré som nemal možnosť overiť z iného zdroja, sa domnievam, že *Dialog* nie je možné považovať za periodikum KSČM. Strana by teda za jeho texty pravdepodobne nebola právne postihovaná.

Ďalšou skupinou senátnych argumentov sú stanoviská vedenia strany k rôznym udalostiam. Konkrétne k výročiu októbrovej revolúcie (indícia 519), rusko-gruzínskemu

36) Fojtík do *Dialogu* prispieva pod pseudonymom Jan Kůrka.

konfliktu (528), potlačení Pražského jara (531), či februárovému prevratu (539). Tie majú podobne ako predchádzajúce výroky dokazovať, že KSČM neodmieta násilie [SENÁT 2008]. Na poslednom z nich je opäť možné ilustrovať postup vyšetrovacích orgánov v takýchto prípadoch. Ide o už spomínané stanovisko vedenia KSČM z februára 2008, v ktorom sa uvádza, že „KSČM se hlásí k revolučnímu základu Února 1948“. Na základe trestného oznámenia ho skúmala polícia pre podozrenie z podpory a propagácie hnutia smerujúceho k potlačení ľudských práv a slobôd (trestný zákonník, § 260, § 261 a §261a). Kauza bola opäť po niekoľkých dňoch uložená [ČTK 2008]. Nejde však o jediný prípad, kedy by KSČM, resp. jej členovia mohli byť podozriví z porušenia tohto zákona. Problematický môže byť hlavne paragraf pojednávajúci o postihu v prípade, že sa „*veřejně popírá, zpochybňuje, schvaluje nebo se snaží ospravedlnit nacistické nebo komunistické genocidium nebo jiné zločiny nacistů nebo komunistů proti lidskosti*“ (§261a). Predstavitelia KSČM totiž mávajú veľký problém uznať napríklad rozsah zločinov stalinizmu – s oficiálnym argumentom, že sa nedá presne zistiť počet obetí (Ransdorf). Nie je mi však známe, že by bol niektorý z nich kvôli tomu trestne stíhaný. Preto sa dá konštatovať, že stranu ako celok by takéto prehlásenia zrejme nepostihli. Jednak preto, že v jej oficiálnych dokumentoch sa podobné témy spravidla nerozoberajú a jednak by s najväčšou pravdepodobnosťou zohral úlohu i spomínaný názor Najvyššieho správneho súdu, že strana nie je zodpovedná za excesy členov.

Žiadna zo senátorských indícií sa naopak neodvoláva na pasáže zo súčasného programu KSČM. Najbližšie k tomu má indícia 523, ktorá rozoberá dokument *Socialismus pro 21. století*, predložený na poslednom zjazde. Správa senátnej komisie poukazuje na to, že viaceré jeho pasáže sa odvolávajú k marxizmu. V texte sa síce niekoľkokrát zdôrazňuje nenásilné presadzovanie politických cieľov, senátori sa však domnievajú, že takéto prostriedky marxizmus zo svojej podstaty neumožňuje. Dokument sa tak vraj len snaží „*přesvědčit, že KSČM socialistickou revoluci ,nutně s násilím nespojuje*“. Text však *eufemisticky a se zjevnou snahou zkroutit fakta připouští, že za určitých podmínek mohou být použity intenzivní masové aktivity*“ [SENÁT 2008]. Pri tejto indícii je problémom, že senátori mylne považujú citovaný dokument za oficiálnu súčasť programu. Komunistický zjazd ho pritom neschválil, len umožnil, aby sa na ňom ďalej pracovalo. V tejto súvislosti sa však napriek tomu dá položiť otázka, do akej miery môže byť postihované samotné odvolávanie sa na marxistickú filozofiu. Závery senátnej komisie nepriamo uvádzajú, že

marxizmus zo svojej podstaty predstavuje násilnú revolúciu. To však nezodpovedá spomínanému nálezu federálneho Ústavného súdu z roku 1992. Podľa jeho rozhodnutia by sa totiž do konfliktu so zákonom dostalo len explicitné vyznávanie diktatúry proletariátu, či uchopenie moci násilím. Navyiac by zrejme zavážila aj skutočnosť, že na marxistickú filozofiu sa ešte po druhej svetovej vojne odvolávali i významné západoeurópske sociálne demokracie (napríklad nemecká SPD do schválenia tzv. Godesbergského programu v roku 1959).

Žiadna z doteraz uvádzaných indícií by podľa môjho názoru nepredstavovala pre KŠČM významnejšiu komplikáciu. To by už ale nemuselo platiť v prípade ďalšieho senátorskeho argumentu, ktorý poukazuje na väzby so zakázaným Komunistickým svazom mládeže. Správa konkrétne uvádza, že KSM je komunistickou stranou jednak finančne a materiálne podporovaný (indícia 32) a jednak je s ňou personálne prepojený (31). Senátori na základe toho tvrdia, že *„podporou protiprávni a zákon sústavně porušující organizace se KSČM podílí na porušování zákona“*. Tým sa vrak opäť dopúšťa hlavne podpory a propagácie hnutí smerujúcich k potlačeniu práv a slobôd človeka [SENÁT 2008].

Občianske združenie KSM bolo na jeseň 2006 zakázané ministerstvom vnútra³⁷ kvôli programu, v ktorom uvádzalo (resp. stále uvádza), že *„stojí na straně úsilí o revoluční překonání kapitalismu, (...) odstranění soukromého vlastnictví výrobních prostředků a jeho nahrazení vlastnictvím společenským“* [KSM 2006]. Podľa ministerstva je takýto program nezlučiteľný s ústavou, Listinou základných práv a slobôd i princípmi demokracie ako takej [HN 2007]. Aktivity „Komsomolu“ navyše v minulosti monitorovala aj Bezpečnostní informační služba, čo znamená, že boli vyhodnotené ako potenciálne riziko [BIS 2006]. Že môže prepojenie s podobnou organizáciou znamenať pre politický subjekt problém, ukázal proces s Dělnickou stranou. Ministerstvo vnútra v návrhu na jej rozpustenie uviedlo ako jeden z argumentov kontakty strany s neonacistickým zoskupením *Národní odpor*. Súd následne pripustil, že pokiaľ by sa podarili riadne dokázať, mohlo to k jej rozpusteniu viesť (bod 79) [NSS ČR 2009].

Na základe toho, by som vyslovil domnienku, že prepojenie komunistickej strany s KSM by mohlo predstavovať potenciálny konflikt so zákonom. Podľa môjho názoru by však nešlo o natoľko závažný problém, aby to mohlo viesť k jej postihu. Ako už bolo

37) Toto rozhodnutie potvrdil v marci 2008 i Mestský súd v Prahe.

uvedené, význam KSM je v súčasnosti zanedbateľný a jeho hrozby boli navyše vždy len vo verbálnej rovine. Nepredstavuje teda ani zďaleka také bezpečnostné riziko ako o mnoho početnejší Národný odpor, organizujúci rasistické pochody, ktoré spravidla končia zásahom policajných ťažkoodencov.

Za najzávažnejší argument zo senátnej správy považujem indície, ktoré poukazujú na nástupníctvo súčasných komunistov po KSČ. Senátori tvrdia, že KSČM po bývalej štátostrane prebrala nielen väčšinu členov (indícia 525) ale predovšetkým ideológiu (22). Dokazujú to pasážou z dokumentu VI. zjazdu z mája 2004. V kapitole *KSČM se vyrovnávala s historickým dedičtvím* sa doslova uvádza: „*KSČM nezměnila a nepovažovala za potřebné zásadně měnit svůj vztah k činnosti KSČ* (myslené v období od posledného zjazdu). *Komunisté nezměnili svůj název, protože nepovažují za možné měnit zásadně svou identitu. Podstata komunistického hnutí je trvalá, přesahuje hranice minulosti i přítomnosti. Tím se také liší od ostatních politických stran*“ [SENÁT 2008; KSČM 2004: 12]. Skutočnosťou je, súčasná KSČM je formálnou i faktickou nástupkyňou po KSČ. Tá bola prehlásená za zločineckú organizáciu. V zákone č. 198/1993 sa doslova uvádza: „*Komunistická strana Československa byla organizací zločinnou a zavrženíhodnou obdobně jako další organizace založené na její ideologii, které ve své činnosti směřovaly k potlačování lidských práv a demokratického systému*“ (§ 2). Z pozície KSČM by sa síce dalo argumentovať, že pokračovateľmi bývalej štátostrany sú i ďalšie politické subjekty v strednej a východnej Európe. Problémom však je, že nie všade takúto stranu zákon označil za zločineckú organizáciu. Napríklad na Slovensku, kde je jej nepriamym nástupcom dokonca vládny SMER³⁸, je prednovembrový režim tiež zákonom odsúdený, ale v prípade KSČ, resp. KSS sa hovorí len o jej zodpovednosti: „*Nezabránila svojim členom a ich pomáhačom páchať zločiny, a to aj na ľudských právach a slobodách*“ (zákon 125/1996, § 1). Český Najvyšší správny súd pritom označil minulosť politickej strany za relevantnú. V spomínanom rozsudku konkrétne uviedol, že pri posudzovaní možného postihu závisí na tom, či sa strana od minulosti dištancovala, či sa zmenila jej členská základňa, program a vedenie. Ak by sme tieto body aplikovali na KSČM, tak sa dá konštatovať, že k zásadnej zmene došlo v prípade vedenia a programu (konštatovanie senátorov, že v ideológii je kontinuita nezodpovedá podľa môjho názoru realite). Naproti tomu členská základňa sa

38) Právnym i materiálnym nástupcom bývalej KSS bola síce Strana demokratickej ľavice, tá sa však dva roky po svojej marginalizácii vo voľbách 2002 zlúčila so smerom Roberta Fica.

výrazne neobmenila (len redukovala) a je nepochybné, že KSČM sa od svojej predchodkyne dostatočne nedištancovala. Tieto skutočnosti by tak zrejme mohli znamenať pre súčasných komunistov určitý problém. Nemyslím si však, že by to mohlo viesť až k ich postihu. Najvyšší správny súd totiž chovanie strany v minulosti označil len za doplnkovú záležitosť. Zdôraznil, že hlavná je jej hrozba do budúcnosti a reálny potenciál túto hrozbu naplniť.

Zhrnutie

Potenciálny stret aktivít KSČM s českým právnym poriadkom sa dá identifikovať v štyroch rovinách.

- 1.) Strana neodmieta násilie pri presadzovaní svojich cieľov.
- 2.) Podporuje a propaguje hnutie smerujúce k potlačeniu ľudských práv a slobôd.
- 3.) Spolupracuje so zakázanou organizáciou.
- 4.) Nadväzuje na činnosť politickej strany, ktorá bola zákonom označená za zločinnú.

Dokázať, že súčasní komunisti v týchto dimenziách zákony či ústavu skutočne porušujú sa pokúsila *Dočasná komise Senátu pro posouzení ústavnosti KSČM*. Jej záverečná správa predstavuje doteraz najprepracovanejší súbor indícií, ktoré sa v tejto súvislosti objavili. Podľa môjho názoru však jednoznačný konflikt komunistickej politiky s českým právnym poriadkom nedokazuje.

6.3. Odpoveď na hlavnú výskumnú otázku

Do akej miery spĺňa dnešná KSČM kritériá, aby mohla byť označená za stranu antisystémovú?

KSČM v polovici roku 2009 nie je možné oprávnene pokladať za stranu antisystémovú. Pri svojom skúmaní som neobjavil žiadny dôkaz, že by vystupovala voči demokratickej podstate súčasného systému. Predovšetkým hlavné ideologické doktríny politiky KSČM nepodkopávajú jeho základné princípy a teda nepredstavujú „cudzorodú“ ideológiu. Strana ako celok má síce problematický vzťah minulému režimu, podstatné ale je, že neadoruje jeho zločinnú či nedemokratickú povahu. Zároveň už bola schopná nadobudnúť koaličný potenciál a je reálne, že v blízkej budúcnosti získa i podiel na výkonnej moci v štáte. KSČM tak nespĺňa kritériá, ktoré pre antisystémový typ strany vymedzil Giovanni Sartori.

Politika KSČM podobne tak nie je ani v zásadnom rozpore s českými zákonmi či ústavou. Komunistický program a vyhlásenia jej čelných predstaviteľov síce veľakrát balansujú na hrane toho, čo je povolené, avšak nedomnievam sa, že by mali protiprávny charakter.

Na mieste je otázka, aký typ politického subjektu KSČM v súčasnosti predstavuje. Podľa môjho názoru má už blízko k strane na režime participujúcej. Dovolil by som si dokonca tvrdiť, že sa ňou už čiastočne stala a to konkrétne vo sfére zákonodarstva. Od roku 2005 boli totiž vďaka komunistickým hlasom schválené viaceré významné zákony, ktoré buď zostávajú stále v platnosti, alebo boli len čiastočne upravené. Ako súčasť legislatívneho procesu ju navyše uznávajú tiež obe najvýznamnejšie politické strany (hoci ODS to verejne nepriznáva) i prezident. KSČM teda v ideologickej rovine ešte síce zostáva niekde na polceste medzi stranou antisystémovou a stranou demokratickou, avšak v praktickej politike sa už jedná o štandardnú krajne ľavicovú formáciu, ktorá rešpektuje základy súčasného politického systému.

Záver

Mnoho rokov platilo, že v Česku neexistuje čitateľnejšia strana než je KSČM. Na jej vyčerpávajúcu definíciu stačilo len pár charakteristík – rigidná, izolovaná, marxisticko-leniská formácia, stojaca v opozícii voči režimu. Cieľom diplomovej práce bolo preskúmať poslednú z nich. Jednak s ohľadom na aktuálnu politickú situáciu ale tiež z dôvodu, že táto charakteristika hodne vypovedá aj o tých predchádzajúcich. Analýza systémovosti KSČM tak mala odpovedať i na to, aká je dnes jej ideová základňa, koaličný potenciál či vnútrostranícke pomery. Inými slovami, akou stranou dnes KSČM je.

Za východisko skúmania bola zvolená všeobecne uznávaná teória Giovanni Sartoriho. Z nej som odvodil základnú výskumnú otázku a síce, či dnešná KSČM spĺňa kritériá, ktoré Sartori vymedzil pre svoj koncept antisystémovej strany.

Prvou analyzovanou oblasťou sa stali vnútrostranícke pomery. Opierajúc sa do značnej miery o osobné rozhovory s predstaviteľmi strany som konštatoval, že súčasná KSČM je ovládaná pragmatikmi, ktorých hlavným záujmom je získanie podielu na výkonnej moci. A naopak, že obe skupiny, presadzujúce dlhodobejšiu víziu – radikálni stalinisti a proreformní modernisti – disponujú len obmedzeným vplyvom. Tieto zistenia boli dôležité, aby som predišiel možnému zamieňaniu postojov jednotlivých názorových prúdov za postoje strany ako celku.

Následne sa výskum sústredil na hlavné ideologické doktríny KSČM vo vzťahu k systému. Teda na proklamovaný cieľ vybudovať socializmus a nekritický postoj k obdobiu vlády KSČ. Zistením bolo, že „cudzorodú“ ideológiu, o ktorej pojednáva Sartori, je možné v strane nájsť len u tzv. stalinistiov. Naproti tomu jej vedenie, a tým i KSČM ako celok, princípy súčasného politického systému nespochybňuje.

Ďalšou skúmanou témou bolo postavenie komunistov vo vzťahu k ostatným parlamentným stranám. Pokúsil som sa priblížiť ich pomyselnú cestu z izolácie do dnešnej pozície, kedy sa štandardne podieľajú na prijímaní zákonov a majú reálne vyhliadky na účasť vo vláde.

Až po preskúmaní týchto troch oblastí som pristúpil aplikovaniu samotnej Sartoriho teórie. Keďže som nenarazil na žiadny poznatok, dokazujúci, že by komunisti spochybňovali demokratické princípy, formuloval som záver, že KSČM nespĺňa kritériá antisystémovej strany. Je síce možné identifikovať vnútrostranícku skupinu, ktorá má k antisystémovým postojom blízko, tá však nedokáže chod strany v rozhodujúcej miere ovplyvniť. S uvedeným záverom súvisí aj doplňujúce konštatovanie, že politika KSČM nie je v zásadnom konflikte so zákonmi a ústavou. Strana súčasných českých komunistov sa tak pomaly stáva prosystémovým zoskupením krajne ľavicovej orientácie.

Výskum systémovosti KSČM má veľký význam zvlášť dnes, v období niekoľko mesiacov pred voľbami. Prináša totiž argumenty na predikciu, či by strana po prípadnom nástupe k moci usilovala o narušenie demokratických princíпов. Moja predikcia na základe záverov diplomovej práce znie, že neusilovala. V prvom rade je vylúčené, že by komunisti mohli zamýšľať podobnú systémovú zmenu ako v roku 1948. Už len preto, že k tomu nemajú prostriedky a vhodné zahraničnopolitické okolnosti. Podľa môjho názoru ale demokratickým pravidlám hry od KSČM nehrozia ani žiadne dielčie zásahy. A to ani v situácii, ak by sa KSČM stala priamou súčasťou vládneho kabinetu. Pragmatické vedenie strany si je totiž dobre vedomé, aké spoločenské obavy vzbudzuje návrat komunistov k moci. Je si teda vedomé i toho, že každá aktivita strany by bola pozorne sledovaná médiami, ktoré by nepremeškali príležitosť dokázať opodstatnenosť týchto obáv. Vedúci predstavitelia KSČM by sa tak zrejme snažili nedať žiadnu zámienku na vyvolanie nejakých historických reminiscencií.

Nejasné ale zostáva to, či by sa o presadenie systémových zmien za asistencie KSČM nepokúsili sociálni demokrati. Už pred voľbami 2006 sa totiž špekulovalo, že by komunistami podporovaná Paroubkova vláda mohla napríklad obmedziť slobodu slova (pomocou tiskového zákona) alebo realizovať razantné zásahy do ekonomiky. Niečo podobné nemožno vylúčiť ani dnes. Komunisti by v takomto prípade síce neboli hlavnými hýbateľmi, ale zostávali by „spoluvinníkmi“. Napriek tomu však považujem za málo pravdepodobné, že by vláda KSČM a ČSSD mala na ponovembrový systém podobné dopady, ako by mohla svojho času zanechať pokračujúca vláda opozičnej zmluvy. Teda pokračovanie éry, behom ktorej mali dve hlavné strany nakročené k tomu, aby si natrvalo

rozdělili moc v štáte, zatiaľ čo ich sekretariáty začali prenikať do sfér, ktoré majú v demokraciách zostať striktné apolitické (napríklad policajné zložky).

S prípadným návratom komunistov k moci súvisí i ďalšia podstatná otázka. A síce, aké dopady by tento krok mal na nich samotných. KSČM sa už začiatkom deväťdesiatych rokov rozhodla zabrzdiť vlastný transformačný proces. To jej umožnilo disponovať jednak početnou skupinou voličov, ktorí sa ťažko vyrovnávali s nástupom kapitalizmu a jednak kumulovať i významné percento protestných hlasov. Že bola táto stratégia úspešná dobre ilustruje porovnanie s osudom jej bývalej sesterskej strany na Slovensku. KSS sa po novembri 1989 rozhodla pre cestu razantej modernizácie. Vďaka tomu sa pod zmeneným názvom nakrátko vrátila k moci už v roku 1993, avšak druhé vládne angažmá na prelome storočí prinieslo jej postupnú marginalizáciu, rozpad a zánik. Českým komunistom sa naproti tomu podarilo uchovať si stabilnú pozíciu tretej najsilnejšej strany. Tá však už prestáva byť dlhodobo udržateľnou. Prestárle voličské jadro sa pomaly ale citeľne redukuje, pričom strana ho nie je schopná nahradiť voličmi z iných kruhov. Vstup do vlády by to však mohol zmeniť. KSČM by sa vďaka nemu mohla stať atraktívnou aj pre ľudí z mladších ročníkov, ktorí by v nej videli cestu k uplatneniu. A tí by zrejme z praktických dôvodov tlačili na jej modernizáciu. Záviselo by tak na súčasnom vedení, či by takéto pohyby dokázalo jednak využiť a jednak zároveň nedopustiť, aby stranu opustili verní ortodoxní prívrženci. Vstup do vlády tak pre KSČM predstavuje na jednej strane veľkú šancu na záchranu, na strane druhej ale rovnako i nebezpečenstvo, že sa tým len akceleruje jej oslabovanie.

Zostáva však ešte posledná súvisiaca otázka, čo by urobil návrat komunistov k moci s českou spoločnosťou. K tomu nedokážem zaujať žiadne stanovisko. Je síce pravda, že podľa prieskumov verejnej mienky (okrem iného z dielne ČSSD) by aspoň obmedzený podiel KSČM na vláde väčšine občanov nevadil. Lenže tieto výskumy sú robené za situácie, kedy je tento scenár stále len v hypotetickej rovine. Nie je však jasné, či by postoj tých istých dokazovaných zostal rovnaký aj v situácii, ak by boli s fenoménom vlády KSČM priamo konfrontovaní. Teda konfrontovaní s vládou strany, čítajúcou desiatky tisíc členov, ktorí boli spoločenskou oporou niekdajšieho zločinného režimu.

Summary

The Communist Party of Bohemia and Moravia (KSČM) has been often evaluated as a rigid and anti-systemic party. The main aim of submitted thesis was to confirm or rebut this statement.

Based on theory by Giovanni Sartori, this thesis focused on the question if current Communist Party of Bohemia and Moravia has the characteristic of Sartori's anti-systemic party.

Especially analysis of the oral interviews with the important party members revealed that current party is leaded by pragmatists who strive to gain the executive power, instead of being interested in the long-term political goals. The further research was aimed at the ideological doctrines of the party and their role in its policy. It was observed that the main leaders do not dispute current political system in the Czech Republic. Finally, it was investigated the party's attitude to the other political subjects. The analysis revealed that the party actively participates in legislative process and is not isolated by other parties as it used to be before.

Afterwards, all these conclusions were applied on the Sartori's anti-systemic theory. It can be said, that there is a group within the party which has an anti-systemic attitudes, but overall, the Communist Party of Bohemia and Moravia cannot be evaluated as the Sartori's anti-systemic party. Moreover, policy of the party is not in clear conflict with Czech law and order.

Zdroje

a) Politologická literatura

BALÍK, S. (2004b): *Komunální politika: volby, aktéři, strategie. Případová studie okresu Šumperk od roku 1994*, Brno: Masarykova univerzita, Fakulta sociálních studií, disertační práce.

BALÍK, S. (2004a): *KSČM a její vztah k vlastní minulosti*, In: Středoevropské politické studie, č. 2 – 3

BASTL, M. a GONDA, R. (2002): *KSČM a volby 2002*, In: Linek, L.; Mrklas, L.; Seidlová, A.; Sokol, P. (ed): *Volby do poslanecké sněmovny 2002*, Praha: Sociologický ústav Akademie věd České republiky, s. 220 – 228

ČALOUDEK, D. et. al.: *Politické strany a jejich systém v období 2002 – 2006*, In: ČALOUDEK, D. et. al. *Volby do Poslanecké sněmovny v roce 2006*, Brno: CDK, s. 7 – 20

DRDA, A. a DUDEK, P. (2006): *Kdo ve stínu čeká na moc*, Praha: Paseka

FIALA, P. et al. (1999): *Komunismus v České republice*, Brno, Mezinárodní politologický ústav

FIALA, P. et al. (2005): *Komunisté a jejich strany*, In: MALÍŘ, J.; MAREK, P. (ed): *Politické strany. Vývoj politických stran a hnutí v českých zemích a v Československu v letech 1861 – 2004. 2. díl: 1938 – 2004*, Brno: Doplněk, s. 1413 – 1432

HANDL, V. (2005): *Evropeizace a pragmatizace rudé strany*, In: Hospodářské noviny 30. septembra, str. 15

JUST, P. (2007): *ČSSD vs. KSČM: spojenci či protivníci?*, In: Parlament, vláda, samospráva, č. 9. Citované podľa <http://www.parlament-vlada.cz/modules.php?name=News&file=article&sid=403> (download 30. apríla 2009).

KOPEČEK, L. a PŠEJA, P. (2007): *ČSSD a KSČM: na cestě ke spolenectví? Nástin souvztažností vývoje a vzájemných vlivů*, In: Politologická revue, č. 2, s. 35 - 59

KŘEŠNIČKA, K. (2007): *Je komunistická strana stále antisystémovou stranou?* Praha: Univerzita Karlova v Praze, Filozofická Fakulta, Ústav politologie. 53 s. Vedúci postupovej práce PhDr. Jan Bureš, Ph.D.

KUBÁT, M. (2003). *Postkomunismus a demokracie. Politika ve středovýchodní Evropě*. Praha: Dokořán.

KUBÁT, M. (2006b). *Teorie antisystémovosti a Komunistická strana Čech a Moravy*. In: III. kongres českých politologů, Olomouc 8.–10. 9. 2006. s. 548 – 558. Citované podľa www.cspv.cz/dokumenty/kongres2006/HP%2022/Michal%20Kubat.pdf (download 3. apríla 2009)

KUBÁT, M. (2007): *Teorie antisystémové strany*, In: Politologický časopis č. 2, s. 110 - 123

KUNŠTÁT, D. (2008): *Antisystémová identita KSČM*. Sociologický ústav AV ČR: Socioweb, citované podľa <http://www.socioweb.cz/index.php?disp=teorie&shw=326&lst=114> (download 12. mája 2009)

KUNŠTÁT, D. (2004): *Veřejná podpora KSČM po roce 1989: historická východiska, politické a sociální souvislosti, perspektivy*, Sociologický ústav AV ČR. Citované podľa http://www.cvvm.cas.cz/upl/nase_spolecnost/100033s_Kunstat-kscm.pdf (download 14. apríla 2009)

NOVÁKOVÁ, A. (2008): *Klub českého pohraničí*. Brno: Masarykova univerzita, Fakulta sociálních studií, Katedra politologie. 44 s. Vedúci bakalárskej práce doc. JUDr. PhDr. Miroslav Mareš, Ph.D

MAREŠ, M. (2002): *Pokusy o reformu komunistické strany a postkomunistické subjekty v České republice*, In: HLOUŠEK, V.; KOPEČEK, L. (ed): *Rudí a růžoví. Transformace komunistických stran*, Brno: MPÚ, s. 83 – 99

MATUŠKOVÁ, A.: *Volební kampaň 2006*, In: ČALOUK, D. et. al. *Volby do Poslanecké sněmovny v roce 2006*, Brno: CDK, s. 62 – 88

RUPNIK, J. (2007): komentár v dokumentárnom filme Českej televízie *Vládeme, neruší!*

SARTORI, G. (2001) *Srovnávací ústavní inženýrství*, Praha: Slon

SARTORI, G. (2005) *Parties and Party Systems: A Framework for Analysis*. Colchester: ECPR Press.

STRMISKA, M. (2003): *Liga Severu: její postavení a role v italské stranicko-politické soustavě (1993–2002)*, In: Středoevropské politické studie, č. 1

ŠARADÍN, P. (2003): *Referendum o přistoupení k EU a volební podpora politických stran v České republice*, In: Středoevropské politické studie, č. 4

ŠNÍDL, V. (2006): *Komparácia KSČM a súčasnej KSS*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Fakulta sociálních věd, Institut politologických studií. 78 s. Vedúci bakalárskej práce PhDr. Josef Mlejnek, Ph.D.

b) Pramene

Bezpečnostní informační služba (BIS) (2006): *Výroční zpráva*. Citované podľa <http://www.bis.cz/n/2007-11-21-vyrocní-zprava-2006.html> (download 6. mája 2009)

Dialog, otázky, odpovědi (Dialog) (2008): *Před 129 rokmi se narodil J. V. Stalin*. Citované podľa http://dialog.wbs.cz/dialog_247pdf (download 15. mája 2009)

Haló noviny (1998): *Výkonný výbor ÚV KSČM k výročí února 1948*. (publikované 25. februára, str. 1)

Haló noviny (2002): *Uhl se zastal stíhaného Vaše*. (publikované 11. januára, str. 1)

Haló noviny (2004): *Bylo by dobře, kdybychom se z minulosti dokázali poučit*. (publikované 2. februára, str. 7)

Haló noviny (2006a): *Máme zájem na tom, aby se co nejvíce voličů dostavilo k volbám*. (publikované 26. mája, str. 7)

Haló noviny (2006b): *Politika KSČM je založena na mírové a všestranně výhodné spolupráci*. (publikované 15. septembra, str. 1)

Haló noviny (2007): *Otázka pro: Pavla Kováčika*. (publikované 10. augusta, str. 2)

Haló noviny (2008a): *Dopis Miroslava Grebeníčka Vojtěchu Filipovi*. (publikované 15. mája, str. 3)

Haló noviny (2008b): *KSČM je stranou systémové alternativy*. (publikované 19. mája, str. 1)

Haló noviny (2008c): *KSČM se těší mezinárodnímu uznání*. (publikované 16. júna, str. 5)

Haló noviny (2009a): *KSČM pro pluralitu vlastnických forem*. (publikované 23. februára, str. 1)

Haló noviny (2009b): *Vláda se chtěla krajům pomstít*. (publikované 14. apríla, str. 4)

Komunistická strana Čech a Moravy (KSČM) (1992): *Program KSČM*. In: *KSČM: Dokumenty II. sjezdu*. Miesto a názov nakladateľstva neuvedené.

Komunistická strana Čech a Moravy (KSČM) (2002): *Kdo jsme a co chceme*, miesto a názov nakladateľstva neuvedené.

Komunistická strana Čech a Moravy (KSČM) (2004): *Dlouhodobý program KSČM „Naděje pro Českou republiku“*, Citované podľa <http://www.kscm.cz/index.asp?thema=2679&category=> (download 30. apríla 2009)

Komunistická strana Čech a Moravy (KSČM) (2006): *Volební program KSČM 2006 – 2010*. Citované podľa <http://www.kscm.cz/article.asp?thema=3783&category=> (download 30. apríla 2009)

Komunistická strana Čech a Moravy (KSČM) (2008a): *Obsahové materiály VI. sjezdu*. Miesto a názov nakladateľstva neuvedené

Komunistická strana Čech a Moravy (KSČM) (2008b): *VII. sjezd KSČM: Jiný svět je možný*. Citované podľa <http://www.kscm.cz/article.asp?thema=3784&item=38397> (download 30. apríla 2009)

Komunistická strana Čech a Moravy (KSČM) (2008c): *VII. sjezd KSČM: Socialismus pro 21. století*. Citované podľa <http://www.kscm.cz/article.asp?thema=3784&item=35668> (download 31. apríla 2009)

Komunistická strana Čech a Moravy (KSČM) (2008d): *Vyhodnocení vnitrostranické diskuse k návrhu dokumentu pro VII. sjezd KSČM „Socialismus pro 21. století“ ke dni 13. 3. 2008*. Interný stranický materiál.

Komunistická strana Čech a Moravy (KSČM) (2008e): *Stanovisko k 60. výročí únorových událostí v r. 1948*. Citované podľa <http://www.kscm.cz/article.asp?thema=2665&item=37662&category=&previev=archiv> (download 30. apríla 2009)

Komunistická strana Čech a Moravy (KSČM) (2008f): *Stanovisko k výročí 21. srpna 1968*. Citované podľa <http://www.kscm.cz/article.asp?thema=2730&item=39637&previev=archiv> (download 30. apríla 2009)

Komunistická strana Čech a Moravy (KSČM) (2008g): *Provolání VV ÚV KSČM k 90. výročí vzniku Československa*. Citované podľa <http://www.kscm.cz/article.asp?thema=2730&item=40589&previev=archiv> (download 24. apríla 2009)

Komunistická strana Čech a Moravy (KSČM) (2009): *TK KSČM 26. března 2009 - Situace po pádu vlády*. Citované podľa <http://www.kscm.cz/article.asp?thema=3889&item=41792> (download 4. mája 2009)

Komunistická strana Československa (KSČ) (1989): *Prohlášení k občanům ČSSR*. Citované podľa <http://www.kscm.cz/article.asp?thema=2730&item=40411&category=&previev=archiv> (download 4. apríla 2009)

Komunistická strana Československa (KSČ) (1990): *Stanovisko k 42. výročí února 1948*. Publikované v deníku Rudé právo 2. februára. Citované podľa blogu miestopredsedy KSČM Jiřího Dolejšia <http://blog.aktualne.centrum.cz/blogy/jiri-dolejs.php?itemid=2770> (download 22. apríla 2009)

Komunistický svaz mládeže (KSM) (2006): *Program KSM: Úterý, 28 únor 2006*. Citované podľa <http://www.ksm.cz/dokumenty/program-ksm.html> (download 22. apríla 2009)

Nejvyšší správní soud České republiky (NSS ČR) (2009): *Rozsudek 4. března 2009*, spisová značka *Pst I/2008 – 66*, Citované podľa <http://www.nssoud.cz/main.aspx?cls=anonymZneni&id=19052&mark=> (download 6. apríla 2009)

Občanská demokratická strana (ODS) (1999): *Usnesení X. kongresu*. Citované podľa <http://zpravy.ods.cz/prispevek.php?ID=1409> (download 23. apríla 2009)

Občanská demokratická strana (ODS) (2006): *Usnesení 17. kongresu ODS*. Citované podľa <http://archiv.ods.cz/akce/kongresy/17.kongres/stranka.php?page=450> (download 2. mája 2009)

Senát parlamentu České republiky (Senát) (2008) *Závěrečná zpráva senátní komise pro posouzení ústavnosti KSČM. Kapitola 21*. Citované podľa <http://www.jaromirstetina.cz/aktuality/rijen-2008/zavery-zpravy-docasne-komise-pro-posouzeni-ustavnosti-kscm.html> (download 15. apríla 2009).

Ústavný súd Českej a Slovenskej Federatívnej Republiky (ÚS ČSFR) (1992): *Nález zo dňa 4. september 1992*, spisová značka *Pl. ÚS 5/92*, Citované podľa www.usoud.cz/assets/files/338/Nalez_y_a_usneseni_US_CSFR.doc (download 6. apríla 2009)

c) Informácie z médií

Aktuálně.cz (2007): Švejnár poprvé konkrétně: Komunistům ano, reformovaným. (publikované 18. decembra)

Aktuálně.cz (2008) – blog Jiřího Dolejša: *Středa 25. 2. 1948 bez emocí*. Citované podľa <http://blog.aktualne.centrum.cz/blogy/jiri-dolejs.php?itemid=2770> (download 28. apríla 2009)

Český rozhlas – Rádio Česko (ČRO) (2008): Záznam prejavu Vojtěcha Filipa na zjazde KSČM v relácii *Rozhovor na aktuální téma*. (vysielané 19. mája).

Česká tisková kancelář (ČTK) (2003): *Komunisté v Senátu vytvořili s Železným a Kubínem účelový klub*. (vydané 6. novembra)

Česká tisková kancelář (ČTK) (2005): *Zahraniční média komentují hlasování o nedůvěře*. (vydané 2. apríla)

Česká tisková kancelář (ČTK) (2006): *Osoba Klementa Gottwalda stále štěpí komunisty*. (vydané 22. novembra)

Česká tisková kancelář (ČTK) (2007): *Policie se nebude zabývat výroky předsedy KSČM Filipa*. (vydané 12. marca)

Česká televize (ČT 1) (2002): Vystúpenie Vojtěcha Filipa v relácii *Naostro*. (vysielané 21. júla)

Česká televize (ČT 1) (2006a): Vystúpenie Jiřího Paroubka v relácii *Zprávy*. (vysielané 3. júna, poradie správy 1)

Česká televize (ČT 1) (2006b): Vystúpenie Miroslava Kalouska v relácii *Události a komentáře*. (vysielané 24. augusta)

Česká televize (ČT 1) (2007): Vystúpenie Vojtěcha Filipa v relácii *Otázky Václava Moravce*. (vysielané 16. septembra)

Česká televize (ČT 1) (2008a): Vystúpenie Pavla Kováčika v relácii *Události a komentáře*. (vysielané 6. novembra)

Česká televize (ČT 1) (2008b): Vystúpenie Jiřího Paroubka v relácii *Otázky Václava Moravce*. (vysielané 23. novembra)

Česká televize (ČT 1) (2009): Vystúpenie Jiřího Paroubka v relácii *Otázky Václava Moravce*. (vysielané 29. marca)

Frekvence 1 (2006a): Vystúpenie Pavla Kováčika v relácii *Press klub*. (vysielané 27. apríla)

Frekvence 1 (2006b): Vystúpenie Vojtěcha Filipa v relácii *Press klub*. (vysielané 19. mája)

Frekvence 1 (2006c): Vystúpenie Vojtěcha Filipa v relácii *Press klub*. (vysielané 22. novembra)

Hospodářské noviny (HN) (2006a): *Učitelka, jež obdivuje Klementa Gottwalda*. (publikované 24. apríla, str.3)

Hospodářské noviny (HN) (2006b): *Nezajímáte mě, pánové. Takže pro bych se o tom s vámi dál bavil*. (publikované 24. mája, str. 10)

Hospodářské noviny (HN) (2006c): *Ve sněmovně vládly volby a levice*. (publikované 24. mája, str. 3)

Hospodářské noviny (HN) (2006d): *Komunisté budou moci ukázat, zda je možné s nimi do budoucna počítat*. (publikované 26. mája, str. 10)

Hospodářské noviny (HN) (2006e): *Vládu už sestavuje Paroubek*. (publikované 25. augusta, str. 1)

Hospodářské noviny (HN) (2007): *Vnitro zakázalo komunistům revoluci*. (publikované 19. oktobra, str. 5)

Hospodářské noviny (HN) (2008a): *KSČM: Ani Klaus, ani Švejnár*. (publikované 7. januára, str. 2)

- Hospodářské noviny (HN) (2008b): *Ransdorf chce svrhnout Filipa*. (publikované 16. mája, str. 2)
- Hospodářské noviny (HN) (2008c): *Klášter v péči komunistů. Už zas*. (publikované 13. novembra, str. 10)
- Hospodářské noviny (HN) (2009): *Paroubek testuje, zda opřít vládu o komunisty*. (publikované 28. apríla, str. 3).
- Ihned.cz (2008): *Vojtěch Filip: Chceme křesla v radách, jen tichá podpora už nebude*. Citované podľa http://volby.ihned.cz/c4-10149510-29144620-002F00_d-vojtech-filip-chceme-kresla-v-radach-jen-ticha-podpora-uz-nebude (download 26. apríla 2009).
- Lidové noviny (LN) (2003a): *Sdružení ODS v Dubí bylo zrušeno*. (publikované 14. februára, str. 2)
- Lidové noviny (LN) (2003b): *Daniel Keiser: Konec antikomunismu v Česku*. (publikované 3. marca, str. 8)
- Lidové noviny (LN) (2006b): *Komunisté: křeč a strnulé tváře namísto oslav*. (publikované 5. júna, str. 4)
- Lidové noviny (LN) (2006a): *Komunisté „nabízí řešení“ poprvé na billboardech*. (publikované 2. júna, str. 30)
- Lidové noviny (LN) (2007): *Kubiceho útvár šetrí Filipa*. (publikované 1. marca, str. 1)
- Literární noviny (LTN) (2004): *Pavel Dostál: Bohumínské usnesení posílilo KSČM*. Citované podľa http://www.literarky.cz/index_o.php?p=archiv&text=433 (download 28. apríla 2009)
- Mladá fronta Dnes (MFD) (1999): *ODS odmítá komunistické prominenty* (publikované 19. novembra, rubrika *Jižní Čechy*, str. 1)
- Mladá fronta Dnes (MFD) (2003): *Komunisté obchodují s volbou prezidenta*. (publikované 14. februára, str. 1)
- Mladá fronta Dnes (MFD) (2004a): *Grebeníček suverénně míří do čela KSČM*. (publikované 1. marca, str. 2)
- Mladá fronta Dnes (MFD) (2004b): *Grebeníček byl zvolen šéfem komunistů*. (publikované 17. mája, str. 1)
- Mladá fronta Dnes (MFD) (2005c): *Filip střídá Grebeníčka, komunisté se ale nemění*. (publikované 3. oktobra, str. 1)
- Mladá fronta Dnes (MFD) (2005a): *Gross prosil o záchranu komunisty*. (publikované 31. apríla, str. 1)

- Mladá fronta Dnes (MFD) (2005b): *Grebeníček v KLDK chválil režim.* (publikované 3. júna, str. 1)
- Mladá fronta Dnes (MFD) (2006). *Paroubek končí. Vráti se?.* (publikované 15. augusta, str. 2)
- Mladá fronta Dnes (MFD) (2009): *Ať si ODS kňučí. Budu tvrdě útočit.* (publikované 25. apríla)
- Nova TV (2008): Vystúpenie Jiřího Paroubka v relácii *Televizní noviny.* (vysielané 19. októbra, poradie správy 2)
- Právo (2002): *Po deseti letech KSČM ve vedení Sněmovny.* (publikované 17. júla, str. 1)
- Právo (2003a): *Diskusi v Lánech řídil prezident a mě nikdo neomezoval.* (publikované 9. mája, str. 1).
- Právo (2003b): *Komunisté se hádají kvůli NATO.* (publikované 8. septembra, str. 2)
- Právo (2005): *Jak vysvětlujeme omyl.* (publikované 13. októbra, str. 18)
- Právo (2006a): *Mladí komunisté touží po revoluci.* (publikované 2. februára, str. 8)
- Právo (2006b): *Filip by chtěl uctít Gottwaldovu památku* (publikované 23. novembra, str. 4).
- Právo (2007a): *Referendum o radaru nebude.* (publikované 27. októbra, str. 1)
- Právo (2007b): *Protikomunistické usnesení platí, ale v praxi už vyčpělo.* (publikované 26. novembra)
- Prima TV (2007): Vystúpenie Václava Klause v relácii *Nedělní partie.* (vysielané 23. decembra)
- Prima TV (2008): Vystúpenie Vojtěcha Filipa v relácii *Nedělní partie.* (vysielané 24. februára)
- Respekt (2002): *Komunisté vycházejí na světlo.* (publikované 18. novembra, str. 6)
- Reflex (2004): *Znám sametové vrahy.* (publikované 17. apríla, str. 40)
- Týden (2002): *Komunisti na prahu salonů,* (publikované 18. novembra, str. 30)
- Týden (2009): *Komunistů se není proč bát.* (publikované 27. apríla, str. 28)

d) Osobné rozhovory

Osobný rozhovor s poslancom PSP Jiřím Dolejšom 27. apríla 2009

Osobný rozhovor s poslancom PSP Václavom Exnerom 29. apríla 2009

Osobný rozhovor s politológom FSV UK a ÚMV Vladimírom Handlom 7. apríla 2009

Osobný rozhovor s pracovníkom odborného zázemia KSČM Josefom Hellerom 21. apríla 2009

Osobný rozhovor s poslancom PSP Vladimírom Koníčkom 2. apríla 2009

e) Iné zdroje

Centrum pro výzkum veřejného mínění (CVVM) (2009a): *Občané o americké radarové základně v ČR – únor 2009*. Citované podľa

http://www.cvvm.cas.cz/upl/zpravy/100883s_pm90319.pdf (download 23. apríla 2009)

Centrum pro výzkum veřejného mínění (CVVM) (2009b): *Volební model – srovnání šetření*. Citované podľa http://www.cvvm.cas.cz/upl/zpravy/100895s_pv90415.pdf (download 23. apríla 2009)

Český statistický úřad (ČSÚ) (1990): *Volby do České národní rady konané ve dnech 8. - 9.6.1990*. Citované podľa <http://www.volby.cz/pls/cnr1990/u0> (download 5. apríla 2009)

Český statistický úřad (ČSÚ) (1992): *Volby do České národní rady konané ve dnech 5. - 6.6.1992*. Citované podľa <http://www.volby.cz/pls/cnr1992/u0> (download 6. apríla 2009)

Český statistický úřad (ČSÚ) (1996): *Volby do Poslanecké sněmovny Parlamentu České republiky konané ve dnech 31.5. - 1.6.1996*. Citované podľa <http://www.volby.cz/pls/ps1996/u0> (download 5. apríla 2009)

Český statistický úřad (ČSÚ) (1998): *Volby do Poslanecké sněmovny Parlamentu České republiky konané ve dnech 19. - 20.6.1998*. Citované podľa <http://www.volby.cz/pls/ps1998/u0> (download 5. apríla 2009)

Český statistický úřad (ČSÚ) (2006): *Volby do Poslanecké sněmovny Parlamentu České republiky konané ve dnech 2. - 3.6.2006*. Citované podľa <http://www.volby.cz/pls/ps2006/ps> (download 5. apríla 2009)

Český statistický úřad (ČSÚ) (2004a): *Volby do Evropského parlamentu konané na území České republiky ve dnech 11. - 12.06.2004*. Citované podľa <http://www.volby.cz/pls/ep2004/ep?xjazyk=CZ> (download 5. apríla 2009)

Český statistický úřad (ČSÚ) (2004b): *Volby do zastupitelstev krajů konané dne 5. - 6.11.2004*. Citované podľa

<http://www.volby.cz/pls/kz2004/kz?xjazyk=CZ&xdatum=20041105>

(download 5. apríla 2009)

Český statistický úřad (ČSÚ) (2008): *Volby do zastupitelstev krajů konané dne 17. – 18. 10 2008*. Citované podľa

<http://www.volby.cz/pls/kz2008/kz5?xjazyk=CZ&xdatum=20081017> (download 1. mája 2009)

Median (2009): *Volební preference*. Citované podľa

<http://www.median.cz/?lang=cs&page=4&sub=5> (download 23. apríla 2009)

Středisko empirických výzkumů (STEM) (2009): *Stranické preference*. Citované podľa

<http://www.stem.cz/show/3> (23. apríla 2009)